

ΠΑΝΔΩΡΑ

15 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ, 1862.

ΤΟΜΟΣ Η΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 300.

ΠΕΡΙ
 ΤΩΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
 Ἡ
 ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΕΛΑΣΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΧΑΪΚΗΣ
 ΠΕΡΙΟΔΟΥ.

Ἡ ἱστορία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εὐλόγως διαιρεῖται εἰς δύο διακεκριμένα μέρη ἀκριβῶς κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων διὰ τῶν Τρωϊκῶν. Τὰ δὲ μυθολογικὰ ποιήματα, ἃ τινα ἐξέμνησαν τὰ Τρωϊκά, καί τοι ποιηθέντα ἰκανῶς μετὰ ταῦτα, ὡς ἀρχαιότατον ὅμως Ἑλληνικὸν σύγγραμμα ἰκανῶς ἐξηγοῦν τὴν ἐπὶ τῶν Τρωϊκῶν καὶ μετὰ ταῦτα κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, ἴστανται ὡς μεταίχμιον τῶν δύο τῆς ἱστορίας μεγάλων μερῶν. Τελέντος λοιπὸν, ὅτι ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος, ὅπως δὴ ποτε ἱστορικὸν γεγονός, ἐπερατώθη τῷ 1184 π. Χ. (1) ἡ Ἑλλ. ἱστορία διακρίνεται εἰς δύο

μέρη α') εἰς χρόνους προϊστορικοὺς δηλ. πρὸ τῶν Τρωϊκῶν, καὶ β') εἰς χρόνους ἱστορικοὺς δηλ. μετὰ τὰ Τρωϊκά μέχρι ἀλώσεως τῆς Κορίνθου τῷ 146 π. Χ.

Τούτων θέλω πραγματευθῆ τὸ πρῶτον, τὸ περὶ τῶν προϊστορικῶν χρόνων δηλ. τὸ πρὸ τῶν Τρωϊκῶν· αὐτὸ δὲ εἶναι τὸ ἀσαφέστερον, τὸ ὑπὸ σκότους κεκαλυμμένον, εἰς διαφώτισιν τοῦ ὁποίου τὰ ὑπάρχοντα μέσα δὲν ἐπαρκοῦσιν, ὡς λέγει ὀρθῶς ὁ Schömann τὸ πολὺ δυνάμεθα περὶ ἐκατέρων, ἐπὶ καὶ πρὸ τῶν Τρωϊκῶν, μᾶλλον ἢ ἤττον πιθανὰς εἰκασίας νὰ ἐκφέρωμεν, ὑπερ ἅπαντες οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοὶ ὁμολογοῦσι μὲν, οὐκ ἀποδυσπετοῦσι δέ· φιλοκρινούντες οὖν καὶ οἶον διυλίζοντες τὰ τε σποράδην παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ποιηταῖς καὶ συγγραφεῦσιν ἀναφερόμενα περὶ τῶν χρόνων τούτων, ἔτι δὲ τὰ περιτωθέντα μνημεῖα καὶ τὰς παραδόσεις, ἐπειράθησαν, ὅπως διεισδύσωσιν εἰς τὰς ὄντως σκοτεινὰς ἐκείνας τῆς ἀρχαιότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρος· ὁμολογοῦσιν ἅπαντες σχεδὸν τι, ὅτι τὰ ἐξαχόμενά εἰσι συμπεράσματα μᾶλλον ἢ ἤττον πιθανά· τοῦτο ὅμως οὐδὲν ἀποτρέπει αὐτοὺς τῆς περαιτέρω ἐρεύνης καὶ ἐξακριβώσεως. Τούτων τισί, τοῖς νεωτέροις ἰδίᾳ κλήρῳ ἐπόμενος, πειράσομαι οὐχὶ βεβαίως, ἵν' ἀνεγείρω ἢ ἀνακαλύψω τὰς σκοτεινὰς ἐκείνας περιόδους, πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἀλλὰ μόνον, ἵνα τὸ ἐπ' ἐμοὶ ἐκφέρω σκέψεις τινὰς ἐπὶ τῆς πρὸ τῶν Τρωϊκῶν, ὡς εἴρηκα, κατα-

(1) Περὶ τοῦ πολέμου τούτου ὑπὸ ἱστορικῆν ἔποψιν ἔπιθε Θεοκ. Α', 9· Schömann griechische Alterthümer, I Band S. 20. Περὶ δὲ τῆς ἐποχῆς, ὑπάρχουσι διαφωνίαι καὶ κατὰ μὲν τὸν Ἐρατοσθένη συνέθη τῷ 1184 ἢ 1183 π. Χ. κατὰ δὲ τὸν Ἡρόδοτον τῷ 1270· κατ' ἄλλους δὲ ἄλλως. Κ. Παπαρ. Γεν. Ἱστορ. ἀρχ. τόμ. Α', σελ. 69 ἐν σημειώσει.

στάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἥτοι περὶ τῶν προϊστορικῶν χρόνων τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Ἑλλάς ᾤκηθη πρόπαλαι ὑπὸ λαῶν ὀνόματα φερόντων διάφορα τῆς ἅπασι μετέπειτα ἐκνικησάσης κοινῆς τῶν Ἑλλήνων προσηγορίας. Ἦλθον δ' ἐξ Ἀσίας εἰς ἐποχὰς ὑπὸ τῆς ἱστορίας ἀδιορίστους, καὶ ἀνῆκον εἰς τὸν μεγάλῃν Ἀρίαν ἢ Ἰνδοευρωπαϊκὴν ὁμοφυλίαν τῆς μεγάλης λευκῆς ἢ καυκασίας φυλῆς διήρηντο δὲ εἰ τὴν Ἑλληνικὴν οἰκήσαντες χερσονήσον εἰς τρεῖς γενικωτέρους κλάδους: α) τὸν θρακικὸν πρὸς ἀνατολὰς· β) τὸν ἰλλυρικὸν πρὸς δυσμὰς παρὰ τὸν Ἀδρίαν· καὶ γ) τὸν πελασγικὸν πρὸς μεσημβρίαν ἐν τῇ ἰδίῳ Ἑλλάδι. Οἱ σύντριες δὲ οὗτοι λαοὶ ἐκ τῆς συγγενείας τῆς γλώσσης συνανήκοντες εἰς τὴν Ἀρίαν ἢ Ἰνδοευρωπαϊκὴν ὁμοφυλίαν, ἐάν τε ὑποτεθῆ, ὅτι αὐτὴ πρώτη ἔθετο πόδα ἐν τῇ Ἑλλ. χερσονήσῳ, ἐάν τε, ὅτι ἐξεδιώξαν ἐτέρας προοικησάσας κελτικὰς φυλάς — ὅπως δὴ ποτε αὐτοὶ μνημονεύονται ὡς ἀρχαιότατοι κάτοικοι. ὄντες δὲ, ὡς ἔοικεν, ἐπὶ τῆς εἰσοικησέως αὐτῶν λίαν συγγενεῖς ἀλλήλοις κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰλλα, διήρηντο εἰς πλῆθος ἐτέρων μικρῶν λαῶν, ἐχόντων δὲ μὲν ἐχθρικῶς πρὸς ἀλλήλους, δὲ δὲ τινες αὐτῶν πρῶτῳ ὑπερέτρησαν τῶν λοιπῶν κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ὑπέταξαν αὐτούς· διὸ δὴ τὰ ὀνόματα τῶν ἰσχυροτέρων καὶ ἀκμαϊότερων ἐπεβλήθησαν τοῖς ὑποταγῆσι καὶ ἀσθενεστέροις, ἔτι δὲ μείζονα σημασίαν ἔχουσιν ἐν ταῖς ἀρηγήσει τῶν μετέπειτα χρόνων.

Ὡς δὲ ἐξ Ἀσίας ἐλθόντες εἶχον μόρφωσιν τινα, ἀνατολικὸν χαρακτῆρα ἔχουσαν καὶ λίαν διάφορον τῆς τῶν μετὰ ταῦτα ἐπὶ μᾶλλον ἀνεπτυγμένων Ἑλλήνων, ἥτις ἀποδεικνύεται οὕσα καὶ πρὸ τῆς ἐκείθεν ἀποχωρήσεως αὐτῶν ἐκ τῶν κοινῶν λέξεων εἰς ἀπάσας τὰς εἰς τὴν αὐτὴν ὁμοφυλίαν ἀνηκούσας φυλάς, Ἰνδικὴν, Ζενδικὴν (Περσικὴν, Ἀρμενικὴν), Ἑλληνολατινικὴν (Λατινικὴν καὶ ἄλλας Ἰταλικὰς), Γερμανικὴν, Κελτικὴν καὶ Σλαυικὴν· διὰ τῶν λέξεων τούτων τῶν κοινῶν εἰς πάσας τὰς προειρημένους γλώσσας δηλοῦται ἢ γνῶσις ἄλλων τε καὶ τοῦ ἀργύρου αὐτοῦ· πότε ὅμως καὶ πῶς ἀπ' ἀλλήλων ἐχωρίσθησαν καὶ ἐκείθεν ἐξεχώρησαν, μάτην ἐρωτῶμεν· ὅτι δὲ πρόπαλαι, εἰς ἐποχὰς ἀδιορίστους, καὶ ὅτι διὰ τοῦ Καυκάσου, τοῦ Βοσπόρου, τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῶν ἄλλων μορφῶν πιθανῶς τότε ἔχοντος Αἰγαίου, ἔξιν ἀναμφίβολον. (1)

(1) Τοῦτο ἴσως ἀνίσταται Διόδ. ὁ Σικελ. ἐν Βιβλ. 4, § 7 λέγων περὶ τοῦ γενομένου θῆθεν ἐκπαλαί κατακλυσμοῦ. «Οἱ δὲ Σαμοθρᾶκες ἱστοροῦσι πρὸ τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις γενομένων κατακλυσμῶν, ἕτερον ἐκεῖ μέγαν γενέσθαι, τὸ μὲν πρῶτον τοῦ περὶ τὰς Κυανίας στόματος βραγέστερον, μετὰ δὲ ταῦτα, τοῦ Ἑλλησπόντου· τὸ γὰρ ἐν τῇ Πόντῳ πέλαγος λίμνης ἔχον τὰξιν, μέχρι τοσοῦτου πεπληρωσθαι διὰ τῶν εἰσερόντων ποταμῶν, μέχρις οὗτο διὰ τὸ πλῆθος παρεκχυθῆναι τὸ

τῶν δὲ τριῶν τούτων μεγάλων καὶ ἀλλήλοις συγγενῶν λαῶν, τῶν τὴν Ἑλληνικὴν οἰκησάντων χερσονήσον, τῶν Θρακῶν, Ἰλλυριῶν καὶ Πελασγῶν, ἐν τῇ παρούσῃ πραγματεῖᾳ μόνον περὶ τῶν τελευταίων, τῶν Πελασγῶν, ὁ λόγος ἡμῶν γενήσεται. Πελασγοὺς οἱ μετέπειτα Ἕλληνας ἐκάλουον τοὺς ἀρχαιοτάτους κατοίκους τῆς χώρας τῆς μετὰ ταῦτα κληθείσης Ἑλλάδος. Μετὰ παρέλευσιν ἑκατονταετηρίδων τινῶν τὸ ὄνομα τοῦτο σχεδὸν ἐκλείπει, ἀντ' αὐτῶν δὲ ἕτερον ἐξέρχεται τὸ τῶν Ἀχαιῶν, ὅπερ καταλαμβάνει τὴν θέσιν τοῦ πρώτου, καὶ δι' οὗ καλοῦνται ἅπαντες οἱ τὴν Ἑλλάδα οἰκοῦντες λαοὶ μὲν Ἀχαιοί, ἢ χώρα δὲ Ἀχαιὴ γαῖα, ἐπὶ τῶν Τρωϊκῶν καὶ ἐς ὕστερον, ὅτε ἀντὶ τούτου ἐξῆλθε τὸ τῶν Ἑλλήνων (900 περίπου π. Χ. ἐπὶ Ἡσίοδου). Ὡστε εὐλόγως, οἶμαι, τὸ πρὸ τῶν Τρωϊκῶν μέρος τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐκ τῶν ἐκνικησασῶν κοινῶν ἐπωνυμιῶν ὑποδικρεῖται εἰς δύο περιόδους α) τὴν Πελασγικὴν καλουμένην, ἐν ἣ ἐπικρατέστερον ὄνομα ἦν τὸ τῶν Πελασγῶν μέχρι τοῦ 1400 περίπου π. Χ. καὶ β) τὴν Ἀχαικὴν ἢ ἠρωϊκὴν ἄλλως λεγομένην, ἐντεῦθεν μέχρι τοῦ 900 π. Χ. ὕστερον τῶν Τρωϊκῶν. (4) Ἐκατέρων τῶν περιόδων τούτων θέλω θεωρῆσαι ἰδίᾳ αὐτίκα δὴ ἐν τοῖς ἐξῆς.

Α'. Πελασγικὴ περίοδος.

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων
μέχρι τοῦ 1400 π. Χ.

Ἀνέκαθεν ἐν Ἑλλάδι λέγονται οἰκοῦντες οἱ Πελασγοί. Ἔτερον ὄνομα τοσοῦτον ἐκτεταμένον καὶ διά-

βῆμα λάθρως ἐξέπεσεν εἰς τὸν Ἑλλησπόντον, καὶ πολλὴν μὲν τῆς Ἀσίας τῆς παρὰ θάλασσαν ἐπέκλυσεν, οὐκ ὀλίγον δὲ καὶ τῆς ἐπιπέδου γῆς ἐν τῇ Σαμοθρᾶκῃ θάλασσαν ἐποίησε καὶ διὰ τοῦτο ἐν τοῖς μεταγενεστέροις καιροῖς ἐνίοις τῶν αἰλιῶν ἀνεσπακίναται τοῖς δικτύοις λίθινα κιονόκρανα, ὡς καὶ πόλεων κατακεκλυσμένων». Ἴδε εἰς Preller Gr. Mythologie I. Band S. 666. «Die Sage begann mit einer grossen Fluth indem sich die Gewässer des Pontos über diese gegenden ergossen und dadurch eine grosse Katastrophe herbeigeführt hätten, wie davon auch sonst oft die Rede ist». τὸμ. αὐτόθι σημειώσιν.

(4) Βεβάζιος ἢ ἠρωϊκὴ περίοδος ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ 1500 ἢ 1400 π. Χ. πρέπει νὰ καταλήγῃ μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἄρχεται ἢ κυρίως ἱστορικὴ περίοδος, ὅλ. μέχρι τῆς ἀρχῆς τῶν Ὀλυμπιάδων. Κ. Παπ. Ἑλ. Ἰστ. Α', 56 Β', 423—424. Ἐπειδὴ ἔμωσ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων ἦν καθ' ἑλλην τὴν Ἑλλάδα σχεδὸν διαδοδόμενον, ἤρχισε δὲ νὰ φαίνεται ἐπικρατέστερον καιρὸν τινα μετὰ τὰ Τρωϊκὰ (Ἰλ. Β', 530. Πρ. ἔργ. 526), τιθέμεν ὄριον τῆς ἀχαικῆς περιόδου τὸ 900 π. Χ. μετὰ τὴν καθόδον τῶν Ἡρακλειδῶν ἐπὶ τῆς πιθωνῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡσίοδου καὶ τῆς συντάξεως τοῦ Νηῶν καταλόγου. Τὴν διαίρεσιν ταύτην δέχεται καὶ ὁ Schlosser Weltgeschichte, I. Band, S. 169. Ἐτερον τὴν ἠρωϊκὴν περίοδον καταδιβάουσι μέχρι τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν (1404 π. Χ.).

φορον τούτου δὲν φαίνεται. Οὔτε χώρα τῆς χέρσου Ἑλλάδος, οὔτε νῆσος ὑπάρχει, ἐνθα οὐ μνημονεύονται οἱ Πελασγοὶ ὡς οἱ πρότεροι κάτοικοι. Εὐρίσκομεν αὐτοὺς καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας. Ἐν τοῖς ὀμηρικοῖς ἔπεσιν ἀναφέρεται διαβρῆδην τὸ τῶν Πελασγῶν ὄνομα καὶ αἱ ἔδραι αὐτῶν ἐν Ἰλ. Β, 681 ἀναφέρεται «Νῦν αὖ (λέξω ἢ ἐσπετέ μοι, Μοῦσαι) τοὺς ὕσσι τὸ Πελασγικὸν Ἄργος ἔναιον, οἱ τ' Ἄλυον, οἱ τ' Ἀλόπην, οἱ τε Τρηγίνα ἐνέμοντο, οἱ τ' εἶχον Φθίην ἢ δ' Ἑλλάδα καλλιγύναικα. Μυρμιδόνες δ' ἐκαλεῦντο καὶ Ἕλληνας καὶ Πελασγοί» ἐνθεν δηλοῦται τὸ πελασγικὸν τῆς Θεσσαλίας· ἐν Ἰλ. Π. 233 «Ζεῦ ἄνα, Δωδωναίε, Πελασγικῆ, τηλόθι ναίων, Δωδώνης μεδέων δυσχειμέρου, ἀμφὶ δὲ Σελλοί, σοὶ ναίουσιν ὑποφῆται, ἀνιπτόποδες, χαμαιεῦναι» ἐνθεν δηλοῦται τὸ πελασγικὸν τῆς Ἠπειροῦ (πρὸβλ. Schömann Griechische Alterthümer, 2 Band. S. 290)· ἔτι Ἄβελ. Μακεδ. Σελ. 33, 404—402. Δημ. Σεμιτέλου Ἠπειρ. § 40, 44, 43, Κ. Παπαρ. Β', 160—162. Ἡρ. Β, 52—57.) Ἐν Ὀδ. I, 477 «Κρήτη τις γαῖ' ἐστὶ, μέσῳ ἐνὶ οἴνοπι πόντῳ, καλὴ καὶ πείρα, περιβρῦτος· ἐν δ' ἀνθρωποὶ πολλοὶ ἀπειρέσιαι καὶ ἐννεήκοντα πόλεις—ἄλλη δ' ἄλλων γλῶσσα μεμιγμένη (1)· ἐν μὲν Ἀχαιοῖ, ἐν δ' Ἐτεόκρητες μεγαλήτορες, ἐν δὲ Κύδωνες, Δωριεῖς τε τριχάικες, διότι τε Πελασγοί.» ἐνθεν δηλοῦται τὸ πρὸς τοῖς ἄλλοις πελασγικὸν τῆς Κρήτης. Ἐν Ἰλ. Β, 840 «Ἰππόθοος δ' ἄγε φύλα Πελασγῶν ἐγχεσιμῶρων, τῶν οἱ Λάρισσαν ἐριβόλακα ναϊτάσκεν,» ἐνθεν δηλοῦται τὸ πελασγικὸν τῆς ἐν τῇ ἐλάσσονι Ἀσίᾳ Αἰολίδος. (πρὸβλ. Ἡρ. Γ', 137. Ε', 26. Ἰλ. Κ, 429).

Ὁ Στράβων Η', 3 λέγει «Τοὺς δὲ Πελασγοὺς (ἐν Αἰολίδι τῆς Ἑλ. Ἀσίας) εὐλογον τούτοις (Κίλιξιν) ἐφεξῆς τιθέναι ἐκ τε τῶν ὕφ' Ὀμήρου λεγομένων καὶ ἐκ τῆς ἄλλης ἱστορίας. Ὁ μὲν γὰρ (Ὀμηρος) οὕτω φησὶν· «Ἰππόθοος δ' ἄγε φύλα Πελασγῶν ἐγχεσιμῶρων... ἐξ ὧν πλῆθος τι ἐμφαίνει ἀξιόλογον τὸ τῶν Πελασγῶν οὐ γὰρ φύλον, ἀλλὰ φύλα ἔφη, καὶ τὴν οἰκῆσιν ἐν Λαρίσση φράζει· πολλὰ μὲν οὖν αἱ Λάρισσαι». Ἐφεξῆς δὲ ὁ Στράβων λέγει «ὅτι δὲ οἱ Πελασγοὶ μέγα ἦν ἔθνος, καὶ ἐκ τῆς ἄλλης ἱστορίας οὕτως ἐκμαρτυρεῖσθαι φασί. Μενεκράτης γοῦν ὁ Ἐλαίτης ἐν τοῖς περὶ κτίσεων, φησὶ τὴν παραλίαν τὴν νῦν Ἰωνικὴν πᾶσαν ἀπὸ Μυκάλης ἀρξαμένην ὑπὸ Πελασγῶν οἰκίσθαι πρότερον καὶ τὰς πλησίον νήσους.» Ἦσαν, φαίνεται, πρό παλαί ἰδρυμένοι οἱ Πελασγοὶ ἐν ταῖς τῆς Ἑλ. Ἀσίας ἀκταῖς, ἐκβληθέντες δὲ ὑπὸ τῶν ὕστερον ἀποικησάντων ἐκεῖσε Ἑλλήνων, ἀπεώσθησαν καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα, ἐνθα τῶν Λυδῶν δουλοὶ ἐγένοντο, γεωργοῦντες τὴν τούτων χώραν καὶ θη-

(1) Περὶ τῆς μίξεως τῶν γλωσσῶν.

τεύοντες καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν συντελέσαντες τοσοῦτον, ὥστε συνέβη ἐκληφθῆναι τοὺς Λυδοὺς τοὺς αὐτοὺς ἢ συγγενεῖς τοῖς Πελασγοῖς. Ἦδη δὲ ὑπὸ τοῦ Κουρτίου ἀπεδείχθη, ὅτι οἱ Ἰάονες ἀνέκαθεν ἴδρυντο ἐν τῇ κατὰ τὴν ἐλάσσονα Ἀσίαν Ἰωνίᾳ (Die Ionier vor der Ionischen Wanderung· ἔτι δὲ Schömann Gr. Alterth. 2, 78—79 καὶ τὴν αὐτόθι σημειώσιν. Φιλίστ. Τεῦχ. 4—2, Σελ. 9—10).

«Λέσθιοι δὲ, ἐξακολουθεῖ ὁ Στράβων, ὑπὸ Πυλαίῳ τετάχθαι λέγουσι σφᾶς, τῷ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ λεγομένῳ τῷ τῶν Πελασγῶν ἄρχοντι... Καὶ Χίοι δὲ οἰκιστὰς ἑαυτῶν Πελασγοὺς φασὶ τοὺς ἐκ τῆς Θεσσαλίας· πολὺπλανον δὲ καὶ ταχὺ τὸ ἔθνος πρὸς ἐπαναστάσεις, πῶς ἔφη τε ἐπὶ πολὺ, καὶ ἀθροῦν ἐλάβε τὴν ἐκλειψῆν, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν Αἰολέων καὶ Ἰώνων περσίωσιν εἰς τὴν Ἀσίαν.» Ὁ αὐτὸς δὲ Ε', 2 «Τοὺς δὲ Πελασγοὺς, ὅτι μὲν ἀρχαῖον τι φύλον κατὰ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν ἐπεπόλασε καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς Αἰολεῦσι τοῖς κατὰ Θετταλίαν, ὁμολογοῦσιν ἅπαντες σχεδόν τι νομίζουσιν δὲ φησὶν ἔφορος τὸ ἀνέκαθεν Ἀρχάδας ὄντας ἐλέσθια στρατιωτικὸν βίον, εἰς δὲ τὴν αὐτὴν ἀγωγὴν προτρέποντας πολλοὺς, ἅπασι τοῦ ὀνόματος μεταδοῦναι καὶ πολλὴν ἐπιφάνειαν κτήσασθαι καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλήσι καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις, παρ' ὅσοις ποτὲ ἀφιγμένοι τετυχῆκασιν· καὶ γὰρ τῆς Κρήτης ἔποικοι γεγόνασιν, ὡς φησὶν Ὀμηρος (ἐνθα ἀνωτέρω), καὶ τὸ Πελασγικὸν Ἄργος ἢ Θεσσαλία λέγεται—διὰ τὸ ἐπάρξαι τῶν τόπων τούτων Πελασγοῦς.—Πολλοὶ δὲ καὶ τὰ Ἠπειρωτικὰ ἔθνη Πελασγικὰ εἰρήκασιν, καὶ τοῖς ἐν Τρωάδι Κίλιξιν Ὀμηρος εἶρηκε τοὺς ὁμοῦς Πελασγοῦς.—Αἰσχύλος δὲ ἐκ τοῦ περὶ Μυκῆνας Ἄργους φησὶ τὸ γένος αὐτῶν (ἐν ἱκέτισιν ἢ Δαναῖσι) καὶ τὴν Πελοπόννησον δὲ Πελασγίαν φησὶν ἔφορος κληθῆναι. Καὶ Εὐριπίδης δὲ ἐν Ἀρχελάῳ φησὶν, ὅτι «Δαναὸς δὲ ὁ πεντήκοντα θυγατέρων πατήρ, ἐλθὼν εἰς Ἄργος, ὄκισεν Ἰνάχου πόλιν. Πελασγίωτας δ' ὄνομασμένους τὸ πρῖν, Δαναοὺς καλεῖσθαι νόμον ἔθηκε.»—Ἀντικλειδῆς δὲ πρώτους φησὶν αὐτοὺς τὰ περὶ Ἀἴμων καὶ Ἰμβρον κτίσαι· καὶ δὴ καὶ τούτων τινὰς μετὰ Τυρρῆνου τοῦ Ἄττος εἰς Ἰταλίαν συναραῖ· καὶ οἱ τὴν Ἀτθίδα συγγράψαντες ἱστοροῦσι περὶ τῶν Πελασγῶν ὡς καὶ Ἀθήνησι γενομένων τῶν Πελασγῶν.»

Ὁ Ἡρόδοτος Ζ', 94 λέγει «Οἱ (ἐν Ἑλ. Ἀσίᾳ) Ἰωνες ὄσον μὲν χρόνον ἐν Πελοποννήσῳ οἴκεον τὴν νῦν καλεομένην Ἀχαιῆν—ἐκαλέοντο Πελασγοὶ Αἰγιαλέως· ἐπὶ δὲ Ἰωνος τοῦ εὐθύου Ἰάονες.» Κατὰ δὲ τὸν ἱστορικὸν (αὐτόθι) καὶ οἱ νησιῶται ἐπίσης ἐκαλοῦντο Πελασγοί. «Νησιῶται δὲ ἐπτακαίδεκά παρ-εἶχοντο νῆας ὀπλισμένοι ὡς Ἕλληνας· καὶ τοῦτο Πελασγικὸν ἔθνος, ὕστερον δὲ Ἰωνικὸν ἐκλήθη κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ οἱ δυοδεκαπόλιες Ἰωνες

οί απ' Ἀθηναίων. » Καθόλου δὲ ὁ Ἡρόδοτος βεβαιῶν, ὅτι ἢ ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ χώρα καλουμένη Ἑλλάς ἐκκαλεῖτο πάλαι ποτὲ Πελασγία « τῆς νῦν Ἑλλάδος πρότε δὲ Πελασγίας καλουμένης » (Ἡρ. Β', 56). Ἀλλαχοῦ δὲ (Ἡ', 44) λέγει, ὅτι ἢ Ἑλλάς κατεῖχτο ὑπὸ τῶν Πελασγῶν, « Ἀθηναῖοι δὲ ἐπὶ μὲν Πελασγῶν ἐχόντων τὴν νῦν Ἑλλάδα καλουμένην ἦσαν Πελασγοί. » Συνελόντι δ' εἰπεῖν ὅπου Πελασγοί, ἐκεῖ καὶ Ἄργος (Στέρ. Βυζ. ἐν λ. Ἄργος καὶ Ἄργουρα), ἐκεῖ καὶ ἀκροπόλεις καλούμεναι Λάρισσαι ἢ Λάσσαι καθ' Ἡσύχιον, ἐκεῖ ὀνόματα ἑρέων εἰς—ησός,—ηττός,—ασός. Τὸ πλῆθος τῶν ὀνομάτων λέγει ὁ L. Ross (Ἄρχ. τ. τεχ. Σελ. 84 § 64 Σημ. 2.) κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ Μικρὰν Ἀσίαν μαρτυρεῖ τὴν ἑκτασιν καὶ τὴν ἀρχαίαν συγγένειαν τῶν κατοίκων τῶν τόπων ἐκείνων. (πρὸς Γυλλ. Γεωγρ. τόμ. Α', 649 Β', 95, 114).

Τίνας δὲ ἦσαν οἱ πολυσπερεῖς οὕτω Πελασγοί καὶ πῶς εἶχον πρὸς τοὺς μετὰ ταῦτα Ἕλληνας; Τὸ ζήτημα τοῦτο βεβαίως ἐστὶ δυσκολώτατον· αἱ περὶ αὐτοῦ μάλιστα εἰδήσεις τῶν ἀρχαίων μᾶλλον μᾶς ταράττουσι· διότι τινὲς μὲν ἀποκαλοῦσι αὐτοὺς βαρβάρους, ἐπομένως ἢ οὐδόλως ἢ μακρόθεν μόνον συγγενεῖς τοῖς Ἕλλησιν· ἄλλοι δ' ἄλλως. Οὐδὲν ἔλαττον καὶ οἱ νεώτεροι πολλὰς περὶ αὐτῶν ἐξήνεγκαν γνώμας. Ἐν δὲ τοιαύτῃ ἀμφιβολίᾳ καὶ συγχύσει γνώμων ὁ ἑρευνητὴς βεβαίως ἰλιγγιᾷ, πειρώμενος δὲ συνδυάσαι τὰ πολλάκις ἀντιφάσκοντα καὶ πρὸς ἄλληλα διάφορα παρὰ τῶν ἀρχαίων ἀναφερόμενα καὶ τῶν νεωτέρων πρὸςθευθέντα, περιπίπτει καὶ ἄκων εἰς ἀδιεξίτητον λαβύρινθον, καὶ κλίνει γόνυ ἀπέναντι τῆς ἀβεβαιότητος. Ὁ Schömann λέγει, ὅτι ὁ συνετός καὶ εὐσυνειδήτος ἑρευνητὴς ἀνυποστάτως ὁμολογεῖ τὴν ἀγνοίαν του.

Τὸ ἐπ' ἐμοὶ μηδεμιᾶς ἀντιποιοῦμενος ἀξιώσεως, ἐκτιθεὶς δ' ἀπλῶς τὰ ὅπωςδὴποτε περὶ αὐτῶν εἰρημένον ὑπὸ τε τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων, ἀπ' ἑαυτοῦ μὲν ὀλίγιστα σφόδρα θέλω εἰπεῖ, ἀρκοῦμαι δὲ πρῶτον μὲν τοῖς ὑπὸ τοῦ Baehr εἰρημένους, ὅστις ἐν τῇ νεωτάτῃ αὐτοῦ τοῦ Ἡρόδοτου ἐκδόσει ἀπάντων μονοῦ τὰς γνώμας περιέλαβεν, εἶτα δὲ τοῖς ὑπὸ L. Diefenbach ἐν τῷ νεωτάτῳ ἐθνολογικῷ αὐτοῦ συγγράμματι.

Ὁ Ἡρόδοτος ἐν Α'. 56— λέγει « Ἱστορίαν δὲ (Κροῖσος) εὗρισκε Λακεδαιμονίους καὶ Ἀθηναίους προέχοντας, τοὺς μὲν (Λακ.) τοῦ Δωρικοῦ γένους τοὺς δὲ (Ἀθ.) τοῦ Ἴωνικοῦ. Ταῦτα γὰρ (Λακ. καὶ Ἀθ.) ἦν τὰ προκακίμενα, ἔοντα τὸ ἀρχαῖον τὸ μὲν (Ἀθ.) Πελασγικόν, τὸ δὲ (Λακ.) Ἑλληνικόν ἔθνος· καὶ τὸ μὲν (Ἀθ.) οὐδαμῆ καὶ ἐξεχώρησε. Θουκ. Α'. 2. « τὴν γοῦν Ἀττικὴν ἐκ τοῦ ἐπὶ πλείστον διὰ τὸ λεπτόγεων ἀστασίαστον οὖσαν, ἀνθρώποι φῶκον οἱ αὐτοὶ αἰεῖ »),

τὸ δὲ (Λακ. Σπαρτιᾶται [Δωριεῖς]) πολυπλάνητον κάρτα. (Θουκ. Α', 12, 18) ». Ἐκ τῆς βήσεως ταύτης καταφαίνεται, ὅτι τὸ Πελασγικὸν καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εἰσὶ δύο ἔθνη διάφορα. Ἐκ τούτων δ' ἀμφότερων κατήγοντο ἐκ μὲν τοῦ Πελασγικοῦ οἱ Ἀθηναῖοι, ἐκ δὲ τοῦ Ἑλληνικοῦ οἱ Λακεδαιμόνιοι. Τὰ δύο ὅμως καταγόμενα ἔθνη, οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι, σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις, οὓς ἀναφέρει ὁ ἱστορικός, οὐδεμίαν φυλετικὴν διαφορὰν ἔχουσιν, οὐδ' ἑτερόφυλοι καὶ ἑτερογενεῖς φαίνονται, ἀλλ' ἔμπαλιν ὁμογενεῖς καὶ ὁμοίμοι.

Προῖόν ὅμως ὁ ἱστορικός, λέγει ὅτι « τὸ Ἑλληνικὸν γένος (τὸ πολυπλάνητον κάρτα) ἐπὶ Δευκαλίωνος βασιλείας οἴκας γῆν τὴν Φθιώτιν, ἐπὶ δὲ Δώρου τοῦ Ἑλλήνος τὴν ὑπὸ τὴν Ὀσσάν τε καὶ Οὐλυμπον χώραν, καλεομένην δὲ Ἰστιαιώτιν· ἐκ δὲ τῆς Ἰστιαιώτιδος ὡς ἐξάνεστη ὑπὸ Καδμείων, οἴκας ἐν Πίνδῳ, Μακεδόνων καλεόμενον. Ἐνθεῦτεν δὲ αὐτὶς εἰς τὴν Δρυοπίδα μετέβη καὶ ἐκ τῆς Δρυοπίδος οὕτως εἰς Πελοπόννησον ἐλθὼν Δωρικὸν ἐκλήθη ». Ἐκ τούτου φαίνεται, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν οἰκοῦν τὴν Φθιώτιν πρῶτον (ἐν Θεσσαλίᾳ, τῇ ἄλλως καλουμένη Πελασγικῷ Ἄργει, ἐνθα καθ' Ὀμ. Ἰλ. Β, 681. ἀναφέρονται οἱ Ἕλληνες μετὰ τῶν Πελασγῶν καὶ Μυρμιδόνων), καὶ ἐκεῖ περιπλανηθὲν καὶ τέλος εἰς Πελοπόννησον ἐγκαταστάν, δὲν φαίνεται κατὰ γε ταῦτα ὡς ἐπηλύς τις λαός, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξ αὐτῶν τῶν ἐγκάτων τοῦ Πελασγισμοῦ. Ἐφεξῆς ὁ ἱστορικός λέγει ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἀποσχισθὲν μὲν τοι τοῦ Πελασγικοῦ, ἐὼν ἀσθενὲς, ἀπὸ μικροῦ τεο ὀρμεόμενον αὐξήσεται εἰς πλῆθος, τῶν ἑθνῶν πολλῶν προσκεχωρηκότων αὐτῷ· ἐκ τούτου ἐξάγεται, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν γένος, ὃν πρότερον μικρὸν καὶ ἀσθενὲς, ἀπεσχίσθη τοῦ Πελασγικοῦ.

Περὶ δὲ τῶν Πελασγῶν λέγει τὰ ἐξῆς προῖόν « Ἦν τινα δὲ γλώσσαν ἴσαν οἱ Πελασγοί, οὐκ ἔχω ἀτρεκέως εἶπαι. Εἰ δὲ χρῆν ἔστι τεκμαιρόμενον λέγειν τοῖσι νῦν ἔτι εἶοσι Πελασγῶν, τῶν ὑπὲρ Τυρσηνῶν Κρηστώνα πόλιν οἰκόντων, οἱ ὅμοιοι κοτε ἦσαν τοῖσι νῦν Δωριεῦσι καλεομένοισι, οἴκων δὲ τηλικαῦτα γῆν τὴν νῦν Θεσσαλιώτιν καλεομένην, καὶ τὴν Πλακίην τε καὶ Σκυλάκην Πελασγῶν οἰκισάντων ἐν Ἑλλησπόντῳ, οἱ σύνοικοι ἐγένοντο Ἀθηναίοισι, καὶ ὅσα ἄλλα Πελασγικὰ ἔοντα πολίσματα, τὸ ὄνομα μετέβηκε, εἰ τούτοις τεκμαιρόμενον δεῖ λέγειν, ἦσαν οἱ Πελασγοὶ βάρβαρον γλώσσαν ἰέντες. Εἰ τοίνυν ἦν καὶ πᾶν τοιοῦτο τὸ Πελασγικόν, τὸ Ἀττικὸν ἔθνος, ἐὼν Πελασγικόν, ἅμα τῇ μεταβολῇ τῇ ἐς Ἕλληνας καὶ τὴν γλώσσαν μετέμαθε. Καὶ γὰρ δὴ οὕτε οἱ Κρηστωνιῆται οὐδαμοῖσι τῶν νῦν σφας περιοικόντων εἰσὶ ὁμόγλωσσοι, οὕτε οἱ Πλακηνοί, σφίσι δὲ ὁμόγλωσσοι· δηλοῦσίν τε, ὅτι τὸν ἠνεῖκοντο γλώσσας

χαρακτῆρα μεταδιδόντες ἐς ταῦτα τὰ χωρία, τοῦτον ἔχουσιν ἐν φυλακῇ. Τὸ δὲ Ἑλληνικὸν γλῶσση μὲν, ἐπεὶ τε ἐγένετο, αἰεὶ κοτε τῇ αὐτῇ διαχρέεται, ὡς ἐμοὶ καταφαίνεται εἶναι, ἀποσχισθὲν μὲν τοι ἀπὸ τοῦ Πελασγικοῦ, ἐὼν ἀσθενὲς, ἀπὸ μικροῦ τεο τὴν ἀρχὴν ὀρμεόμενον, αὐξήσεται ἐς πλῆθος τῶν ἑθνῶν πολλῶν, μάλιστα προσκεχωρηκότων αὐτῷ καὶ ἄλλων ἑθνῶν βαρβάρων συχῶν· πρὸς δὴ ὧν ἐμοὶ γε δοκεῖ οὐδὲ τὸ Πελασγικὸν ἔθνος, ἐὼν βάρβαρον, οὐδαμᾶ μὲν ἄλλως αὐξήσεται. » Ἐκ τούτων φαίνεται, ὅτι ἰκανὴ διάκρισις μεταξὺ Πελασγῶν καὶ Ἑλλήνων γίνεται· τὸ δὲ ζήτημα ὑπὸ διπλῆν ὄψιν εὐθὺς παρίσταται. α') εἰ οἱ Πελασγοί, ὄντες οἱ ἀρχαιότατοι τῆς Ἑλλάδος κάτοικοι, ἦσαν ἐπομένως οἱ προπάτορες τῶν Ἑλλήνων καὶ λίαν συγγενεῖς αὐτοῖς, οἵτινες ἠδύναντο νὰ παραχθῶσιν ἐκ τῶν Πελασγῶν ἐνιαυτῶν περιτελλομένων, ἢ δὲ γλώσσα αὐτῶν, ἀμορφος οὖσα καὶ βάρβαρος τὸ ἀνέκαθεν, εἰ ἐγένετο ἢ βᾶσις καὶ μήτηρ τῆς μετέπειτα Ἑλληνικῆς· καὶ β') εἰ οἱ Ἕλληνες συγγενεῖς ὄντες τῶν Πελασγῶν ἀπεσχίσθησαν ὅμως ἐν Ἀσίᾳ, καὶ ἦλθον μετέπειτα εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὡς φυλάξαντες τὴν αὐτὴν γλώσσαν ἐπεὶ τε ἐγένοντο καθ' Ἡρόδοτον. Ταῦτα θέλομεν ἀναπτύξει ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀρχόμενοι.

Α'. Ὁ Baehr εἰπὼν, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος (αὐτόθι) primum diserte monet, diversi generis esse Pelasgos atque Hellenes » προστίθησιν, ὅτι εἰς τοῦτο ἔχει ἐναντιούμενον Διονύσιον τὸν Ἀλικαρνασσία, ὅστις ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ αὐτοῦ Ἀρχαιολογίᾳ Α', 17 λέγει « ἦν γὰρ δὴ καὶ τὸ τῶν Πελασγῶν γένος Ἑλληνικὸν ἐκ Πελοποννήσου τὸ ἀρχαῖον ». Τὴν μαρτυρίαν τοῦ Διονυσίου ἄλλοι τε τῶν σοφῶν ἀπεδέξαντο καὶ Herbert δικταινόμενος, ὅτι οἱ τε Πελασγοὶ καὶ Ἕλληνες τῆς αὐτῆς ῥίζης ἐκλήπτεο εἰσίν. Τούτοις ἀμωσγέπως προσήγγισεν ὁ Γαλάτης Raoul Rochette ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Histoire de l'établissement des colonies grecques. Tom. I. pag. II, ἐνθα λέγει, ὅτι δὲν ὑπάρχει τοσαύτη διαφορὰ μεταξὺ ἐκατέρων τῶν ἑθνῶν, τῶν τε Πελασγικῶν καὶ Ἑλληνικῶν, ὡς τοῖς πολλοῖς φαίνεται. Ἀλλ' ἄλλοι δὲ Tom. I, 141 ὁ αὐτὸς ἠγήσατο, ὅτι οἱ Πελασγοὶ εἰσὶ λαὸς τῆς Ἑλλάδος ἰθαγενῆς, ἢ τοῦλάχιστον ὁ πρότερος, οὐδὲν ἐν τοῖς παναρχαίοις χρόνοις μνεῖα γίνεται.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἡρόδοτος ποιεῖται φανεράν διάκρισιν τῶν δύο γενῶν, μετὰ προφυλάξεως ἐπραγματεύθη τὸ πρῶτον ὁ Becker (im Allgemeine Weltgeschichte I, 5. 348, 807—) εἰπὼν πρῶτον μὲν, ὅτι ἐκάτερον τῶν φύλων εἶναι διαφόρου ῥίζης συνωδᾶ τῷ Tittmann (de Amphictyon. p. 113—), μετὰ ταῦτα ὅμως δυσχυρίζεται, ὅτι ἀνευρίσκονται οὐκ ὀλίγα τῆς ἀμοιβαίας συγγενείας σημεῖα· διότι ἀφοῦ πρότερον τὸ

Πελασγικὸν ὑπὲρ τὰ ἄλλα διέπρεψε, τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ ἐγένετο κοινὸν εἰς πλείστα ἔθνη ἄλλα τῆς Ἑλλάδος, μετὰ δὲ ταῦτα κρίνει, ὅτι τῶν Ἑλλήνων ὄνομα ἐπέδωκε καὶ ἐξενίκησε οὐχὶ διὰ τῆς βίας καὶ τῶν ὅπλων, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τῆς ἐπιμιξίας (τῇ ὀμιλίᾳ μᾶλλον καλεῖσθαι Ἕλληνας). Ἐξ οὗ δηλοῦται κατὰ Θουκυδίδην (Α', 3) τοῦλάχιστον λέγοντα « Κατὰ δὲ ἔθνη ἄλλα τε καὶ τὸ Πελασγικὸν ἀπ' ἑαυτῶν ἐπωνυμίαν παρέχεσθαι. Ἕλληνας δὲ καὶ τῶν παιδῶν αὐτοῦ ἐν τῇ Φθιώτιδι ἰσχυσάντων καὶ ἐπαγομένων αὐτοὺς ἐπ' ὠφελίᾳ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις, καθ' ἐκάστους μὲν ἦδη τῇ ὀμιλίᾳ μᾶλλον καλεῖσθαι Ἕλληνας » δηλοῦται, οἶμαι ὅτι βιαία τις ἐξῶθεν εἰσβολὴ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἔθνος ἰδίον, οὐκ ἐγένετο· ἀλλ' ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐξῆλθον ἐκ τῆς Φθιώτιδος, ὡς καὶ ὁ Ἡρόδοτος ἐπίστευε, ἢς οἱ κάτοικοι μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς Θεσσαλίας ἐκαλοῦντο καθ' Ὀμηρον (Ἰλ. Β, 681) Μυρμιδόνας καὶ Ἑλλήνες καὶ Πελασγοί. Συνάμα δὲ καὶ τὴν Πελασγικὴν γλῶσσαν οὐχὶ διάφορον τῆς Ἑλληνικῆς νομίζουσι, τὸ δ' ἕτερον γένος ἐκ τοῦ ἑτέρου παράγουσι. Ἐν τούτοις ἐστὶν ὁ Hermann (Griechische Staatsalterthümer § 7—), ὅστις προσήγαγε ἀπάσας ἀρχαίων καὶ νεωτέρων τὰς περὶ τούτου μαρτυρίας. Νεωστὶ περὶ τούτου ἐπραγματεύθη ὁ W. Mure, λέγει ὁ Baehr, (ἐν τῇ Critical history of the language and Literature of Greece. I. 51), iis facile carere poterimus.

Μᾶλλον δὲ πεφυλαγμένος φαίνεται ὁ G. Grote ἐν τῇ περιβοήτῳ αὐτοῦ Ἑλ. Ἱστορίᾳ Τόμ. Β' Σελ. 315—351 μὴ ἀπομακρυνόμενος τοῦ Ἡρόδοτου. Τούτου ἕνεκα καὶ ὁ ἡμέτερος Παπαβῆρηγόπουλος ἐν τῇ νεωτάτῃ αὐτοῦ Ἑλ. Ἱστορίᾳ Βιβλ. Α. Σελ. 60—, ὅτι ἐγγύτατα τοῦ Γρότε ἐχόμενος, ὅστις εἰδὼς τὰ ποιήματα καὶ ἀντιρατικά περὶ Πελασγῶν συστήματα, δὲν ἐπεχείρησε νὰ λύσῃ τὸ δύσλυτον τοῦτο πρόβλημα, λέγει, « Ἄλλ' οἱ πλείοτεροι τῶν ἱστορικών τῆς Ἑλλάδος, παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων, ἠθέλησαν νὰ ἀνατρέξωσιν εἰς χρόνον ἀρχαιότερον καὶ αὐτῶν τῶν Ὀμηρικῶν, καὶ ἠξίωσαν, ὅτι πρὸ τῶν φυλῶν, τὰς ὁποίας ὕμνησεν ὁ Ὀμηρος, εἶχον κατοικήσει εἰς τὴν Ἑλλάδα φυλαὶ ἕτεραι, ὀνομαζόμεναι Πελασγοί, Λελεγεῖς, Κουρήτες, Καύκονες, Ἄνες, Τέμμικες, Ύαντες, Τελχῖνες, Τηλεβοῖαι, Ἐφοροί, Φλεγῖται, κτλ. κτλ. ὅτι ἐπισημοτάτη τῶν φυλῶν τούτων ἦτον ἢ τῶν Πελασγῶν, ὅθεν καὶ ὅλη αὐτὴ ἢ παναρχαία ἐποχὴ, ὀνομάσθη Πελασγικὴ πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι αἱ φυλαὶ αὗται ἦσαν μὲν συγγενεῖς τοῦ ἔπειτα ἐπικρατήσαντος Ἑλληνικοῦ ἔθνους, δὲν εἶχον ὅμως τὸν ἠρωϊκὸν καὶ μάχιμον τούτου χαρακτῆρα, ἀλλὰ διήγον μᾶλλον βίον εἰρηκὸν καὶ γεωργικόν, καὶ σώζοντα ἴχνη τινὰ τῶν δουλικῶν θεσμῶν καὶ ἔξων τῶν ἀνατολικῶν ἑθνῶν. Ὁ Γεώργιος Γρότε δὲν νομίζει, ὅτι τὰ συμ-

ράσματα ταῦτα στηρίζονται ἐπὶ ἀσφαλοῦς τινος ἱστορικῆς βάσεως. Ὁ ἀρχαιότατος τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας μάρτυς εἶναι ὁ Ὀμηρος, ὁ δὲ Ὀμηρος παρίστησι τὴν Ἑλλάδα κατοικουμένην ὑπὸ τοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον εὐρίσκομεν ἐνταῦθα καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων ἱστορικῶν χρόνων. — Ὅτι τὰ προμνημονευθέντα ὀνόματα τῶν Πελασγῶν, τῶν Λελέγων κτλ. ἦσαν ὀνόματα πραγματικῶς ὑπαρχάντων ἔθνων, ἢ μπορεῖ νὰ εἶναι ἀληθές, ἀλλ' εἰς τοῦτο περιορίζεται ἢ περὶ αὐτῶν γνωσίς μας· διότι οὐδένα ἔχομεν ἀξιόπιστον μάρτυρα τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἤκμασαν, τῆς χώρας, ἢν κατεῖχον, τῶν πράξεων αὐτῶν καὶ τοῦ χαρακτῆρος, οὐδὲ γνωρίζομεν μέχρι τίνος ἐταυτίζοντο μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ἢ ἦσαν διάφοροι αὐτῶν. — Ὁ ἐπιθυμῶν νὰ ὀνομάσῃ Πελασγικὴν τὴν προηγουμένην τῆς Ἑλληνικῆς περίοδον, εἶναι ἐλεύθερος νὰ πράξῃ τοῦτο». Ἀκολούθως ἐκθεῖς τὰ τοῦ Ἡρόδοτου, λέγει « ἐξ οὗ καθίσταται πρόδηλον, ὅτι οὐδὲν εἶχεν (ὁ Ἡρόδοτος) τεκμήριον ὁπωσοῦν βέβαιον περὶ τοῦ ἔθνους τούτου».

Ὅπως δὴποτε τῷ Baehr ἰσχυροτέρα φαίνεται ἢ μαρτυρία τοῦ Ἡρόδοτου, ὡς ἀρχαιότερου, ἢ ἢ τοῦ πολλῶ μεταγενεστέρου Διονυσίου· ὅθεν ἠγεῖται τοὺς Πελασγοὺς καὶ Ἑλλήνας καλῶς διακριτέους εἶναι, ὡς καὶ ὁ Kruse (Hellas) (1). Καὶ ὁ Θεουκιδίδης (Α, 3.) διακρίνει καλῶς Πελασγοὺς καὶ Ἑλλήνας· καὶ ἕκαστος δὲ ὁ Μιλήσιος φαίνεται διακρίνας αὐτούς, εἰπὼν, ὅτι πρὸ τῶν Ἑλλήνων κατόκησαν τὴν Πελοπόννησον βάρβαροι (δηλ. Πελασγοί) κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος Z, 7. « Ἐκαστὸς δὲ ὁ Μιλήσιος περὶ τῆς Πελοποννήσου φησὶν ὅτι πρὸ τῶν Ἑλλήνων ὤκησαν αὐτὴν βάρβαροι » ὅτι δὲ οἱ βάρβαροι οὗτοι εἶχαν ἂν Πελασγοί, μαρτυρεῖται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Στράβωνος E', 2, « Τοὺς δὲ Πελασγοὺς, ὅτι μὲν ἀρχαῖόν τι φύλον κατὰ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν ἐπεπόλασε καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς Αἰολεῦσι τοῖς κατὰ Θεσσαλίαν, ὁμολογοῦσιν ἅπαντες σχεδὸν τι (ἴδε καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν) ».

Διακρίνων δὲ τοὺς Πελασγοὺς τῶν Ἑλλήνων ὁ Baehr λέγει, περὶ τούτου τελευταῖον αὐταῖς λέξεσι τάδε. « Pelasgi igitur, qui antiquissimi Graeciae incolae perhibentur, cum ad barbaros ab Herodoto aeque atque ab Hecataeo referantur, i. e. ad eas gentes quae non graecae, sed peregrinae stirpis sint, profecto ab ipsis Hellenibus discernendi erunt, ex orientis terrae regionibus prisco admodum aevo in Europam adeoque Graeciam transgressi, sive Arios dicas e superioris Asiae terris profectos, ut statuit Kortüm (griechische geschichte I, 9—), sive Phoenices ex Aegypto pulsos Philistaeosque homines stirpis semiticae, ut Röthio placet,

(1) Πρὸβλ. Φιλίστ. τευχ. 1 ἐν ἀρχῇ.—

sive denique, quod ipsum quibusdam placuit, ad Indiam usque regrediaris indeque repetas Pelasgorum gentem Indogermanicam ».

Τὴν φυλετικὴν τῶν δύο γενῶν φαίνεται, ὅτι ἀναγνωρίζει καὶ ὁ Θεουκιδίδης λέγων περὶ τῶν κατὰ τὸν Ἄθω πόλεων « τὰς δὲ ἄλλας Θύσσον καὶ Κλεωνᾶς καὶ Ἀκροθώους καὶ Ὀλόφυζον καὶ Διον. αἱ οἰκούνται ξυμμίκτοις ἔθνεσι βαρβάρων διγλώσσων, καὶ τι καὶ χελκιδικὸν ἐνὶ βραχὺ, τὸ δὲ πλείστον Πελασγικὸν τῶν καὶ Λημνὸν ποτε καὶ Ἀθήνας Τυρσηνῶν οἰκησάντων καὶ Βισαλτικὸν καὶ Κρητικὸν καὶ Ἠδῶνες. » (Δ', 109). (1)

Τὴν διάκρισιν ταύτην ποιεῖται καὶ ὁ Ἡρόδοτος ἐν Β', 51— λέγων. « Τοῦ δὲ Ἑρμέως τὰ ἀγάλματα . . . ἀπὸ Πελασγῶν μεμαθήκασι πρῶτοι μὲν Ἕλληνας ἀπάντων Ἀθηναῖοι παρασθόντες, παρὰ δὲ τούτων ὄλλοι. Ἀθηναῖοι γὰρ, τῆνικαῦτα ἐς Ἑλλήνας τελέουσι, Πελασγοὶ σύνοικοι ἐγένοντο ἐν τῇ χώρᾳ, ὅθεν περ καὶ Ἕλληνας ἤρξαντο νομισθῆναι ». Ἐκ τούτων ὁ Baehr νομίζει, ὅτι ἦν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν συγκαταλέγοντο μετὰ τῶν Ἑλλήνων, δηλ. δὲν ἐκαλοῦντο Ἕλληνας, οὐκ ἐτέλουν τοῖς Ἑλλησι, ὅπερ βεβαίως ὁ Ἡρόδοτος (ἐνθα ἀνωτέρω Α', 56), ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι κατήγοντο ἀπὸ τῶν Πελασγῶν. Οἱ δὲ σύνοικοι, Πελασγοὶ, συνοικήσαντες Ἀθηναῖοις ἤδη ἐς Ἑλλήνας τελέουσι, πρέπει μᾶλλον νὰ θεωρηθῶσιν, ὅτι ἐπῆλθον ὕστερον καὶ συνώκησαν Ἀθηναῖοις καὶ τὰ ἱερά καὶ τὰ ἀγάλματα ἐκ Σαμοθράκης ἔφερον. Ὡστε διακριτέα εἶναι λέγει δύο Πελασγῶν γένη ἐν Ἀθήναις, τὸ ἀρχαῖον, καὶ τοῦτο δὴ τὸ ἐπῆλθον ὕστερον· οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ οἰκοδομήσαντες τὸ Πελασγικὸν καλούμενον τεῖχος, λαβόντες χώραν καὶ οἰκισιν ὑπὸ τῷ Ἰμητῶ, καὶ διωχθέντες ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων (2). περὶ ὧν ἰδίᾳ ὁ Ἡρόδοτος διάλεκται (E', 64. Δ'. 145. Γ', 137—139). Ἄλλ' ἐνταῦθα μόνον περὶ τῶν ἀρχαίων Πελασγῶν ἡμῖν ὁ λόγος ἔσται.

(Ἐπιτελεῖται ἐν ἑξῆσι.)

(1) Τὰς πόλεις ταύτας ἴδε H. Kiepert Atlas von Hellas κτλ. No XVI. Περὶ αὐτῶν οὗτοι μετέβαινον εἰς Πλακίην καὶ Σκυλάκην περὶ ὧν ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος.

(2) Τούτους ἐν μέσῃ τῇ Ἀττικῇ οἰκούντας ὁμοιάζει ὁ Kruse (Hellas 1, 416) τοῖς ἐν μέσῃ τῇ Γερμανίᾳ Βένδοις (Wenden) τὰ ἀρχαῖα ἦθη καὶ ὀνόματα διατηρήσας· περὶ ὧν ἴδε Allgemeine Real Encyclopädie, Band 13 (2) Σελ. 165.

ΟΔΟΠΟΡΙΚΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ.

Ἀπὸ Ὀδησοῦ εἰς Ταϊράριον διὰ τῆς Κριμαίας

Κατὰ τὸ ἔτος 1860.

Α'. ΑΠΟΠΛΟΥΣ.

Κορσεθεῖς πλέον τοῦ πνιγροῦ καὶ ὄχληροῦ κονιορτοῦ καὶ τοῦ ἐπι ἀηδεστέρου καὶ ὄχληροτέρου βορβόρου τῶν ἀγνῶν τῆς Ὀδησοῦ, τοῦ ἐμπορικοῦ τούτου ἐπινείου τῆς μεσημβρινῆς Ῥωσσίας ἐνθα ἐπὶ τινὰς μῆνας εἶχον διαγάγει τὸν βίον ἐν μέσῳ φιλάτων συγγενῶν, ἀπεφάσισα ἅμα ἐπελθόντος τοῦ ἔαρος καὶ μετὰ τὰς ἀγίας τοῦ Πάσχα εορτὰς νὰ κάμω ἐκδρομὴν εἰς τὴν κλασικὴν καὶ ἱστορικὴν συνάμα γῆν τῆς Κριμαίας, καὶ νὰ ἐπεκτείνω, τοῦ χρόνου ἐπιτρέποντος καὶ τοῦ θεοῦ συγχωροῦντος, τὸν πλοῦν μου μέχρι τῆς Ἀζωφικῆς θαλάσσης, τῆς τὸ πάλαι Μαιτίτιδος καλουμένης λίμνης. Ἐσκόπευον νὰ μεταβῶ τὸ θέρος εἰς τὰς κλεινὰς Ἀθήνας, καὶ δὲν ἐπεθύμουν νὰ ἐγκαταλείψω τὴν Ῥωσσίαν χωρὶς νὰ ἐπισκεφθῶ καὶ τὸν ἀνθοστεφῆ τῆς κῆπον, τὴν Κριμαίαν.

Τὸ πάσχα εἶχε παρέλθει, τὰ ἐρυθρὰ ὡς εἶχον ἐξαντληθῆ καὶ οἱ ἔμποροι τῆς Ὀδησοῦ εὐθυμήσαντες ἀρκούντως εἶχον ἀναλάβει τὰς σοβαρὰς αὐτῶν ὑποθέσεις, καὶ πρὸς τὴν φωσφόρον αὐτῶν ἐστραμμένοι Μέλικαν, τὸν πλοῦτον, ἐπλαττον νέα σχέδια ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων. Τί εἰζήτουν ἐγὼ πλέον ἐν μέσῳ αὐτῶν; Ἡ θέσις μου δὲν ἦτο πλέον ἐκεῖ. Τὰ νέα καὶ ζωηρὰ τῶν δένδρων φύλλα, ἢ χλιαρὰ τοῦ ἔαρος πνοῆ, τὰ ἄσματα τῶν πτηνῶν, τῶν γλυκυφθόγγων τούτων αἰοιδῶν, τὰ πάντα τέλος μοὶ ἔλεγον στενωρεῖα τῆ φωνῆ· Ἄπελθε νὰ γευθῆς τῆς καλλονῆς τῆς φύσεως! Ἄπελθε ν' ἀναπνεύσῃς τὸν καθαρὸν ἀέρα, νὰ ζήσῃς βίον ποιητικὸν ἐπὶ τοῦ ποιητικοῦ ἐδάφους τῆς ταυρικῆς χερσονήσου, ἀνακαλῶν εἰς τὴν μνήμην σου τὴν ὠραίαν τῆς Ἀρτέμιδος Ἰερείαν, τὴν Ἰφιγένειαν, τὸν ἐρωτόληπτον Θόαντα, τὴν κλεινὴν ἐκείνην δυάδα, ἀντιπρόσωπον τῆς ἀκραίφους καὶ ἀδόλου φιλίας, Ὁρέστην καὶ Πυλάδην, τὸν μεγαλοπρεπῆ βασιλέα τοῦ Πόντου Μιθριδάτην, τὰς ὠραίας ἐκεῖνας μορφὰς, ἃς ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἐδιδάχθης νὰ θαυμάζῃς καὶ ν' ἀγαπᾷς! Φύγε! φύγε! Ἐνταῦθα ἢ ἀτμοσφαῖρα εἶναι πνιγρὰ, ἐνταῦθα αἱ ὁδοὶ γέμουσιν ἀνθρώπων, θηρευόντων συμφέροντα ὑλικὰ, καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις ὁ ἦχος τῶν καλλήρων μόνον ἀκούεται, ἐνταῦθα ἢ ὕλη καταστρέφει πᾶσαν ποίησιν! Ἄπελθε!

Ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ὑπακούσω εἰς τὰς ἐντόνους ταύτας προτροπὰς; Ἦτο δυνατόν νὰ μείνω κωφὸς ἀπέναντι τῆς κραταιᾶς ταύτης φωνῆς, ἥτις ζωηρῶς

ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἀντήχει; Ἐλεύθερος ὡς τὸ πτηνὸν τοῦ οὐρανοῦ, πλήρης νεότητος καὶ ὑγείας, καὶ πρόθυμος νὰ γευθῶ βίου εὐαρέστου ἦτο δυνατόν νὰ μείνω ἀκόμη ἐν Ὀδησοῦ; Ὁχι βέβαια. Τὸ ἔδαφος ἔκαιεν ὑπὸ τοὺς πόδας μου, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου ἐπεκάθητο ὁ οὐρανὸς τῆς ἐμπορικῆς πόλεως ὡς μολύβδιον κάλυμμα. Ἦθελον ν' ἀναπνεύσω, ἤθελον νὰ πῶ ἀμυστὶ ἀέρα καθαρὸν, ἑαρινὸν, ἐλεύθερον· μεταβαίνων εἰς τὴν Ἀττικὴν, τὴν ἀρχαίαν τῆς ποιήσεως καὶ τῶν παραδόσεων πατρίδα, ἤθελον νὰ ἐφοδιασθῶ με ποίησιν καὶ παραδόσεις, ἵνα μὴ με θαμβώσῃ τὸ στιλπνὸν καὶ ἀνέφελον τοῦ ἀττικοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἑλληνικοῦ κλίματος τὸ τερπνὸν, τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας τὸ μεγαλεῖον, τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων τὸ ζωηρὸν. Ἦθελον νὰ μιμηθῶ τὸν θηρευτήν, ὅστις, πρὶν εἰς θῆραν ἀπέλθῃ, ἐφοδιάζεται με πυρίτιδα καὶ μολύβδον, ἵνα μὴ εὐρεθῆ ἐστερημένος τούτων ὅταν ἢ ὠρα τῆς θήρας ἰχθήσῃ καὶ μὲν χαινῶν καὶ ἀπρακτοῦ ἐν μέσῳ τοῦ δάσους. Ἐφοπλισμὸν διανοητικὸν εἰζήτουν, καὶ ποῦ νὰ εὕρω τοῦτον κάλλιον ἢ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ ἱστορικῇ ταυρικῇ χερσονήσῳ;

Τὸ ἀπεφάσισα καὶ τὸ ἐξετέλεσα. « Το γοργὸν καὶ χάριν ἔχει », λέγει ἀρχαῖόν τι βῆτον, καὶ τοῦτο ἰσχύει πρὸ πάντων διὰ τὰς ἐκδρομὰς. Συσφιγξας ἐνδύματά τινα ἐντὸς τῶν στενῶν ὀρίων τοῦ δερματίου μου σάκκου, ἐφοδιασθεὶς με τ' ἀναγκαῖα χρυσᾶ νομίσματα, τὸν δυστυχῶς! παντοδύναμον τοῦτον μοχλὸν πάσης ἀνθρωπίνου ἐνεργείας, καὶ ἀποχαιρετίσας φίλους καὶ συγγενεῖς, οἵτινες (ἐν παρῶδῳ εἰρήσῳ) με ζηλότυπον με προσέβλεπρον ὄμμα, ἐπέβην τὴν 14ην τοῦ Ἀπριλίου περὶ τὴν τρίτην μ. μ. ὥραν ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου, τὸ ὁποῖον ἄπαξ τῆς ἐβδομάδος ἔκαμνε τὸν περίπλου τῆς Κριμαίας. Ἀνέφελος ἦτο ὁ οὐρανός, ἢ θάλασσα λεία ὡς κάτοπτρον ἢ μᾶλλον ὡς τὸ μέτωπον ἀθῶου παιδός, τοῦ ὁποῖου ἢ καρδία δὲν ἐδοκίμασεν ἔτι τὸν σάλον τῶν παθῶν καὶ τῶν φροντίδων, ὅστις βυτιδοῖ τὸ μέτωπον τοῦ ἀνδρός, ὡς ἢ θύελλα βυτιδοῖ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ἡ μαύρη θάλασσα ἦτο κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀξία τοῦ ἀρχαίου τῆς ὀνόματος τοῦ Εὐξείνου Πόντου, διότι τὰ πάντα προεμήνυον πλοῦν ἡσυχον καὶ εὐχάριστον, καὶ τὸ πρόσωπον τῶν ἐπιβατῶν ἐδείκνυε τὴν ἀφροντίαν ἐκείνην εἰρήνην, ἀπαύγασμα τῆς γαλήνης τῶν στοιχείων. Μετ' οὐ πολὺ ἠκούσθη ἢ φωνὴ τοῦ πλοιάρχου δίδοντος διαταγὰς, ἢ ἀγκυρα ἀνεσύρθη, τὰ βινόμακτρα τῶν ἐπὶ τοῦ πλοίου εὐρισκομένων καὶ τῶν ἐπὶ τῆς προκυμαίας ἰσταμένων οἰκείων ἐτέθησαν εἰς κίνησιν, οἱ τροχοὶ τοῦ ἀτμοπλοίου ἀνέλαβον τὰ θορυβώδη αὐτῶν καθήκοντα, καὶ τὸ σκάφος, εἰς τὸ ὁποῖον ἑκατοντάς ἀνθρώπων εἶχον ἐμπιστευθῆ τὴν πολυτίμον αὐτῶν ζωὴν, διέσχισε τὴν ἀλμυρὰν ὁδόν.

Κατ' ὀλίγον ἡ Ὀδησὸς, οἱ δυο λιμένες της, αἱ οἰκίαι της, τὰ δένδρα της ἐσμικρύνοντο, ἕως οὗ ἔγειναν ἄφαντα εἰς τὸν ὀρίζοντα, ὥστε ὅταν ὁ ἥλιος, μεγαλοπρεπὴς ὡς ἦρωσ θνησκίων, ἔδωκε, δὲν ἐβλέπομεν ἢ οὐρανὸν καὶ θάλασσαν, καὶ τὴν μὲν καὶ τὸν δὲ ἀπέραντον καὶ ἀχανῆ. Πόσον μαγευτικὴ, πόσον μεγαλοπρεπὴς ἦτο ἐκείνη ἡ στιγμή! Τίς ποτε ἐν τοιαύτῃ στιγμή δὲν αἰσθάνεται ἀφ' ἐνὸς μὲν τὸ μεγαλεῖον τοῦ θεοῦ καὶ τὸ ἐξαισιόνη τῆς φύσεως, δὲν θαυμάζει δὲ ἀφ' ἑτέρου τὴν εὐφυΐαν τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς, ὅστις καὶ τὴν θάλασσαν αὐτὴν, τὸ ἀτίθασσον στοιχεῖον, δαμάζει;

Οἱ εἰς τὰς διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ὁδοιπορίας ἐξησκημένοι καλῶς γινώσκουσιν, ὅτι ἐν τῶν πρωτίστων καὶ σπουδαιοτέρων ἔργων τοῦ ὁδοιπόρου εἶναι, ἀφ' οὗ τοποθετήσῃ τὰ πράγματά του καὶ εὐρηθέσιν συνάδουσιν πρὸς τὴν διάθεσιν καὶ τὰς ἐξέσεις του, νὰ κάμῃ γενικὴν ἐπιθεώρησιν τῶν συνοδοιπόρων του, πρὸς οὓς ἐπὶ τινὰς ὥρας ἢ καὶ ἡμέρας κοινῆ τὸν συνδέει τύχη, κοινὰ αἱ διασκεδάσεις, κοινὸς πολλακίς καὶ ὁ κίνδυνος. Διότι ἡ περιέργεια εἶναι ἔμφυτος τοῦ ἀνθρώπου ἀδυναμία. . . Καὶ ἐν μὲν τῷ τμήματι τῆς ἀτμαμάξης ἢ ἐν τῷ ταχυδρομικῷ τεθρίπῳ, περιωρισμένων ὄντων τῶν ὁρίων, ἢ ἐπιθεώρησις αὕτη εἶναι εὐκόλος ἐπὶ τοῦ πλοίου ὅμως, ἐφ' οὗ οἱ συνοδοιπόροι εἶναι συνήθως πολυάριθμοι καὶ ἡ ἔκτασις μεγαλειτέρα, ἢ ἐργασία αὕτη πλείονος δεῖται χρόνου.

Ὅπως βεβουλισμένοι εἰς τὴν λαμπρὰν θέαν τοῦ δύνοντος ἡλίου καὶ εἰς τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν περικυκλούντων ἡμᾶς στοιχείων εἶχον ἀμελήσει κατ' ἀρχὰς νὰ βίψω τὰ βλέμματά μου ἐπὶ τῶν συνοδοιπόρων μου· νῦν ὅμως, διατελέσας ἀρκούντως εἰς τὸν ἀφρημένον κόσμον τῆς ποιήσεως καὶ τῆς φαντασίας, ἀπεφάσισα νὰ φροντίσω καὶ περὶ τῶν ἐπιγείων, καὶ ἐκλέξας θέσιν κατάλληλον καὶ ἀνάψας τὸ σιγάρου μου ἀνεδέχθην ἔργον θεατοῦ. Τὸ κατὰστρωμα τοῦ *Κερτζίου* (τοιούτου ἔφερον ὄνομα τὸ μικροσκοπικὸν μας ἀτμόπλοιο) ἦτο πλήρες ἐπιβατῶν, ὧν οἱ μὲν ἀνήκοντες εἰς τὴν εὐποριώτεραν τῶν θνητῶν τάξιν ἐκάθητο ἐπὶ σκαμνίων συνδιαλεγόμενοι, γελῶντες καὶ εὐθυμούντες, οἱ δὲ, τοῖς ὁποίοις φειδωλῶς ἢ βιάσκανος *Μοῖρα* ἔδωκε τὸ χρυσίον, ἔκειντο τῆδε κάκεισεν ἐξηπλωμένοι ἐπὶ ταπῆτων ἢ ἐραπλωμάτων, τόπον ἔχοντων τραπέζης, αἰθούσης καὶ κλίνης. Ἐδῶ ἦτο βίωσις τῆς οἰκογένειας, συνισταμένη ἐκ τοῦ πατρὸς τῆς μητρὸς καὶ τριῶν θυγατέρων, ὧν ἡ πρωτότοκος δὲν ὑπερέβαινε τὸ δέκατον τῆς ἡλικίας ἔτος. Ἐμαθον μετὰ ταῦτα ὅτι ὁ οἰκογενειάρχης ἦτο τελωνικὸς ὑπάλληλος, ὅστις μετατεθεὶς ἀπὸ Ὀδησοῦ εἰς τινὰ λιμένα τῆς Ἀζωφικῆς μετέβαινε εἰς τὴν νέαν θέσιν του· ὃ τύχη ἄστατος τῶν ἀπανταχοῦ ὑπαλλήλων! Ἐκεῖ ἐκάθητο ἀνὴρ σοβαρῶς τεσσαρα-

κοντούτης τὴν ἡλικίαν, ξανθὸς, ἀμύστακος, ἐσθῆτα στακτόχροον ἐνδεδυμένος, κρατῶν εἰς χεῖρας ἔρουθρου βιβλίον, πιστὸν ὁδηγόν του. Ἐκ πρώτης ὄψεως ἐγνώριζες τὸ ἀπαθὲς τέκνον τῆς ψυχρᾶς Ἀλβιόνος. Ἐδῶ ἴστατο πάλιν ἀνὴρ ὑψηλοῦ ἀναστήματος, πεντηκοντούτης ἴσως, ὅστις παρετήρει μετὰ προσοχῆς τὴν θάλασσαν, ὡς νὰ ἐζήτηι νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ βάρη της— ἴσως πρὸς ἀνεύρεσιν νέου εἶδους ὀστράκων ἢ νέου, ἀγνώστου εἶδους θαλασσίων φυτῶν. Ἡ στάσις του, ἡ ὄψις του, τὸ βλέμμα του καὶ αὐτὴ ἡ ἐνδυμασία του σοὶ ἐδείκνυον τὸν γερμανὸν καθηγητὴν, τὸν ξηρὸν τοῦτον καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον σχολαστικὸν διδάσκαλον, τοῦ ὁποίου ὁ κόσμος εἶναι τὸ σπουδαστήριόν του. Πλησίον δὲ αὐτοῦ ἐκάθητο τὰ πάντα ἐπιβλέπων, τὰ πάντα ἐξετάζων καὶ εἰς ὅλα ἐνδιαφερόμενος νέος ὡς εἰκοσιπενταετής, στολὴν βίωσους ἀξιωματικῶν φορῶν. Τὸ βλέμμα μου ἄμα περὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθηροῦ τούτου πολεμιστοῦ, ἠεθάνθη ἀλλοκοτὸν τινα καὶ εὐχάριστον ἐντύπωσιν, ὁποῖαν προξενεῖ ἡ θεὰ ὠραίας τινὸς εἰκόνας ἢ ἀνδριάντος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης. Γλυκὺ τι καὶ ἀθῶον μεῖδιμα ἔσπερε τὰ ξοδόχροα χεῖλη του, τὰ ὁποῖα λεπτός τις καὶ ἀνθηρὸς ἐπεσκίαζε μύσταξ, τὸ ὄμμα του εἰδείκνυε γαλήνην ψυχῆς καὶ καρδίας εἶχε τὸ ἤρεμον καὶ ἀγαθὸν βλέμμα, τὸ ὁποῖον παρατηροῦμεν εἰς τὰς καλὰς εἰκόνας τοῦ Θεανθρώπου· ἐνὶ δὲ λόγῳ ὁ νέος οὗτος ἦτο ἐξ ἐκείνων τῶν ἐμφανίσεων, περὶ ὧν κοινῶς νομίζομεν ὅτι γεννῶνται ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦ ποιητοῦ μόνον. Παρὰ τοὺς πόδας δὲ τοῦ ἀγγελομόρφου τούτου ἀνδρὸς ἔκειτο ἡ ὀρθοκαμοφανεστέρη ἀντίθεσις, δυσειδής τις καὶ ἔλεεινὸς Ἰουδαῖος, εἰκὼν τῆς βυρπαρωτέρας αἰσχροκερδείας. Τὸ ἐβρυτιδωμένον πρόσωπόν του, τὸ παρημελημένον του γένειον, καὶ ἡ κόμη του, φωλεὰ μυριάδων ἀηδεστάτων ζωϊρίων, τὸ μακρὸν ἐνδυμά του, στιλπνὸν καὶ πλήρες κηλίδων ὡς ἐκ τῆς πολυκαυρίας καὶ τῆς γρήσεως, καὶ μέτριον τοῦ λαμποῦ κεκλιμένον, ἵνα σκεπάσῃ ὑποκάμισον, πρὸ ἐνὸς ἴσως ἔτους στερεοτύπως τὸ δυσωδὲς του σώμα καλύπτον, τὰ ὑποδήματά του, ἀφ' ὧν ἀπέσταζεν ἔτι ὁ ὑγρὸς βόρβορος τῶν ἑδῶν τῆς Ὀδησοῦ—τὸ ὅλον τέλος εἰκὼν τοῦ θεομισήτου ἀπογόνου τῶν μικρῶν ἐκείνων Ἰουδαίων, οἵτινες ἐτόλμησαν ποτε νὰ ἐπιθέσωσι βέβηλον χεῖρᾶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Τὸ ἀναίδες συνάμα καὶ ἐντρομὸν βλέμμα ἀνύψοι ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν ὁ ἔβρατος ἐπὶ τοῦ νέου ἀξιωματικοῦ, ὅστις προσηλωμένος εἰς τὴν θέαν τῶν τριῶν ζωηρῶν κορασιῶν τοῦ ὑπαλλήλου μελαγχολικῶς ἐμεῖδία, ἐνθυμούμενος ἴσως φιλτάτας ἀδελφᾶς, ἢ δακρυούσας καὶ τεθλιμμένας εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν ἐγκατέλιπε. Ὁ δὲ ὑπάλληλος καὶ ἡ σύζυγός του, ὁ τύπος αὕτη τῆς οἰκονόμου οἰκοδεσποίνης, τὰ πάντα μετὰ περιεργείας ἐζήταζον, καὶ ἐφαίνετο ὅτι

πρῶτον ἦδη ἔπλεον τὴν περιβόητον μαύρην θάλασσαν, καὶ ὅτι εἰς ὅλους ξένον εὐρίσκοντο κόσμον.

Μακρότερον ὀλίγον ἴσταντο δύο ἄνδρες, ἠλιοκαυμένοι τὴν ὄψιν, μέλανες καὶ δασεῖς τὴν κόμην καὶ τοὺς μύστακας, συνδιαλεγόμενοι περὶ σπουδαίων βεβαίως ἀντικειμένων, διότι μὴτε κἂν περὶ ἑαυτοῦς ἔβλεπον. Ἐν ᾧ δ' ἐγὼ παρατηρῶν αὐτοὺς εὐρισκόμην εἰς ἀμφιβολίαν τίνα πατρίδα νὰ τοῖς δώσω καὶ εἰς ποῖον γένος νὰ τοὺς κατατάξω, ἐπειδὴ καὶ Γάλλοι μοι ἐφαίνοντο καὶ Ἴταλοι καὶ Ἰσπανοὶ καὶ Ἕλληνες ταυτοχρόνως, βλέπω τὸν ἕνα ἐξ αὐτῶν ἐργίλως τὸν ἄλλον προσβλέποντα καὶ ὡς ζητοῦντα ἐξηγήσεις· αἴφνης τὰ χεῖλη τοῦ ἑτέρου, δικαιολογουμένου πρὸς τὸν παρωργισμένον σύντροφον, δύο μόνον ἐπρόφερον λέξεις, αἰτινὰς πᾶσαν ἄλλην περὶ τοῦ γένους τῶν ἀπόδειξιν καθίστων περιττήν. « Βρὲ ἀδελφε! » εἶπεν ὁ δικαιολογούμενος γεγωνεῖα τῇ φωνῇ. Ἕλληνες λοιπὸν ἦσαν οὗτοι, Ἕλληνες, τέκνα ζωηρὰ καὶ εὐερέθιστα τῆς εὐηλίου καὶ ἀρχαίας τῶν πρώτων πατρίδος.

Περὶ τῶν λοιπῶν ἐπιβατῶν τοῦ ἀτμοπλοίου θέλω σιωπήσει, διότι ὀλίγον καὶ ἐμὲ τότε ἐνδιέφερον, ὀλιγώτερον ἐπομένως καὶ τὸν ἀναγνώστην μου νῦν ἐνδιέφερουσι. Δύο ὅμως λέξεις πρέπει νὰ εἶπω ἀκόμη περὶ τίνος Ἀμερικανοῦ ἐκ Φιλαδελφείας, μεθ' οὗ συνέδρασα μετὰ ταῦτα φιλίαν καὶ τὸν ὁποῖον εἶχον πιστόν μου σύντροφον κατὰ τὰς περὶ τὴν Σεβαστούπολιν ἐκδρομάς μου. Ἦτο οὗτος τὸ γνήσιον τέκνον τῆς Ἀμερικῆς, ἀνὴρ εὐπορος, περιερχόμενος τὴν Εὐρώπην πρὸ ἐτῶν ἦδη περιεργείας χάριν καὶ κρατῶν περὶ τῶν περιεργότερων ἀντικειμένων τακτικᾶς σημειώσεως, ἃς ἔμελλε μεταβάς εἰς τὴν πατρίδα του νὰ ἐκδώσῃ.—

Ἐν τούτῳ εἶχον ἐπέλθει ἡ νύξ, νύξ ὠραία, ἐκρινῆ, φωτιζομένη ἀμυδρῶς ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τῆς νέας σελήνης, νύξ ὁποῖαν ἐθαύμασα ἐν τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει ἢ ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ ἦτο νύξ ὅπως ἑλληνική. Πᾶς κρότος κατ' ὀλίγον ἔπαυσε, τὰ χεῖλη εἰσίγησαν καὶ ἕκαστος, ἐπιθυμῶν ν' ἀκολουθήσῃ ἀνέτως τὸ νῆμα τῶν συλλογισμῶν του, ἐζήτηι θέσιν πρὸς τοῦτο κατ' ἀλλήλων. Τὸ πλοῖόν μας ἐξηκολούθει τὴν τακτικὴν του καὶ ἤσυχον πορείαν, καὶ αὐτὸς ὁ βίωσος πηδᾶλιούχος, ἀμέριμνος καὶ ἴσως καὶ ὀλίγον ἐν οἰνοπνευματικῇ εὐρισκόμενος κατανύζει, ἔκλειεν ἐνίστη τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τοῦ πηδαλίου στηριζόμενος. Ἐγὼ δὲ εἰς τὴν προτέρην μου ἀκόμη ἐκαθήμην θέσιν, τὸ σχέδιον τοῦ πλοῦ τακτοποιῶν καὶ ἀνακαλῶν εἰς τὴν μνήμην μου ὅτι περὶ τῶν μερῶν, τὰ ὁποῖα προὔθεμην νὰ ἐπισκεφθῶ, ἐκ τῶν διαφόρων περιγραφῶν ἐγνώριζα. Πρὸ πάντων ἐπησχόλει τὸν νοῦν μου τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ σπαρταχικὸν ἐκεῖνο δρᾶμα, τοῦ ὁποίου σκηνὴ ὑπῆρξεν ἐσχάτως ἡ Σεβαστούπολις καὶ ἡ περὶ αὐτὴν χώρα, ὁ γιγαντιαῖος ἐκεῖνος πόλεμος,

ὁ τῆς Κριμαίας λεγόμενος, καθ' ὃν ἀγέρωχος ἀφ' ἐνὸς ιδέα καὶ ἀσύγγνωστος ἀφ' ἑτέρου ἐπιμονὴ

Πολλὰς ἰσθίμους ψυχᾶς Ἄϊδι προέειπεν Ἡρώων....

Ἐμελλον νὰ πατήσω τὸ ἔδαφος ἐκεῖνο, τὸ ὑπὸ τοσούτου αἵματος βαφῆν, ἔμελλον νὰ ἴδω ἐκ τοῦ πλησίον τὴν τρομερὰν ἐκείνην καὶ μοναδικὴν καταστροφὴν, ἣν διὰ χρωμάτων ζωηροτάτων ὁ εὐφυὴς τοῦ ἀγγλικοῦ « Χρόνου » ἀνταποκριτῆς περιέγραψεν, ἔμελλον νὰ σταθῶ ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν πεδίων τῆς μάχης, τῆς Ἄλμας, τοῦ Ἰγκερμαν καὶ ἐπὶ τοῦ πολυκρότου ἐκείνου λόφου τοῦ Μαλακῶφ, ὅστις καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ διακίονισε, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἐξ ἐφόδου κυριεύσαντος αὐτὸν στρατάρχου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἐδόξασε. Πῶς νὰ κατέλθω ἐν τοιαύτῃ στιγμή πρὸς ἀναζήτησιν τῆς κλίνης μου καὶ νὰ παραδοθῶ εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Μορφέως, ἐν ᾧ συμβάντα τοσούτου πρόσφατα καὶ πολύκροτα μ' ἐπησχόλουν, ἐν ᾧ εἰς τὰ ὠτά μου ἀντήχει ἔτι ὁ βροντώδης κρότος τῶν πυροβόλων καὶ ὁ καταπληκτικὸς πάταγος ἐφόδου γενναίας; Πῶς νὰ εὐρῶ ὕπνον, ἐν ᾧ μετ' ὀλίγας ὥρας ἔμελλον νὰ ἴδω τὴν πόλιν ἐκείνην, ἐφ' ἧς ἡ οἰκουμένη σύμπασα ἐπὶ ἐν ὀλόκληρον ἔτος εἶχε προσηλωμένα τὰ βλέμματά της;

« Μὲ συγχωρεῖτε, Κύριε, ν' ἀνάψω τὸ σιγάρου μου; » αἱ γαλλιστὶ προσφερόμεναι λέξεις αὐταὶ διέκοψαν αἴφνης τῆς φαντασίας μου τὴν ἐργασίαν. Ἰψώσα τὴν κεφαλὴν μου καὶ εἶδον ἐνώπιόν μου τὸ τέκνον τοῦ Ἄρεως ἱστάμενον. Τῷ ἔδωκα τὸ σιγάρου μου, αὐτὸς δὲ ἀνάψας τὸ ἰδικόν του ἐκάθησε πλησίον μου, καὶ τότε ἔλαβε χώραν μεταξὺ ἡμῶν διάλογος, ὅστις ἀρχίσας διὰ τῶν συνήθων καὶ στερεοτύπων φράσεων. « Ποῦ διευθύνεσθε; — Πρῶτον ἦδη ἐπισκέπτεσθε τὴν Σεβαστούπολιν; — θέλετε διαμείνει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐκεῖ » καὶ τὰ τοιαῦτα, ἔλαβε μετ' ὀλίγον χαρακτηριστικὸν καὶ οἰκειότερον, ὥστε ὅταν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἐχωρίσθημεν εἶχον σχετισθῆ, ὡς ἐὰν συνέδρασα φιλίας πολυχρονίου δεσμά. Ἐμαθον παρὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ τούτου ὅτι ἀνήκεν εἰς ἀριστοκρατικὴν τῆς Πολωνίας οἰκογένειαν; ὅτι μετέβαινε εἰς Τιφλίδα ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ ἐπιτελείου τοῦ στρατάρχου Β', ὅτι πρῶτον ἦδη ἐγκατέλειπε τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς του, ὅτι ὡς Πολωνὸς ἔπνευε μῖσος ἀδιάλλακτον κατὰ τῶν Ρώσων, οὓς ὠνόμαζε τυράννους, καὶ ἀνυπομόνως περιέμενε νὰ λάμψῃ καὶ διὰ τὴν δεδουλωμένην πατρίδα του ἡ ἡμέρα τῆς ἐλευθερίας, ὅπως εἶχε λάμψει πρὸ ἐτῶν ἦδη διὰ τὴν Ἑλλάδα, περὶ τῆς ὁποίας μετ' ἐνθουσιασμοῦ μεγάλου ὠμίλει. Καὶ πρὸ πάντων μοι ἔλεγεν ὅτι ἠσθάνετο θαυμασμὸν ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν ἀγῶνος, καὶ ὑπὲρ τῶν προμάχων ἐκείνων καὶ μαρτύρων τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, τῶν ὁποίων τὰ πατριωτικὰ χεῖλη εἶχον εἶπει

Καλλίτερα μιὰς ὥρας ἐλευθέρῃ ζωῇ
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακή.

Πολλάκις ἔκαμα τὴν θλιβερὰν τῶντι παρατήρη-
σιν ὅτι πολλοὶ ξένοι, μὴ ἰδόντες ποτὲ τὴν Ἑλλάδα,
γνωρίζουσι τὰ καθ' ἕκαστα καὶ τὰ πρόσωπα τῆς ἐ-
θνικῆς ἡμῶν ἐπαναστάσεως καλλίτερον πολλῶν Ἑλ-
λῆνων, οἵτινες, καὶ τοὶ γεννηθέντες καὶ ἀνατραφέντες
ἐν Ἑλλάδι, ὀλίγον ἐνδιαφέρονται διὰ τὰς γιγαντιαίας
ἐκεῖνας σκηναί, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ καταπληκτι-
κὸν δράμα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τὸ ὅσον
πληροῦ τὰς εὐγενεστέρως σελίδας τῆς ἱστορίας. Αὐ-
πηρὸν τῶντι εἶναι τὸ τοιοῦτον, οὐχ ἦττον ὅμως
καὶ ἀληθές!

Ῥίψας ἐν τελευταίῳν βλέμμα ἐπὶ τῆς μαγευτικῆς
νυκτὸς κατῆλθον νὰ κοιμηθῶ. Μετὰ τινὰς στιγμὰς
βαθῆς ἐπὶ τῶν βλεφάρων μου ἐπεκλήθητο ὕπνος, ἐν ᾧ
τοῦ ἀτμοπλοίου μας ἡ πρῶρα διευθύνετο πρὸς τὸν
πρῶτον ἐπὶ τῆς κριμαϊκῆς γῆς σταθμὸν, τὴν Εὐ-
πατορίαν.

Β'. ΕΥΠΑΤΟΡΙΑ.

Ὁ θόρυβος τῆς καταπιπτούσης ἀγκύρας διέκοψεν
αἴφνης τὸν βαθὺν καὶ νήδυμον ὕπνον μου.

Ἐνδυσθεὶς ἐν βίᾳ ἀνέβην ἐπὶ τοῦ καταστρώματος,
ἐνθα τὰ πάντα πλέον εὐρίσκοντο εἰς κίνησιν, ναῦται,
καταβιβάζοντες λέμβους, ὁδοιπόροι τακτοποιοῦντες
τὰ πράγματά των, λεμβοῦχοι, καὶ βασιτάζοι, προσ-
καλοῦντες διὰ ζωηρῶν φωνῶν τοὺς ἐπιβάτας. Ὁ ἡ-
λιος εἶχεν ἤδη ἀνατελεῖ, καὶ αἱ ἀκτίνες του ἐχρῶσαν
τοὺς λόφους τῆς ταυρικῆς χερσονήσου. Ἐνώπιόν μας
δὲ ἔκειτο ἐν ὅλῃ τῇ ἐξωτερικῇ τῆς μεγαλοπρεπειᾶς ἡ
πόλις τῆς Εὐπατορίας.

« Μετὰ τέσσαρας ὥρας ἀναχωροῦμεν πάλιν, »
εἶπεν ὁ πλοίαρχος. Εἴχομεν λοιπὸν τεσσάρων ὥρῶν
καιρὸν, τὸν ὁποῖον ἀπεφάσισα νὰ μεταχειρισθῶ πρὸς
ἐπίσκεψιν τῆς ἱστορικῆς ταύτης πόλεως. Ἐπέβην ἐπὶ
μιᾶς λέμβου τοῦ ἀτμοπλοίου καὶ μετὰ τινὰς στιγμὰς
ἐπάται ὁ πούς μου κατὰ πρῶτον τὴν γῆν τῆς Κρι-
μαίας.

Ἡ Εὐπατορία, ὡς καὶ τινες ἄλλαι πόλεις τῆς ταυ-
ρικῆς χερσονήσου, εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τρία διάφορα
ὀνόματα, τὰ ὁποῖα τῇ ἐδόθησαν ὑπὸ τῆς πολυκυ-
μάντου καὶ θελλώδους ἱστορίας τῆς χώρας ταύτης.
Οἱ Τάταροι, οἵτινες κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἦσαν οἱ
θεμελιωταὶ αὐτῆς καὶ ἐπὶ πολὺ κατεῖχον τὸν ἐμπο-
ρικώτατον τοῦτον λιμένα τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ὠ-
νόμαζον αὐτὴν Γιουσεβέν, ἄ, περ οἱ Ῥώσοι μετα-
σχηματίζουσι εἰς Κοσλώφ. Ἀφ' οὗτου δὲ ἡ μεγάλη τῆς
Ῥωσσίας αυτοκρατορίσσα Αἰκατερίνη κατέκτησε τὴν
Κριμαίαν, αἱ πλείστα τῶν πόλεων αὐτῆς ἔλαβον πάλιν
τὰ ἀρχαῖα αὐτῶν ὀνόματα, καὶ ὅπου αἱ ἀρχαῖαι
πόλεις εἶχον ἐκλείψει τὰ ὀνόματά των ἐδίδοντο εἰς

ἄλλας πόλεις, πολὺ πολλάκις τῶν ἀρχαίων ἀπεχού-
σας. Οὕτω καὶ ὁ Γιουσεβέν μετωνομάσθη ἐπὶ Αἰ-
κατερίνης. Εὐπατορία εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὁμωνύμου
πόλεως, ἦν Μιθριδάτης ὁ Εὐπάτωρ, ὁ τοῦ Πόντου
βασιλεὺς, εἶχεν ἀνεγείρει εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, ὅπου
κεῖται τὴν σήμερον τὸ χωρίον Ἰγκερμάν, τὸ ὁποῖον
μετὰ τὸν τελευταῖον ἀνατολικὸν πόλεμον κατέστη ἱ-
στορικὸν διὰ τὴν πεισματώδη μάχην, καθ' ἣν οἱ συμ-
μαχοῦντες Ἀγγλο-Γάλλοι τὴν λαμπρὰν καὶ πασίγνω-
στον κατὰ τῶν Ῥώσων ἐνίκησαν νίκην.

Ἡ Εὐπατορία ἦτό ποτε καὶ ἰσχυρὰ καὶ πλουσίαι
πόλις, καὶ διὰ τῶν μεγαλοπρεπῶν τῆς τζαμίον,
τῶν ὁποίων οἱ ὑψηλοὶ μιναρέδες μακροθῆν ἦσαν ὁ-
ρατοὶ, καὶ διὰ τῶν λουτρῶν τῆς, καὶ διὰ τοῦ ἐμπο-
ρίου καὶ τῆς βιομηχανίας τῆς ἡμιλλᾶτο ἐπιτυχῶς
πρὸς τὰς πλουσιωτέρας καὶ πολυανθρωποτέρας τῆς
κριμαϊκῆς γῆς πόλεις. Ὁ λιμὴν τῆς, καὶ τοὶ ἀνοι-
κτὸς καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐκτεθειμένος εἰς τὴν ἐπιβροχὴν
τῶν σφοδρῶν ἀνέμων καὶ τῶν ἀγρίων κυμάτων, ἐπε-
σκέπτετο ὑπὸ πλείστων ὕσων πλοίων, ἐξ ὧν τῶν
μερῶν τῆς Ἀνατολῆς καταπλεόντων.

Τῆς ἀρχαίας τῆς ὅμως λαμπρότητος καὶ μεγαλο-
πρεπειᾶς ὀλίγα μόνον σώζονται ἐρείπια. Ἡ ἔκτασις
τῆς εἶναι μὲν καὶ τὴν σήμερον μεγάλη, ἀλλ' αἱ ὁδοὶ
εἶναι καὶ στεναὶ καὶ ἀκάθαρτοι, πολλὰ οἰκόπεδα κα-
τάκεινται ἄκτιστα καὶ παρημελημένα, καὶ αἱ κα-
ταρρέουσαι καὶ καθ' ἑκάστην καταρρέουσαι οἰκίαι
μαρτυροῦσι τῷ περιγητῇ, ὅτι τὸ ἀρχαῖον τῆς πό-
λεως μεγαλεῖον ἀπωλέσθη ἀνεπιστρεπτί. Οἱ κάτοικοι
τὸ πλείστον μέρος Τάταροι καὶ Ἰουδαῖοι Καραῖμαι, (*)
εἶναι ἄνθρωποι βιομηχανοὶ καὶ ἐμπορικοὶ, καὶ πρὸ
πάντων οἱ Καραῖμαι, οἵτινες, ἐπιτήδειοι χρυσοῦχοι,
ἐργάζονται τὰ λεπτὰ χρυσαῖα κοσμήματα τῶν Ἰου-
δαίων καὶ τατάρων γυναικῶν. Πολλοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν
εἶναι καὶ ἀρκούντως εὐποροὶ, ὥστε νὰ μὴ ἔχωσιν
ἄλλην ἐργασίαν ἢ νὰ κάθηνται εἰς τὰ καφενεῖα ἢ
πρὸ τῆς θύρας αὐτῶν καὶ νὰ πίνωσιν ἐν ὅλῃ τῇ ἀ-
νατολικῇ ἀνέσει καὶ ἀναπαύσει τὸ τζιμπούκι των.

Τὰς ἱστορικὰς ταύτας καὶ στατιστικὰς πληρο-
φορίας μοὶ ἔδωκε Καραῖμης τις ἐν τῷ καφενεῖῳ, ὅπου
εἰσῆλθον ν' ἀναπαυθῶ ὀλίγον. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ὅστις
καὶ τὴν γλῶσσάν μας ἀρκετὰ καλὰ ἐγνώριζε, διότι
ἐμπορευόμενος πρὸ χρόνων μὲ τὴν Ἀνατολὴν εἶχε
δικμείνει ἐπὶ τινὰ ἔτη ἐν Σμύρῃ καὶ ἐν Κωνσταντι-
νουπόλει, εὐγενεστάτα προσεφέρθη νὰ μὲ ὀδηγήσῃ
πρὸς τὸ ἐπιστημώτερον τῆς πόλεως μνημεῖον τὸ τζα-
μίον Τσουμά-Τσαμάι, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἐκφρασίαν

(*) Αἱρεσις Ἰουδαίων, ἥτις πιστεύει μὲν εἰς τὴν Γραφήν
ἀλλὰ δὲν παραδέχεται τὴν παράδοσιν τοῦ Τάλμουθ. Ἡ αἰ-
ρεσις αὕτη ἐσυστήθη περὶ τὰ μέσα τῆς 8ης μ. χ. ἑκατον-
τατηριδος ἐν Βαβυλωνίᾳ ὅθεν ἐξηπλώθη εἰς διάφορα τῆς
Ἀνατολῆς μέρη.

του ἦτό ποτε τὸ λαμπρότερον οἰκοδόμημα τῆς Κρι-
μαίας, καὶ οὐδεὶς τῶν περιγητῶν πρέπει ν' ἀμελήσῃ
νὰ ἐπισκεφθῇ. Καὶ πραγματικῶς δὲν μετενόησα δε-
χθεὶς τὴν πρότασιν τοῦ Καραῖμου· διότι καὶ τὰ ἐ-
ρείπια ἀκόμη τοῦ μεγαλοπρεποῦς τούτου ναοῦ διε-
γείρουσιν εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν τὸ θαυμασμὸν
μας. Ὁκοδομήθη δὲ τὸ τζαμίον κατὰ τὰ 1552 ὑπὸ
τοῦ ἰσχυροῦ ἡγεμόνος τῆς ταυρικῆς χερσονήτου Δε-
βλέτ-Δεράι, καθὼς μαρτυροῦ τὸ ἐν τῷ ναῷ σωζόμε-
νον ἐπὶ πέργαμηνου χάριτος ἔγγραφο, ἐφ' οὗ οἱ
διάδοχοι τοῦ Δεβλέτου, οἵτινες ἐκ τοῦ γένους τῶν
Γεραϊδῶν ἐκάθηντο ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κριμαίας μέ-
χοι τῆς συγχωνεύσεως αὐτῆς μετὰ τοῦ θωμανικοῦ
κράτους, ἐνέγραψαν ἰδιοχείρως τὰ ὀνόματά των.
Εἶδον τὸ περίεργον τοῦτο ἔγγραφο, τὸ ὁποῖον καὶ
τῆς δυναστείας τῶν Γεραϊδῶν καὶ τῆς τουρκικῆς κυ-
ριαρχίας ἐπέζησεν.

Ὅταν δὲ ἐξηρχόμεθα τοῦ ναοῦ ἔκαμα πρὸς τὸν
ὀδηγὸν μου τὴν παρατήρησιν, πῶς δὲν φαίνονται γυ-
ναῖκες εἰς τὰς ὁδοὺς. Ἐμειδίασεν ὁ γέρον Καραῖμης
καὶ μοὶ εἶπεν, ὅτι ἐν τῇ πόλει των τηρεῖται ἐτι τὸ
ἀρχαῖον τουρκικὸν ἔθιμον, αἱ γυναῖκες νὰ μὴ ἐκτί-
θηνται εἰς τὰ βέβηλα τῶν ἀνδρῶν βλέμματα· προσ-
έθηκεν ὅμως ὅτι μετὰ τῶν τατάρων γυναικῶν ὑ-
πάρχουσι τινες ἐξαισίου καλλονῆς, οἷας καὶ ἡ ζωη-
ροτέρα τοῦ ἀνθρώπου φαντασία ἀδυνατεῖ νὰ πλάσῃ.
Ἄν κῦτύγησα νὰ ἴδω τοιοῦτο δεῖγμα.

Ἀλλ' ὁ καιρὸς εἶχε παρέλθει· δὲξὺ σύριγμα ἐκ τοῦ
ἀτμοπλοίου μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ ὥρα τοῦ ἀπόπλου
ἤγγικεν. Σφίγγας λοιπὸν τὴν χεῖρα τοῦ φιλοξένου
μου ὀδηγοῦ ἐπέβην πάλιν ἐπὶ τοῦ πλοίου, τὸ ὁποῖον
μετὰ τινὰς στιγμὰς ἐγκατέλιπε τὸν λιμένα τῆς Εὐ-
πατορίας, ἐν ᾧ ἐγὼ ἐκάθημην ἐπὶ τοῦ καταστρώμα-
τος, ὅπως βεβουλισμένος εἰς τὴν ἀνάμνησιν τῶν παρ-
ελθόντων αἰώνων. Τὴν φαντασίαν μου ἐψηχόλουν
αἱ εὐγενεῖς ἐκεῖνοι τῶν Τατάρων ἡγεμόνων μορφαί,
καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐκεῖνοι χρόνοι, οἵτινες εἶχον θέσει ἐπὶ
τῆς χώρας ταύτης τὴν ἀνεξάλειπτον τῆς ἱστορίας
σφραγίδα.

(Ἀκολουθεῖ).

I. Π.

ΠΕΡΙ ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑΣ. (*)

Καθ' ἡμέραν βλέπομεν ἐν ταῖς ξένοις περιοδικαῖς

(*) Εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ἄρθρου τούτου δύο ἄρθρα τῆς
γαλλικῆς Illustration εἴχομεν βοηθήματα· ἐκεῖθεν δὲ ἀντε-
γράφησαν καὶ αἱ πλείστα τῶν εἰκόνων. (Ἰδε L' Illustration,
Τόμ. ΚΒ'. Ἀριθ. 522 καὶ 524. ἄρθρα· Vente d'une colle-
ction de dessins etc, par A.—J. du Pays, καὶ les caricatures
grecques et romaines, par Henri Lavoix.)

συγγράμμασιν εὐφυστάτας γελοιογραφίας (carica-
tures) καὶ γελωμέν ἄσπετον γέλωτα καὶ νομίζομεν αὐ-
τὰς ξένου νοός, ἴσως γαλλικοῦ, ἐπινοήματα. Ἀπατώμε-
θα ὅμως καὶ ἡ ἀπάτη μεγάλη· ἡ γελοιογραφία ἐντελῶς
ἀφ' ἡμῶν ἀποξενωθείσα εἶναι γέννημα καὶ αὐτὴ τοῦ
ἀκμαίου τῶν προγόνων νοός. Δὲν εἶναι λοιπὸν προ-
τότυπα τὰ εἰς τοσοῦτον γέλωτα ἐμβάλλοντα ἡμᾶς
κωμικὰ τῶν ξένων ζωγραφήματα. Ἀλλ' ἐὰν δὲν ἦναι
πρωτότυπα, δὲν εἶναι ὅμως καὶ μιμησεῖς· εἶναι κατὰ
παράδοσιν ἢ, μᾶλλον εἰπεῖν, κατὰ φυσικὴν τῶν λογικῶν
ὄντων ῥοπήν, συνεχῆς τῶν ἀνθρώπων, καὶ αὐτοῦ τοῦ
γελοιογράφου, διακωμώδησις. Διότι καὶ ἐὰν δὲν ἐγε-
λοιογράφουν οἱ ἀρχαῖοι, οὐδὲν ἦττον ὁ Χάμ καὶ ὁ

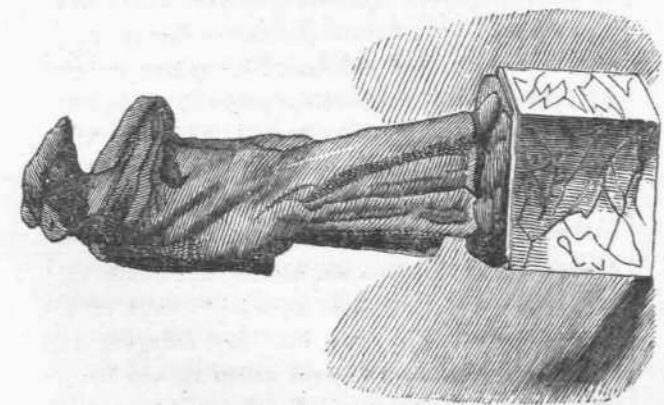
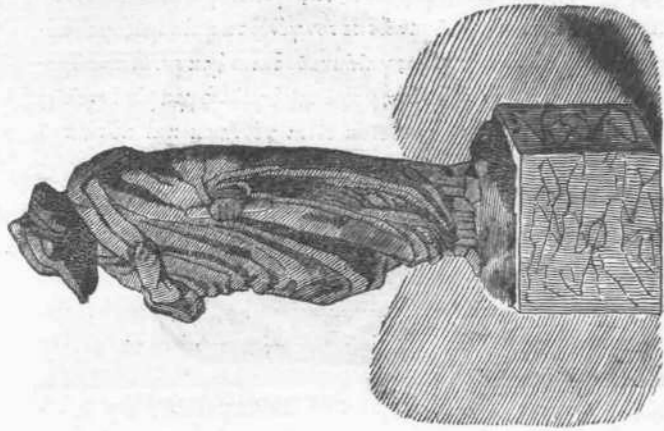

Γραμβίλλ ἤθελον τέρπει τοὺς συγχρόνους ἡμῶν, ὡς
τέρπουσιν αὐτοὺς τῷ ὄντι. Καὶ εἶχε δίκαιον ὁ γάλ-
λος ποιητῆς τοῦ 17 αἰῶνος·

Dès que je dis une chose nouvelle,
L'antiquité, toute en émoi,
Répond: je l' ai dit avant toi.
C' est une étrange peronnelle!
Que ne venait elle après moi,
Et je l' aurais dit avant elle.

Βεβαίως τὸ πνεῦμα καὶ τὰ ἔργα τῶν νέων γελοιο-
γράφων δὲν εἶναι κλοπιμαῖα, ἀλλ' ἡ φύσις τοῦ ἀν-
θρώπου διέμεινεν ἡ αὐτὴ, καὶ ἴσως ὁ Χάμ μετὰ χι-
λιάδας ἐτῶν ἔγραψεν ἀγνοῶν ὅτι ἄλλος εἶχε γράψει
πρὸ αὐτοῦ.

« Ὁ λαὸς παρ' ᾧ ὁ Ἀριστοφάνης ἐλευθέρως ἐξή-
σκησε τὸν οἰστρὸν του, εὗρε παρὰ τισι τῶν ἐαυτοῦ
καλλιτεχνῶν ἀναλόγους σατυρικὰς τάσεις. Ἡ νέα γε-
λοιογραφία εἶναι ἀνανέωσις τῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ
Ῥωμαίων. Ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Νεαπόλεως φαίνεται
εἰκὼν ἐν ᾗ ὁ Διόνειος, ὁ Ἀγχίσης καὶ ὁ Ἀσκάνιος, φέ-

ρουσι σκύλων κεφαλῆς, καὶ ἄλλη ἐν ἡ ψιττακὸς ἐξευγμένος εἰς ἄρμα ἐλαύνεται ὑπὸ τέττιγος, εἰκὼν τοῦ Σενέκα, τὸν αὐτοκράτορα Νέρωνα διευθύνοντος. Καὶ ὁ μεσαιὼν δὲ, (*) ἐξήσκησε τὸ αἰώνιον σκῶμμα ἐπὶ τε θείων καὶ ἀνθρωπίνων» (L' Illustration, Τόμ. KB'. Αριθ. 522).

Τετέλεσται οἱ γλύπται, οἱ ζωγράφοι καὶ οἱ ποιηταὶ τῆς Ἑλλάδος εἰς πάντα τὰ ἀντικείμενα καὶ διὰ παντὸς τρόπου εἰργάσθησαν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ὁράτιος ἐλυπέτο διότι μόνον μιμητὴς ἦτο.

Γελοιογραφίαι τοιαῦται ἦσαν ἐκτεθειμέναι ἐν τῇ στοᾷ τοῦ Φαβρικίου, καὶ τινες ἐξ αὐτῶν, διασωθεῖσαι καὶ εἰς ἡμᾶς, καταδεικνύουσι τὴν κωμικὴν εὐφυΐαν καὶ ἐπιτηδεύτητά τῶν ποιησάντων (L' Illustration, Τόμ. KB'. Αριθ. 524.)

Τίνος πρόσωπον εἶναι ἐκεῖνο, τὸ μετὰ κωμικῆς ἀπλότητος καὶ ἀφελείας μηχανούμενον καὶ τίς ὁ φέρων μὲν αὐτὸ, παράδοξον δὲ θέσιν ἀνδρὸς ἀμηχανοῦντος ἔχων;

Ἔστι δίπουν ἐπὶ γῆς καὶ τετράπουν, οὐ μίᾳ φωνῇ, καὶ τρίπουν· ἀλλάσει δὲ φυὴν μόνον, ἔσσ' ἐπὶ γαίαν ἔρπετά γίνηται, ἀνά τ' αἰθέρα καὶ κατὰ πόντον. Ἄλλ' ὁπόταν πλείστοισιν ἐπείγόμενον ποσὶ βαίνει, ἔνθα τάχος γυίοισιν ἀφυρότατον πέλει αὐτοῦ.

Ἀπορεῖ ὁ Οἰδίπους πρὸς τὸ αἰνίγμα τῆς Σφιγγὸς καὶ τὸ γένειον ἐπιμκνέται πρὸς τὰ κάτω, ἀληθὴς μυισόβη, καὶ περιτετυλιγμένος κάθηται ἐν τῇ χλαμύδι, ὡς ἐσπαργανωμένον νήπιον, μαντικὴν ῥάβδον ἐν τῇ χειρὶ ἔχων· ἔχει μέτωπον εὐφυὲς ὁ στρεβλόβριν ἢ δ' ἀπέναντι δασύκερκος καὶ σαινουρίς ἀλώπηξ, ἀντὶ τῆς εὐφυοῦς Σφιγγὸς, ὡς τῆς πονηρίας καὶ ἀγγινοίας σύμβολον καίται καὶ ἐμφαντικῶς ἐπαναλαμβάνει τὸ δύσκολον αἰνίγμα.

Τὰ δύο παρατιθέμενα ἐκ χαλκοῦ εἰδώλια ἀνήκουσιν εἰς τὸ νομισματικὸν μουσεῖον τῶν Παρισίων· τὸ μὲν παρίστησιν ἄρκτον τὸ δὲ μὴν Ποντικὸν, περιβεβλημένους τὴν ῥωμαϊκὴν τήβεννον, ἀναμφιβόλως εἰκόνας γνωστῶν ἀνδρῶν, ὧν εἴτε τὸ ὄνομα εἴτε ὁ χαρακτήρ ὁμοιάζε πρὸς τὸ ὄνομα ἢ τὸν χαρακτήρα ἑκατέρου τῶν ζώων· διότι, λέγει ὁ Φιλῆμων

ταῖς μὲν θηρίοις
ἔδωχ' ἐκάστην κατὰ γένος μίαν φύσιν·
ἅπαντες οἱ λέοντές εἰσιν ἄλκιμοι·
δειλοὶ πάλιν ἐξῆς πάντες εἰσιν οἱ λαγῶ.
Οὐκ ἔστ' ἀλώπηξ ἢ μὲν εἶρων τῆ φύσει
ἢ δ' αὐθέκατος· ἀλλ' ἐάν τρισμυρίας
ἀλώπεκάς τις συναγάγη, μίαν φύσιν
ἀπαξάπασσιν ὄψεται τρόπον θ' ἔνα.
Ἡμῶν δ' ἔσα καὶ τὰ σώματ' ἔστι τὸν ἀρεθμὸν
καθενός, τοσοῦτους ἔστι καὶ τρόπους ἰδεῖν.

(*) Καὶ αὐτὸς ὁ ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν ἐλθνησμός, ὡς π. χ. ἐν τῇ βίβλῳ Ἡ ἀλήθεια κριτικῆς, περὶ τῆς Ἰδε Πανδ. τόμ. Η'. φυλ. 178.

Οὐδὲν σιωπῆς ἔστι χρησιμώτερον.

Σ.

ΠΕΡΙ ΦΡΙΔΕΡΙΚΟΥ ΣΧΛΟΪΣΣΕΡ

ὡς ἱστορικοῦ καὶ ἐπιστήμονος ἐν γένει.

—οοο—

Πῶς ἡ ἄρκτος ἐκεῖνη ἔχει τὸ σβαρὸν ὕψος συγκλητικῆς ἢ τραγικοῦ ποιητοῦ! (Ἴδε τὸ ἐν τῷ διονυσιακῷ θεάτρῳ νεωστὶ ἀνακαλυφθὲν ἀκέφαλον καλλιστης ἐποχῆς καὶ ἐργασίας ἀγαλμα. τραγικοῦ ποιητοῦ φαινόμενον)· ἀλλὰ ποῖος ἄρά γε εἶναι; ἡ ἀπόκρισις δὲν εἶναι εὐκόλος· πόσοι ἄγνωστοι συγκλητικοί! καὶ πόσοι οὐχὶ πλέον τούτων γνωστοὶ τραγικοὶ ποιηταί! πόσοι δὲ καὶ ὁμοιάζον, κατὰ τὸν χαρακτήρα ἢ τοῦλάχιστον κατὰ τὸ ὄνομα! Ὁ Ποντικὸς ἐκεῖνος δὲν εἶναι τάχα ὁ τοῦ πολέμου τῶν Θηβῶν ποιητὴς, ἀπαγγέλων τοὺς στίχους του, ἢ ὁ ἐν τῷ Ἰουβενάλη, ἢ ὁ ἐν τῷ Μαρτιάλη ἀναφερόμενος; Ἡ τάχα εἶναι ἀπλῶς στρατηγὸς ἐπ' ἀνδρείᾳ καὶ ἀρετῇ καυχώμενος, ὡς αὐτὸ τὸ σχῆμα καὶ τῆς χειρὸς τὸ κίνημα δεικνύει, δειλὸς δὲ ὡς τὸ δμῶνυμον ζῶον. Ἡ μήπως ἡ μὲν ἄρκτος παρίστησιν τὸν Οὐαλέριον Φαβιανὸν ἐν χερσὶν ἔχοντα τὴν πλαστὴν διαθήκην τοῦ Βάλβου, ὁ δὲ μῦς τὸν συνεργάτην ἐκείνου Οὐαλέριον Ποντικὸν (Tac. Annal. βιβλ. XIV. 40 καὶ 41.

Ὁ τέττιξ οὗτος ἔρθιος ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν

χαλκίην πλαταγὴν ἐνὶ χερσὶ τινάσσων

καταδεικνύει ἴσως ῥητορικὸν τινα κῦνα, κεκραξιδάμαν δικηγόρον τῆς ἀγορᾶς (Forum)· ἀλλὰ μήπως ἦναι εἰς καὶ μόνος αὐτὸς ὁ δικηγόρος; πόσοι καὶ πόσοι! πῶς λοιπὸν νὰ τὸν ἀναγνωρίσωμεν μεταξὺ τῶν ἀπειραρίθμων ἐντίμων συναδέλφων του;

Ἄλλ' ἡ ὄρνις ἐκεῖνη ἢ διὰ διστόμου πελέκειος διχοτομοῦσα τὸν ὑπ' αὐτῆς νικηθέντα ἀλέκτορα· ὦ! τὴν γνωρίζω· εἶναι ἡ Κλυταιμνήστρα, τὸν πολεμικὸν Ἀγαμέμνονα, τὸν φιλόμαχον ἀλεκτρούνα, δολοφονοῦσα. « Ἡ Κλυταιμνήστρα, ἴσως καθ' ὑπαιγιμὸν εἰς τοῦ Αἰγίσθου τὸ ὄνομα ἔχει ἐστεμμένην τὴν κεφαλὴν κέρασι τράγου. Ἴδου πῶς παρωδεῖται· τὸ ποίημα τοῦ Αἰσχύλου! Ἴδου πῶς μεταφράζεται, ὦ Ἠλέκτρα, ὁ ἔδυρμός σου »

Ἔσα τὸν δύστηνον ἐμὸν θρηνῶ
πατέρ', ὃν κατὰ μὲν βάρβαρον αἶαν
φοῖνος Ἄρης οὐκ ἐξένισεν,
μήτηρ δ' ἢ μὴ γῶ κοινολεχίς
Αἰγισθος, ἔπω; ἔρῶν ὑλοτόμοι
σχιζοῦσι κέρα φονίφ πελέκει.

(L' Illustr. αὐτόθι.)

Ὁ δακτυλιόλιθος οὗτος ἀνήκει εἰς τὸ βασιλικὸν γραφεῖον τοῦ Βερολίνου.

Προστιθέμεθα ἐν τέλει τὸ ὁμοίωμα τῆς δεξιᾶ τῷ εἰσερχομένῳ εἰς τὸ Θησεῖον κεφαλῆς ἢ προσώπιδος, ἥτις ἀρόβως μυκτηρίζει πάντας τοὺς κακοῦς.

Δικαίως πενθεῖ ἡ Γερμανία καὶ μετ' αὐτῆς πάντες οἱ τῆς παιδείας ἐρασταὶ τὸν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐκμετρήσαντα τὸ ζῆν Φριδερίκον Σχλόσσερ, διότι καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον ὑπῆρξε πνευματικὸς ὁδηγὸς τῶν Γερμανῶν, διότι κατετάσσετο εἰς τοὺς μεγίστους ἱστοριογράφους τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, διότι ὑπῆρξε τὸ στόμα, οὕτως εἰπεῖν, δι' οὗ ἐξεφράζετο ἡ συνείδησις τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους. Ἐπερχόμεναί γε γενεὴ θέλουσιν ἐνοήσαι πάντα τὰ καθ' ἕκαστα κάλλιον, ἢ ὅσον ἐκπληροῦσι τοῦτο τὰ συγγράμματα τοῦ Σχλόσσερ· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα, ἐξ οὗ ἔσχον τὴν ἀρχὴν τὰ συγγράμματα αὐτοῦ, θέλει διαμένει ἀθάνατον.— Τὴν μεγίστην ἐπιβροχὴν, ἣν εἶχεν ἡ φωνὴ τοῦ Σχλόσσερ ἐπὶ τῆς παρουσίας ἑκατονταετηρίδος, αἰσθανόμεθα ζωηρῶς, ἀλλ' ἀδυνατοῦμεν νὰ καταστήσωμεν ὀφθαλμοφανῆ καὶ διὰ μαθηματικῶν τεκμηρίων νὰ θέσωμεν ἐκτὸς ἀμφιβολιῶν. Οὐδὲ σχολὴν ἐθεμελίωσεν ὁ Σχλόσσερ, διότι τοῦτο ἀντεφώνει εἰς τὴν πάντη ἐλευθέραν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν. Εἰς πολιτικούς δὲ ἀγῶνας οὐδέποτε ἀνεμίχθη, ἀλλ' ἡ περὶ τὰ πολιτικὰ ἐνέργεια αὐτοῦ ἐξεδηλοῦτο διὰ τῆς συγγραφῆς καὶ τῆς ἀπὸ καθέδρας διδασκαλίας του.— Ἐγεννήθη ἐν Ἰέσερ, πόλει τοῦ μεγάλου δουκάτου Ὀλδεμβούργου κατὰ τὴν 17ην Νοεμβρίου 1776 ν. ἔ. Ὅτε ἐτελεύτησεν ὁ πατὴρ του, ὅστις κατήγετο ἐκ τῆς ἀνω Γερμανίας καὶ ἐπηγγέλλετο τὸν δικηγόρον, κατέλιπε τὸν Σχλόσσερ ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ. Μόλις δὲ ἄγων τὸ δέκατον πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας ὠρρανεύθη καὶ τῆς μητρὸς του, εὗρεν ὅμως καταφυγὴν παρὰ τῇ ἐν Φελδερβέρφεν εὐπύρῳ θείᾳ του. Ἐκεῖ διδάχθεις τὰ πρῶτα στοιχεῖα, εἰσῆχθη μετὰ ταῦτα εἰς τὴν λατινικὴν σχολὴν (ἀντίστοιχον εἰς τὰ παρ' ἡμῖν ἑλλη-

νικά σχολεία) τῆς Ίεύερ. Ἀληθῆς μανία περὶ τὸ ἀναγινώσκειν κατέλαβεν αὐτόν. Ἀνεγίνωσκε πλείστα καὶ ὅσον τάχιστα ἠδύνατο. Ἐν δυσὶν ἔτεσιν ἀνέγνω ὅλα τὰ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ίεύερ βιβλία τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. Σφοδρὰ ἔλασις τοῦ εἰδέναι ἀνεζωπύρει αὐτόν. Ὅλα τὰ βιβλία τῆς ἐποχῆς του ἐγνώριζεν. Ἀπέβλεπε δὲ εἰς τὸ ν' ἀποκτᾷ ἐξ αὐτῶν ὀρθὰς παραστάσεις. Ἐπιτομὰς δὲν ἔκαμνε, καὶ τοὶ λίαν συνήθεις ἐπὶ τῶν τότε χρόνων. Ἡ δὲ περίστασις αὐτῆ ἔσχεν οὐ μικρὰν σημασίαν ἐπὶ τοῦ μετὰ ταῦτα συγγραφικοῦ τρόπου του. Φειδόμενος δὲ τοῦ ἐπιπόνου ἔργου τῆς ἀντιγραφῆς κατώρθωνε νὰ γίνηται κάτοχος πολλῆς ὕλης καὶ νὰ διατηρῆ ἐν ἀπερισπάστῳ προσοχῇ τὴν ἔννοιαν τοῦ ὅλου, ἐν ᾧ ἡ ἐξέτασις ἰδιαιτέρων ἐιδικοτήτων πολυλάκις ἀποσπᾷ τὴν προσοχὴν ἀπὸ τῆς κυρίας ὑποθέσεως. Ἐκ σωρείας σημειώσεων δὲν ἔλαβον τὴν ἀρχὴν τὰ ἔργα αὐτοῦ, ὡς πολλῶν ἄλλων συγχρόνων του λογίων. Ἡ ἀφήγησις αὐτοῦ ἐπήγαγε μᾶλλον ἐξ ἐπόψεως ἀποκτηθείσης διὰ πολλῆς ἀναγνώσεως. Ἐκ δὲ τῆς ἐξετάσεως πλείστων ἀποφάνσεων τοῦ βίου ἔφθασεν εἰς ὠρισμένην κατανόησιν τῶν πραγμάτων. Εἰς μεμονωμένα χωρία ἀπέδιδεν ἑκάστοτε ἕλιγον βᾶρος, καὶ μετεχειρίζετο αὐτὰ μᾶλλον ὡς παραδείγματα. Ἐν δὲ τῷ σχολείῳ συνεζήτει προπετῶς, διακωλύων πολυλάκις τὰς ὥρας τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας. Καὶ ὅμως ὡς τελικὸν σκοπὸν τοῦ βίου του ἔθεώρει τὸ νὰ γίνῃ ἱεροκῆρυξ ἐν Ίεύερ, ἐφ' ᾧ ἐνεγράφη εἰς τοὺς φοιτητὰς τῆς θεολογικῆς σχολῆς τοῦ ἐν Γοττίνγῃ Πανεπιστημίου κατὰ τὸ 1794. Πρὸς ταῖς θεολογικαῖς σπουδαῖς ἐμάνθανεν ἀρχαίας καὶ νέας γλώσσας, ἀσχολούμενος ἅμα καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἡ κροατο δὲ τῶν μαθημάτων τοῦ Πλαγκίου, Εἰκόρου, Σπίτλερ, Σχλόιτσερ, Κρίστνερ, Βλουμενθαχίου, Εὐνίου, Ἑρενίου, Μείνερ καὶ ἄλλων, ἦτοι τῶν μεγίστων διδασκάλων τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. Ἐν τέλει τῆς ἀκαδημαϊκῆς τριετίας ἦτο κεκοσμημένος πολλὰς καὶ ποικίλας γνώσεσιν· ἀλλ' εἰς πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἐπιτηδεῖων ἐπηγγέλθη ἐπὶ δέκα ἔτη τὸν οἰκὸδιδάσκαλον ἐν Βάρελ (πόλει τοῦ μεγάλου δουκάτου Ὀλδεμβούργου) πρᾶξ τινὶ κόμητι, ἐπ' ἱσῆς καὶ ἐν Ἀμβούργῃ καὶ ἐν Φραγκφούρτῃ κατὰ τὸ 1800, σπουδάζων ἐν ταῦτῳ πολλὰς σχέσεις τοῦ βίου. Καὶ ἐν μὲν Βάρελ ἐσπούδασεν τὰ λείψανα τῶν κατακεραμιτισμένων γενικῶν πολιτειῶν, ἐν δὲ τῇ Φραγκφούρτῃ εἶδε τοὺς νικηφόρους Γάλλους, τοὺς περὶ τὸν Ναπολέοντα. Τρὶς ἀνέγνω τὸν Θουκυδίδην. Ἐκ πάντων δὲ, ὅσα ἐμελέτησεν, ἐπενηύρησεν ἰσχυρῶς εἰς μόρφωσιν αὐτοῦ τὰ συγγράμματα τῶν δύο Σχλεγγέων.

Ἦγε τὸ τριακοστὸν ἔτος καὶ οὐδὲν ἔτι εἶχε δώσει εἰς δημοσίευσιν. Κατὰ δὲ τὸ 1807 ἐδημοσίευσεν τὰς ἀπαρχὰς τῶν σπουδῶν του « Ἀβαίλαρδος καὶ Δουλ-

κία, βίος καὶ ἰδέαι ἐνθουσιαστοῦ καὶ φιλοσόφου » καὶ μετ' οὐ πολὺ τὸν βίον τοῦ Βέζα. Ἀμέσως δὲ διενόηθη νὰ συντάξῃ ἔργον, δι' οὗ νὰ ἐπιτύχῃ καθηγεσίαν. Ἀπὸ τοῦ 1808 ἔλαβε θέσιν ἐν τῷ σχολείῳ τοῦ Jever, καὶ μετὰ μικρὸν προεβιβάσθη συνδιευθυντῆς μετὰ μισθοῦ ἑπτακοσίων ταλήρων ἑτησίως καὶ κατοικίας ἐν τῇ σχολῇ. Ἀλλὰ τὸ ἐπιόν ἔτος παρητήθη τῆς εἰρημένης θέσεως, ἅτε διὰ τὴν πολύωρον διδασκαλίαν μὴ εὐκαιρῶν νὰ σπουδάζῃ ἰδιαιτέρως. Ἐν Γεῖσεν ὑπέστη τὴν τοῦ διδάκτορος δοκιμασίαν καὶ προσεκλήθη εἰς Φραγκφούρτην ἵν' ἀντικαταστήσῃ τὸν ἐκ τοῦ ἐκεῖθεν Γυμνασίου εἰς τὸ τοῦ Βερολίνου Πανεπιστήμιον κληθὲν Κάρολον Ρίττερον, τὸν Στράβωνα τῶν νεωτέρων χρόνων. Ὅχι πολὺ ὕστερον διορίσθη Καθηγητῆς ἐν τῷ ἐκεῖ συσταθέντι Λυκείῳ (1812) λαβὼν ἅμα ἐντολὴν νὰ διδάσκῃ τὴν ἱστορίαν φιλοσοφικῶς, καθ' ὃν τρόπον ἐπραγματεύοντο αὐτὴν οἱ Γάλλοι.—

Ἀλλ' εὐθὺς ὡς παρετήρησεν, ὅτι γενικαὶ παρατηρήσεις περὶ τῆς φορᾶς τῶν γεγονότων δὲν ἤθελον ὠφελεῖ τοὺς νέους οὐπω εἰδότας τὰ γεγονότα αὐτά, ἀπεφάσισε χάριν τῶν εἰς τὸ Λύκειον φοιτῶντων νὰ ἐπεξεργασθῇ ἐγχειρίδιον τῶν γεγονότων καὶ τῶν σημαντικωτέρων χωρίων τῶν πηγῶν. Λοιπὸν ἐν ἔτει 1815 ἐφάνη ὁ α'. τόμος τῆς παγκοσμίου ἱστορίας ἐν συνδεδεμένη διηγήσει τῶν γεγονότων. Πρὶν δ' ἔτι περᾶν τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν προσέδεν, ὅτι ἔνεκα τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ σάλου ἤθελε κλεισθῆ καὶ τὸ Λύκειον, καὶ διαταραχθῆ ἢ εἰς τὸ συγγράφειν ἡσυχία. Καὶ ὕτως διελύθη τὸ Λύκειον· ὁ δὲ Σχλόσσερ διορίσθη ἔφορος τῆς ἐν Φραγκφούρτῃ βιβλιοθήκης. Μεταβαλὼν δὲ τὸ σχέδιον τοῦ βιβλίου προετίθετο νὰ συντάξῃ πονημάτων περὶ πηγῶν οὕτως, ὥστε ἐν τῇ διηγήσει νὰ παριστάνῃ τὰ γεγονότα ἐπὶ τῇ βάσει ἰδίας ἐπόψεως τῶν πηγῶν, καὶ διὰ σημειώσεων νὰ διδῇ διεξοδικὰ χωρία αὐτῶν, ὅχι πρὸς ἀπόδειξιν, ἀλλὰ πρὸς ἐξήγησιν καὶ ἀκριβεστέραν ἀνάπτυξιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένων. Ἰσως ἐπηρέαζεν αὐτὸν ὑπερφάνεια τις τοῦ νὰ δείξῃ, ὅτι αὐτὸς δὲν ἐμελέτα τὰς πηγὰς ἐνὸς αἰῶνος, ἢ ἐνὸς ἔθνους μόνον, ὡς ἔκαμνον ἄλλοι ἱστορικοὶ, ἀλλ' ἐγνώριζε τὰς πηγὰς ὅλου τοῦ μεσαιῶνος. Ἀλλὰ φυσικῶ τῷ λόγῳ τὸ ἔργον ἦτο προωρισμένον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἐγχειρίδιον διὰ λογίους. Ἡ καλουμένη ῥητορεία, λέγει που αὐτὸς, ἀτέλως ἤθελεν ἐφαρμοσθῆ ἐν τοιαύτῃ συγγραφῇ. Πολὺ δὲ ὀριστικῶς ἀπεφῆνατο κατὰ τῆς μονοτόνου πολιτικοσοφιστικῆς ἐπιδείξεως καὶ ἱστορικῆς δικηγορίας τοῦ Δε-Πράνδ, Σισμάνδου Ἀλλάμ, καὶ ἄλλων, ἐν ᾧ τούναντιον ἐπεδοκίμαζε τὰς μετέπειτα ὑπὸ Ρῆμ. καὶ Κόρτμ. ἐκδοθείσας ἱστορίας τοῦ μεσαιῶνος. Ἐν πέντε τόμοις, ἐκτυπωθεῖσι μετὰ τὸ 1817 καὶ 1824, ἔφερρεν εἰς πέρας τὸ σχέδιόν του μέχρι τοῦ 1830.

Τὴν μετὰ ταῦτα 1839 καὶ 1844 δημοσιευθεῖσαν συνέχειαν μέχρι τοῦ 1849 παρήτησε, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἀνέθη ὑψηλοτέραν βαθμίδα. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐξέλιπε καὶ ἡ χρεῖα τοῦ συγγράφειν κατ' ἐξοχὴν διὰ λογίους. Ἡ ἀξιόλογος συγγραφή αὐτοῦ περὶ Βιγκεντίου τοῦ ἀπὸ Βελουάκων (1819) τάσσεται εἰς ὅσα ἔγραψε περὶ χαρακτηρισμοῦ τοῦ μεσαιῶνος, ὡσαύτως καὶ ἡ ἐκτίμησις τοῦ προσφιλοῦς αὐτῷ ποιητοῦ Δάντου, ἣν περιλαβὼν ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ ἐξέδωκε κατὰ τα τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του. Ἐκ τοῦ Δάντου εἶχε μάλιστα διὰ στόματος τοὺς ἐξῆς στίχους·

Ho io appreso quel che, s'io vi dico
A molti fia favor di forte agrume ;
Ma s'io al vero son timido amico,
Temo di perder vita tra coloro
Che questo tempo chiameranno antico.

(Paradiso XVII, 116—122.)

Ἦτο ἐξηκοντούτης ὁ Σχλόσσερ, ὅτε ἐξέδωκε δεύτερον καὶ μετὰ πλείονος ἐπεξεργασίας τὴν ἱστορίαν τῆ 18^{ης} καὶ 19^{ης} ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῆς πτώσεως τῆς γαλλικῆς αὐτοκρατορίας. Καὶ πρῶτον ἠδὲ ἐπενηύρησε δι' αὐτῆς ἐπὶ τοῦ λαοῦ. Ἡ δημοσίευσις τῆς ὀκτατόμου ταύτης ἱστορίας πίπτει κατὰ τὸ 1836—1848, καὶ ἐν ἔτει 1853 ἐγένετο ἡ τετάρτη αὐτῆς ἔκδοσις, ἀποπερατωθεῖσα κατὰ τὸ 1860. Οὐδὲν ἄλλο διεξοδικὸν Γερμανικὸν σύγγραμμα ἔκαμε τοιαύτην ἐποχὴν, καὶ ἔσχε τοσοῦτον μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος αἰῶνος. Δικαίως δύναται νὰ ὀνομασθῇ μεγαλοῦργημα. Τὸ πνεῦμα τῆς ἀναζωπυρήσεως, ὅπερ κατίσχυεν ἀπὸ τῆς ἐν Βιέννῃ συνόδου, ὑπερέτετο. Ἐπεκράτησε δὲ ὁ δι' ἀναβολῆς τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι καὶ ψυχρὰ ἐπικρίσει, ἥτις ἐν τῇ ἀμβλύτητι αὐτῆς καὶ ἀδιαφορίᾳ ἐζησθένεισε τὰς καλὰς δυνάμεις καὶ τὸν εὐγενῆ ζῆλον. Ἡ πολιτεία καὶ ἡ ἐκκλησία προεβιβάζον τὴν ἀξιοθρήνητον ταύτην καταπτώσιν ἀπέναντι τοῦ ἀνωτέρου σκοποῦ τῆς 18^{ης} ἑκατονταετηρίδος. Εἰδὼλα συνίσταντο εἰς προσευχὴν, τὸ δὲ πνεῦμα τοῦ λαοῦ διεφθάρη. Ἀπὸ τῆς στρεβλῆς ἐκτιμήσεως τῶν προκατόχων καὶ τῶν δυνατῶν τῆς ἡμέρας ἐπεξετάθη ἡ φθορὰ εἰς τὴν ἐποψὴν τῆς νεωτέρας ἱστορίας. Ἡπίλει νὰ καταστρέψῃ ἐν γένει τὴν πραγματεύσειν τῆς ἱστορίας. Εἶναι ὅμως ἀνεκτίμητος σπουδαιότης διὰ τὴν ὕγιᾴ ἀνάπτυξιν ἐνὸς ἐκάστου ἔθνους τὸ νὰ θεραπεύηται ἐν τοῖς σπλάγχθοις αὐτοῦ ἡ ἱστορία ἀληθῶς καὶ ἐπαξίως ὡς ἱερὸν θησαυρίσμα. Ἀμεθόδως συντεταγμένα βιβλία, ὡς ἡ ἀπὸ πολλοῦ λησμονηθεῖσα πρῶσιση ἱστορία τοῦ ἐν Βερολίῳ Καθηγητοῦ Ἐλθίγγ, δὲν ἦσαν ἰδίως ἐπικίνδυνα εἰς σπουδὴν, πολὺ ὅμως ἐπιβλαβέστερον ἐπενηύρου ὡς μεταβάσει εἰς τὴν κακὴν τάσιν αἱ ἀσθένειαι τοῦ ἀρχαίου καλοῦ λεκτικοῦ τῆς ἱστορίας τοῦ Σχλόιτσερ, Μύλλερ, Σχίλλερ,

Βάχλερ καὶ Μάνσωνος. Τὸ ἔδαφος τῆς ἀναζωπυρήσεως παρήγαγε καρποὺς τυφλῶν ἀρετῶν. Πολυμάθεια, εἶδος ἐκλεκτὸν, σχῆμα εὐφυῆς ἐπεφάνησαν. Ἀλλ' ἔλιπέ τι πάντων σπουδαιότατον! Ὡς εὐγενέστατα προϊόντα τῆς διανοίας ἀνεπηρέαστα ἀπὸ τοῦ κακοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς διαπρέπουσιν ἐν τοῖς συγγράμμασι τῆς ἀναζωπυρήσεως τὰ ἔργα τοῦ Βαρουχάγεν, Ἐνσε καὶ τοῦ εὐφυοῦς Ράγκε. Πόσον δὲ ὑψηλὰ ἴσταται ὁ Σχλόσσερ, ὡς πρὸς τὴν κακὴν τάσιν τῆς ἐποχῆς ἐξεταζόμενος, μαρτυροῦσιν ἀρκούντως τὰ συγγράμματα αὐτοῦ.

Ἐν Ἑρμουπόλει Σύρον.

(Ἐπιτετα τὸ τέλος.)

N ΠΕΤΡΗΣ.

ΛΕΥΚΗ.

Διήγημα ῥωσικόν.

(Τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 298 καὶ 299.)

—οοο—

Ἐφθάσαμεν τέλος εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Γοῦ καὶ ἐστάθημεν πρὸς στιγμὴν διὰ νὰ θαυμάσωμεν τὴν λαμπρὰν θέαν. Στακτόχρονον νέφος ὑπὲρ τὰς ἡμετέρας κεφαλὰς ἐπιπρεμάμενον ἀνήγγελλε θύελλαν ἐπικειμένην· ἀλλ' ἡ ἀνατολὴ ἦτο τόσον καθαρὰ καὶ ὠραία ὥστε οὐδὲ καὶ τὸ ἐσυλλογίσθημεν. Ὁ λοχαγὸς μόνον τὴν θαυμασίαν ταύτην σκηνὴν ἔβλεπε, καὶ παρετήρησα ὅτι αἱ ἀπλαῖ καὶ ἰσχυραὶ καρδίαι αἰσθάνονται τὴν καλλονὴν τῆς φύσεως πολὺ ζωηρότερον ἡμῶν τῶν ἐνθουσιωδῶς περιγραφόντων τὰ μαγικὰ ταῦτα θεάματα.

« Εἶθε, Οὐρῶ, συνειθισμένος εἰς τὰς καταπληκτικὰς ταύτας σκηνὰς, εἶπα.

— Μάλιστα, ἀπεκρίθη, ὅπως συνειθίζομεν τὸ σύριγμα τῆς σφαίρας, τὸ ὁποῖον προξενεῖ συγκίνησιν τὴν ὁποῖαν δὲν δεκνύομεν.

— Ἦκουσα γέροντας στρατιωτικοὺς νὰ λέγουσιν ὅτι ἀγαποῦν πολὺ τὴν μουσικὴν τῶν σφαιρῶν.

— Ναί, ἂν θέλετε, ἀλλὰ τοὺς ἀρέσει διότι αὐξάνει καὶ σφοδρῶνει τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας. Ἰδέτε τί τόπος ! »

Ἐνώπιον ἡμῶν ἐξετείνετο ἡ κοιλάς τοῦ Κοίχοῦρ ἥτις ἀρδύεται ὑπὸ τοῦ Ἀράγρα καὶ ἄλλου τινος ποταμοῦ ὁμοιζόντων πρὸς ἀργυρὰς ταινίας. Κυανίζουσα ὁμίχλη διωλίσθαινε παρὰ τὰς ὄχθας αὐτῶν φεύγουσα εἰς τὰς γείτονας φάραγγας, τὰς χλιαρὰς τῆς πρωῆς ἀκτίνας· δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ὄρη χιονώδη, τὸ ὅλον τόσον ἱλαρῶς καὶ ζωηρῶς ἐμψυχούμενον ὑπὸ τῆς χρυσαυτοῦς πρωῆς, ὥστε ἐφαίνετο ὅτι ἔπρεπε νὰ

μείνη τις και να εγκαταβιώση εκεί θαυμάζων αυτό. Ο ήλιος προέκυπτεν ὀπισθεν βουνού, βαθύ κυανοῦν χρώμα ἔχοντος και πρὸς θουελλῶδες σύννεπον ὁμοιάζοντος. Ἰπεράνω τοῦ ἡλίου ὑπῆρχε πλατεῖα ταινία ροινικόχρους εἰς τὴν ὁποίαν ὁ συνοδοιπόρος ἠτένιζε προσέχων τὸν νοῦν. « Σὰς προειδοποίησα, ἀνέκραζεν, ὅτι θὰ ἔχωμεν κακοκαιρίαν σήμερον· πρέπει νὰ σπεύσωμεν, μὲ τὴν ἀδειάν σας, διότι δὲν εἶναι παράξενον νὰ μᾶς καταφθάσῃ εἰς τὴν δίοδον τοῦ Σταυροῦ. Ἐμπρὸς, ἀμαξᾶ. »

Ἐσπίζαμεν τοὺς τροχοὺς τοῦ ἀμαξίου, ἐλάβομεν τοὺς ἵππους ἀπὸ τοὺς χαλινοὺς και ἤρχησμεν τὴν κατὰ βᾶσιν εἶχομεν ἐν δεξιᾷ βράχον, ἀριστερᾷ δὲ κρημνὸν τόσῳ βαθύν, ὥστε μικρὸν τι χωρίον ὀσσετῶν εἰς τὸν μυχὸν κείμενον, ἐφαίνετο εἰς ἡμᾶς ὡς φωλεὰ χελιδόνος. Φρίττει τις ἀναλογιζόμενος ὅτι δι' αὐτῆς τῆς ὁδοῦ, ὅπου δύο ἀμαξίαι δὲν δύνανται νὰ διςταυρωθῶσιν, οἱ ταχυδρόμοι διέρχονται και κατὰ τὰς σκοτεινοτάτας νύκτας και χωρὶς νὰ καταβῶσι τῶν ἀμαξίων των. Ὁ ἕτερος τῶν ἀμαξηλατῶν ἡμῶν ἦτο Ρῶσος χωρικός ἐξ Ἰαροσλάφης, ὁ δὲ ἄλλος ὀσσετῆς οὗτος ἀποξέζυξας τοὺς δύο τῶν πλαγιῶν ἵππους ὠδήγει τὸν μεσαῖον ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ μετὰ μυρίων προφυλάξεων· ὁ δὲ Ρῶσος δὲν κατέβη κἄν ἀπὸ τὴν θέσιν του, και ἐπειδὴ τῷ παρετήρησα ὅτι καλὸν ἦτο νὰ ἐλάμβανέ τις προφυλάξει διὰ τὸν μάρσιπόν μου, τὸν ὅποιον δὲν εἶχα διόλου ὄρεξιν νὰ τρέξω νὰ εὕρω εἰς τὸ βάθος τῆς ἀβύσσου, μὲ ἀπεκρίθη· « Αἶ! αὐθέντη, ἂν θέλῃ ὁ θεὸς θὰ φθάσωμεν τόσον καλὰ ὅσον και ὅσοι ἐπέρασαν πρὸ ἡμῶν ἀπὸ ἐδῶ. » Και εἶχε δίκαιον· διότι ἐὰν οἱ ἄνθρωποι ἐσκέπτοντο ὀλίγον λογικώτερα, θὰ ἐπαίθοντο ὅτι ἡ ζωὴ δὲν εἶναι ἀξία μεγαλειτέρας προσοχῆς.

Ἐφθάσαμεν μετ' ὀλίγον εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Τραίτου, τὸ παλαιὸν σύνορον τῆς Γεωργίας, και εὕρομεν ἐκεῖ μεγάλους ὄγκους χιόνος, οἵτινες μᾶς ἀνενηύμισαν ζωηρῶς τὸ Σαράτωφ, τὸ Σάμπωφ και ἄλλους τόπους τῆς πατρίδος ἡμῶν.

« Ἴδου ἡ δίοδος τοῦ Σταυροῦ » μὲ εἶπεν ὁ λοχαγὸς ὀκνηροῦς ὄψωμά τι ἐστρωμένον διὰ λεπτοῦ στρώματος χιόνος· ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ἐφαίνετο πέτρινος σταυρὸς, και πλησίον αὐτοῦ μόλις χαρκαμένη ἀτραπὸς, δι' ἧς δὲν διέρχονται, εἰμὴ ὅταν ἡ συνήθης ὁδὸς ἦναι ἀδιάβατος ἕνεκα τῆς χιόνος. Οἱ δὲ ἀμαξηλάται, εἰπόντες ὅτι δὲν ὑπῆρχον νιβάδες, ἔφεραν ἡμᾶς γύρω τοῦ ὄψωματος διὰ νὰ γυμνάσωσιν ὀλίγον τὰ ἄλογα. Καθ' ὁδὸν ἀπνητήσαμεν πέντε ὀσσεταῖς, οἵτινες προέτειναν νὰ μᾶς συνδράμωσι, και ἤρχησαν νὰ κρεμῶνται εἰς τοὺς τροχοὺς τοῦ ἀμαξίου φωνάζοντες ἰσχυρῶς. Και ἔνθεν μὲν εἶχομεν τεραστίους ὄγκους χιόνος ἑτοιμοῦσιν και πρὸς ἀσθενεστάτην πνοὴν ἀνέμου, ἔνθεν

δὲ χεῖμαρρον καταρρέοντα μετὰ πατάγου εἰς βαθύ βεῦμα, ὅτε μὲν κρυπτόμενον ὑπὸ λεπίδα πάγου, ὅτε δὲ κατασυντριβόμενον εἰς ἀφρὸν ἐπὶ τῶν ἀμαξίων βράχων τῆς κοίτης του.—Ἡ θύελλα ἐπλησίαζεν ἤδη ἐπιπτε ψιλὴ βροχὴ πρὸς χάλαζαν και χιόνα ἀναμεμιγμένη· ἡ ὀμίχλη συμπυκνωθεῖσα προσέτρεχεν εἰς ἀνατολῶν. Ἐμεναν δ' ἔτι πέντε ὀσσετῆς διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Κοβίου και ἡ ὁδὸς ἐγένετο ὅσον ἐπροχωροῦμεν πλέον ἀπρόσβατος· οἱ καταπονηθέντες ἵπποι ὠλίσθαινον· ὁ ἀνεμοστρόβιλος ἐσύριζε πρὸς βορρᾶν, ἀλλὰ μάλλον στεναζών και, οὕτως εἰπεῖν, κωκύων ὑπὸ ἀπελπισίας. « Και σὺ, ἔλεγαν κατ' ἑμαυτὸν, δυστυχεῖ ἐξόριστε, ποθεῖς τώρα τὰς εὐρείας και ἐρήμους στέππας σου. Ἐκεῖ ἔχεις τόπον διὰ νὰ ἀπλώσῃς τὰ παγωμένα πτερά σου ἐν ᾧ τώρα εὐρίσκεσαι στενοχωρημένος ὡς ἀετὸς, ὁ ὁποῖος ἐπιπίπτει κρώζων κατὰ τῶν κηκλιδῶν τοῦ κλωβοῦ του. »

« Κακὰ τὴν ἔχομεν μὲ εἶπεν ὁ λοχαγός. Μετ' ὀλίγον δὲν θὰ βλέπωμεν εἰμὴ ὀμίχλην και χιόνα, και ὁ Βαϊδαρ θὰ ἠξήσῃ τόσον, ὥστε ἀδύνατον θὰ ἦναι νὰ τὸν περάσωμεν. Ἄ! αὐτὴ ἡ Ἀσία! κατὰ τοὺς ἀνθρώπους και οἱ ποταμοὶ της. Ὅλα ἀπατηλά. » Οἱ ἀμαξηλάται κατακάλυπτον τὰ ἄλογα διὰ μαστιγῶσεων, κραυγῶν και ὕβρεων, ἀλλὰ μὲ ὄλην τὴν ἐγγλωττίαν τῶν μαστίγων οὔτε κἄν βῆμα ἠδυνήθησαν νὰ προχωρήσωσιν. « Ἐκλαμπρότατε, εἶπε τέλος ὁ ἕτερος τῶν ἀμαξηλατῶν, δὲν θὰ φθάσωμεν σήμερον εἰς τὸ Κόβι· θέλετε νὰ καταρῦγωμεν εἰς τὰς καλύβας ἐκεῖνας ἐν ὄσῳ εἶναι δυνατόν. . . ἐκεῖ πρὸς τὰ ἀριστερά; Οἱ ὀσσεταῖς λέγουν ὅτι οἱ ὀδοιπόροι σταματοῦν πάντοτε ὅταν ἦναι κελὸς καιρός, και ὅτι σὰς ὀδηγοῦν ἐκεῖ, ἂν θέλετε νὰ ταῖς δώσετε νὰ πῶσιν. »

— Καλὰ, καλὰ, εἶπεν ὁ λοχαγός. Τὰ ζῶα αὐτὰ θέλουν νὰ μᾶς πάρουν και ἄλλα χρήματα.

— Ὁμολογήσατε ὅμως, ὑπέλαβον, ὅτι χωρὶς αὐτοὺς δὲν θὰ τὴν εἶχαμεν διόλου καλὰ.

— Μάλιστα, μάλιστα, ἐπιθύρισε. Ἄ! αὐτοὶ οἱ ὀδηγοὶ! ὡς ἂν νὰ μὴν εἰμπορῆ κανεὶς νὰ εὕρῃ τὸν δρόμον του χωρὶς τὴν βοήθειάν των. »

Ἐστράφημεν πρὸς ἀριστερὰν και μετὰ μυρίου κάπου ἐφθάσαμεν τέλος εἰς δύο πενιχρὰς καλύβας, τῶν ὁποίων οἱ ἱσσοὶ οἰκοδοσῆναι ὑπεδέχθησαν ἡμᾶς ὅσον τὸ δυνατόν καλλίτερα. Ἐμαθα δὲ ἐπειτα ὅτι ἡ κυβέρνησις τοὺς πληρόναι και τοὺς τρέφει διὰ νὰ φιλοξενῶσι τοὺς ὑπὸ καταγιγῶν καταλαβανόμενους ὀδοιπόρους· « Ὅλα διὰ καλὸν, εἶπον καθίσας παρὰ τὴν ἐστίαν. Τώρα τὴν ἱστορίαν τῆς Λευκῆς, διότι εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν ἐτελειώσε. »

— Και πῶς εἴθε βέβαιος; εἶπεν ὁ λοχαγός μειδιάσας.

— Διότι δὲν εἶναι φυσικὸν ὅτι ἀρχίζει τόσον παραδόξα νὰ τελειῶν τόσον ἀπλά.

— Ἐχετε δίκαιον.

— Ὅλ' αὐτὰ σὰς δικαιοδάζουν· ἀλλ' εἰμὲ προξενοῦν λύπην, ὑπέλαβον. Ἦτο ἀγαθωτάτη κόρη αὐτῆ ἡ Λευκὴ· τόσον τὴν συνείθισα, ὥστε τὴν ἠγάπων ὡς θυγατέρα και ἐκείνη ἐμὲ ὡς πατέρα. Πρέπει νὰ σὰς εἰπῶ ὅτι δὲν ἔχω οἰκογένειαν, ἡ τοῦλάχιστον ὅτι πρὸ δώδεκα ἐτῶν δὲν ἔχω κάμειαν εἰδήσιν· δὲν μὲ ἠθέη ποτε ὄρεξις νὰ ἐπάρω γυναῖκα και τώρα τῇ ἀληθείᾳ δὲν μὲ ἀρμυζει πλέον Ἡμῆν εὐχαριστημένος ὅτι εἶχα κἄποιον διὰ νὰ χαδεύω. Ἐπειτα ἐτραγώδει ἀπὸ τὸ πρῶτ' εἰς τὸ ἐσπέρας, μᾶς ἐχόρευε τὸν χορὸν τῶν Λεσγινῶν· και πῶς ἐχόρευε! . . . Εἶδα νέας μεγάλων οἰκογενειῶν· και εἴκοσι ἔτη ἐπέρασα μεταξὺ τῶν εὐγενῶν τῆς Μόσχας, ἀλλ' ὅποια διαφορὰ ἀπὸ τὴν Λευκὴν! Ὁ δὲ Πέσοριν διῆγε τὸν βίον του στολίζων και δικαιοδάζων αὐτὴν ὥστε ἀπέκτησε κάλλος θαυμάσιον τὸ πρόσωπον και οἱ βραχίονές της δὲν ἦσαν πλέον ἠλιοκκυμένα, και ζωηρὰ χρώματα ἐξωογόνου πάς παρείας της. Και τί εὐθυμία . . . ἡ διαβόλισσα μὲ ἐπερίπαυε πάντοτε . . . Ὁ θεὸς νὰ τὴν συγχωρήσῃ!

— Και τί εἶπε ὅταν τὴν ἀνηγγείλετε τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς της;

— Τῆς τὸν ἐκρύψαμεν ἐπὶ πολὺ τέλος ὅταν τὴν εἶδαμεν και συνείθισεν ἐντελῶς εἰς τὴν θέσιν της, τῇ ἀνηγγείλαμεν τὸ λυπηρὸν τοῦτο νέον· ἔκλαυσε δύο ἡμέρας ὀλοκλήρους και ἐπειτα τὸ ἐλησμονήσεν ἐντελῶς.

« Ἐπὶ τέσσαρας μῆνας ὅλα ἔβαινον κατ' εὐχὴν. Σὰς εἶπα, μὲ φαίνεται, ὅτι Πέσοριν ἠγάπα ἐμπαθῶς τὸ κυνήγιον· ἦτο ἀξίος νὰ καταδιώξῃ δορκάδα ἢ ἀγριόχοιρον μέχρι και αὐτοῦ τοῦ τείχους τοῦ φρουρίου. Μίαν ἡμέραν τὸν εἶδα σκεπτικόν, περιπατοῦντα πολλὴν ὥραν κατὰ μῆκος και πλάτος, τὰς χεῖρας ἔχοντα εἰς τὴν ῥάχιν· ἐπειτα ἔλαβε τὸ ὄπλον του και ἀνεχώρησε· δὲν ἐπέστρεψε τὸ ἀπόγευμα και αἱ ἀπουσίαι του ἐπανελήθησαν τόσον συχνὰ, ὥστε εἶπα τέλος· « Κάμειν μαύρη γάτα θὰ ἐπὶ ἠδῆζε μεταξὺ των. »

« Ἐν πρῶτ' ἐμβαίνω εἰς αὐτοῦ, μὲ φαίνεται ὡς ἂν χθὲς, ἡ Λευκὴ ἦτο εἰς τὸ κρεββάτι ἐνδεδυμένη εἶδος σκεπάσματος μαύρου μεταξωτοῦ· ἦτο τόσον ὠχρὰ και τῶσον σκυθρωπὴ ὥστε ἐφοβήθη. »

« Ποῦ εἶναι ὁ Πέσοριν; ἠρώτησα. »

« — Εἰς τὸ κυνήγιον. »

« — Πῶς! εὐγῆκε σήμερον; »

« — Ἀλλ' οἰμῶν! δὲν ἐπέστρεψε ἀπὸ χθὲς, εἶπε βαθῶς ἀναστενάζουσα και μετὰ μακρὰν σιωπὴν. »

« — Μὴ τὸν συνέβη τίποτε; »

« — Αὐτὸ ἐσκέπτομην χθὲς ὄλην τὴν ἡμέραν, ἀπεκρίθη ἀκρυβρόνθουσα, ἐφανταζόμην ὅτι ἀγριόχοιρος τὸν ἐπλήγωσε ἢ ὅτι Κιρκασίος τις τὸν παρέσυρεν εἰς τὸ ὄρος . . . Τώρα μὲ φαίνεται ὅτι δὲν μὲ ἀγαπᾷ

πλέον. » Και ἤρχησε νὰ κλαίῃ, ἐπειτα ὑπέλαβε ἀνυψώσασα τὴν κεφαλὴν μὲ ὑπερηφάνειαν· « Ἐὰν δὲν μὲ ἀγαπᾷ ποῖος τὸν ἐμποδίζει νὰ μὲ διώξῃ; Ἐὰν αὐτὸ ἐξακολουθῇ θὰ φύγω ἐγὼ μόνη μου. Δὲν εἶμαι δούλη του . . . εἶμαι κόρη ἠγεμόνος. »

« — Ἄκουσε, Λευκὴ, εἶπα, δὲν εἰμπορεῖ πάντοτε νὰ ἦν ἔρραμμένος εἰς τὸ φόρεμά σου· εἶναι νέος και ἀγαπᾷ τὸ κυνήγι, ὑπῆγε, θὰ ἐπιστρέψῃ, ἀλλ' ἂν ἦσαι πάντοτε σκυθρωπὴ θὰ τὸν βροῦνης εἰς τὸ τέλος. »

« — Ἀλήθειαν, λέγεις ἀλήθειαν· πρέπει νὰ εἶμαι εὐθυμος. » Ἐλαβε τὴν κιθάραν της και ἤρχησε νὰ τραγῶδῃ και νὰ χορεύῃ περὶ ἐμὲ· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔπεσεν εἰς τὴν κλίνην κρύπτουσα τὸ πρόσωπον εἰς τὰς χεῖρας της.

« Δὲν εἴξευρα τί νὰ κάμω! Σὰς εἶπα, νομίζω, ὅτι ποτὲ δὲν εἶχα πολλὰς σχέσεις μὲ τὰς γυναῖκας και ἔσπασα τὸ κεφάλι μου διὰ νὰ εὕρω παρηγορητικὸν τινα λόγον. Ἐσιωποῦμεν και οἱ δύο . . . τὸ ὅποιον εἶναι πολὺ δυσάρεστον. »

« Τέλος εἶπα πρὸς αὐτὴν· « Λευκὴ ὁ καιρὸς εἶναι λαμπρὸς· ἂς ὑπάγωμεν νὰ περιπατήσωμεν εἰς τὸ ἐχθρῶμα. » Ἦτο Σεπτέμβριος και ἡ ἡμέρα ἦτο ὠραιότατη, αἰθρία και μετρίως θερμὴ· τὰ βουνὰ ἐφαίνοντο τόσον πλησίον, ὥστε ἐνόμιζες ὅτι τὰ εἶχες πρὸ τῶν ποδῶν σου. Ἐπεριπατοῦμεν σιωπηλοὶ ἐδῶ κ' ἐκεῖ. Τέλος ἐκάθησεν εἰς τὰ χόρτα και ἐκάθησα και ἐγὼ πλησίον της. Ἀδύνατον νὰ ἐνθυμηθῶ ὅλα αὐτὰ χωρὶς νὰ μειδιάσω ὁμοιάζα τῷ ὄντι παρκαμάννα της. »

« Τὸ φρούριον ἡμῶν ἐκεῖτο ἐπὶ ὄψωματος και ἦ ἐκ τοῦ ἐχυρώματος θεῖα ἦτο θαυμασία. Ἐνθεν μὲν πλατεῖα πεδιάς, διασχιζομένη ὑπὸ τινῶν βερυμάτων, περιωρίζετο ὑπὸ δάσους ἐξαπλουμένου μέχρι τοῦ βουνοῦ. Ἐδῶ και ἐκεῖ ὄψωτο ὁ καπνὸς κἀνεὸς χωρίου, ἢ ἔβασκε κἀνὸν ποίμνιον. Ἐκεῖθεν ἔβρεε μικρὸς ποταμὸς περιτραγμένος ὑπὸ τῶν αὐτῶν πυκνῶν θάμνων ὑπὸ τῶν ὁποίων καλύπτονται οἱ πετρώδεις λόφοι, οἱ ὁποῖοι συνενδύνονται πρὸς τὴν μεγάλην σιρᾶν τοῦ Καυκάσου. »

Ἦμεθα εἰς τὴν γωνίαν τοῦ ἐχυρώματος, ὥστε ἐβλέπαμεν ἐλευθέρως και ἀπὸ τὰ δύο μέρη. Αἰφνης ἐξέρχεται τοῦ δάσους ἄνθρωπος ἀναβαίνων στακτόχρουν ἄλογον και πλησιάσας πρὸς ἡμᾶς ἐκατὸν ταγήνικα περίπου, εἰς τὸν ποταμὸν, ἤρχησε νὰ γυρίζῃ τὸ ἄλογόν του ὡσάν τρελλός. « Τί τρέλλα! εἶπα εἰς τὴν Λευκὴν, παρατήρησε σὺ ἡ ὁποία ἔχει νέαν ὀμμάτια, παρατήρησε τί κάμνει αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος. Μήπως ἔρχεται ἀρὰ γε διὰ δικαιοδασίαν κἀνένα; »

Παρητήρησε και ἀνέκραζεν εὐθύς « εἶναι ὁ Κόσβις! »

« — Ἄ! τὸν ληστὴν! ἔρχεται νὰ μᾶς περιπαίξῃ. » Παρητήρησα καλὰ και ἦτο τῷ ὄντι ὁ Κόσβις· τὸν ἀνεγνώρισα ἀπὸ τὸ μελαγχροῖνον πρόσωπόν του και

τὰ κατεσχισμένα ἐνδύματά του. « Εἶναι τὸ ἄλογον τοῦ πατρός μου! » εἶπεν ἡ Λευκὴ ἀρπάζουσα μου βιαίως τὸν βραχιόνα· ἐφρύαττε καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς ἀπέστραπτον. « Ἄ! Ἄ! ἐσκέφθην, τὸ ληστρικὸν αἷμα ἀναφρίνεται καὶ εἰς σέ, καλὴ μου κόρη. »

« Πλησίαισε, εἶπα εἰς τὸν σκοπὸν, ἐξέτασε καλὰ τὸ πυροβόλον σου καὶ πρόσεξε μὴ ἀποτύχῃς αὐτὸν τὸν διάβολον, θὰ σὲ δώσω ἐν βουβλί ἀργυροῦν. — Πολὺ καλὰ, ἐκλαμπρότατε· ἀλλὰ δὲν εἰμπορεῖ νὰ μείνῃ ἡσυχος μίαν στιγμὴν; . . . Πρόσταξέ τον νὰ σταθῇ, εἶπα γελῶν.

« Ἄ! φίλε μου, ἐφώναζεν ὁ σκοπὸς κάμων σχῆμα μὲ τὴν χεῖρα, στάσου μίαν στιγμὴν· τί γυρίζεις ὡσάν σῦρος; » — Ὁ Κάσβις ἐστάθη τῷ ὄντι· ἐνόμιζε βέβαια ὅτι ἠθέλωμεν νὰ ἔλθωμεν εἰς διαπραγματεύσεις μὲ αὐτόν. Ὁ στρατιώτης τὸν σκοπεύει, πυροβολεῖ, καὶ ἀποτυγχάνει· ὁ Κάσβις ἐσέκωψε τὸ ἄλογόν του εἰς τὰ ὀπίσθια ποδάρια καὶ ἐβρίθθη εἰς τὸ πλάγιον. Ἐσηκώθη εἰς τοὺς ἀναβολαίς, ἐκραύγασε λέξεις τινὰς εἰς τὴν γλώσσαν του καὶ ἀπειλήσας ἡμᾶς μὲ τὴν μάστιγα ἔγινεν ἄφροντος.

« — Πῶς δὲν ἐντρέπεται; εἶπα πρὸς τὸν σκοπὸν.

« — Ἐκλαμπρότατε, ἀπεκρίθη ὁ σκοπὸς, ὑπῆγε ἂν ἀποθάνῃ ἀλλοῦ . . . Εἶναι κατηραμένη γενεά . . . ποτὲ δὲν σκοτόνεται μὲ πρώτην » Ἐν τέταρτον τῆς ὥρας μετὰ ταῦτα ὁ Πέσοριν ἐπανήλθε ἀπὸ τὸ κινήγιον. Ἡ Λευκὴ ἐβρίθθη εἰς τὸν λαϊμόν του χωρὶς νὰ ἐκφράσῃ κανὲν παράπονον καὶ χωρὶς νὰ τὸν μεμψῆθῇ διὰ τὴν μακρὰν ἀπουσίαν του. . . . Ἐγὼ ὅμως ἤμην ἀγανακτημένος. « Πρὸ ὀλίγου, εἶπα, πρὸ ὀλίγου ὁ Κάσβις ἦτο ἐκεῖ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ ποταμοῦ καὶ τὸν ἐπυροβολήσαμεν. Πιστεύεις ὅτι θὰ παρέλθῃ πολὺς καιρὸς καὶ δὲν θὰ τὸν ἀπαντήσῃς. Αὐτοὶ οἱ ὀρεινοὶ εἶναι ἐκδικητικοὶ, καὶ δὲν σὲ φαίνεται ὅτι ἐμάντευσε ὅτι ἐβοήθησες τὸν Ἀζάμαν; Πιστεύω ὅτι σήμερον ἀνεγνώρισες τὴν Λευκὴν καὶ εἰζεύρεις ὅτι τὴν ἠγάπα. » Ὁ Πέσοριν ἐσκέφθη πρὸς στιγμὴν καὶ ἀπήντησε· « Ναί, πρέπει νὰ φανώμεν πλέον προσεκτικοί· ἡ Λευκὴ δὲν θὰ ὑπάγῃ πλέον ἀπὸ σήμερον εἰς τὸ ὄχρωμα ».

Τὸ ἑσπέρας τὸν ὠμίλητα. Ἐβλεπα μὲ λύπην μου τὴν μεγάλην του ἀλλαγὴν ὡς πρὸς τὴν ταλαίπωρον νέαν κόρην. Ἐπέρα ὀλοκλήρους ἡμέρας εἰς τὸ κινήγιον καὶ εἰς τὴν ἐπιστροφὴν μόλις τὴν ἔλεγε δύο ἠρωπευτικὰς λέξεις. Ἡ Λευκὴ ἡ ὁποία ἕως τότε ἦτο τόσον ἀνηθρὰ, ἐγίνετο ἰσχνή, τὸ πρόσωπόν της ἐμνηκύνετο, τὰ μεγάλα της ὀμμάτια ἔχονον τὴν ζωηρότητα των. Ὅταν τῇ ἔλεγα διατὶ ἀναστενάξεις Λευκὴ; εἶσαι πολὺ μελαγχολικὴ. — Ὅχι. — Θέλεις τίποτε; — Ὅχι. — Ποθεῖς τοὺς γονεῖς σου; — Δὲν ἔχω πλέον. Ὀλοκλήρους ἡμέρας μόνον αὐτὰς τὰς λέξεις νὰ ἔχω ἐπρόφερα.

Ὁ δὲ Πέσοριν ἀπεκρίθη εἰς τὰς παρατηρήσεις μου· « Ἄκουσε, Μάξιμε Μάξιμι, ἔχω ἐλεεινὸν χαρὰ κτῆρα· δὲν εἰζεύρω ἂν τὸ σφάλμα ἦναι τοῦ Θεοῦ ἢ τῆς ἀνατροφῆς μου· ἀλλ' εἰζεύρω ὅτι εἶμαι πλέον δυστυχῆς ἐκείνων τῶν ὁποίων προξενῶ τὴν δυστυχίαν. Κακὴ παρηγορία! ἀλλὰ τί νὰ κάμω; Κατὰ τὴν πρώτην μου νεότητα, ὅταν ἀπηλλάχθην τῆς ἐπιτηρήσεως τοῦ πατρός μου, παρεδόθην εἰς ὅλας τὰς διὰ χρήμάτων ἡδονάς. Μετ' ὀλίγον τὰς ἐσιχάθην. Ἰππῆγα εἰς τὸν κόσμον· ὁ κόσμος μὲ ἐβάρυνε καὶ αὐτός. Ἐτραῖξα κατόπιν τῶν ὠραίων νεανίδων καὶ μετ' ἠγάπησαν· ἀλλ' ὁ ἔρωσ των μόνον τὴν φαντασίαν καὶ τὴν ματαιότητά μου ἐξῆψε· ἡ καρδία μου ἔμεινε ψυχρὰ καὶ κενή. Ἀνεγνώσα, ἐμελέτησα, ἀλλ' εἶδα ὅτι οὔτε ἡ δόξα οὔτε ἡ εὐτυχία ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην, διότι οἱ εὐτυχέστεροι ἄνθρωποι εἶναι ἀπαίδευτοι. Ἡ δὲ δόξα δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο εἰμὴ ἐπιτυχία· μόνον ἐπιτηδείους χρειάζεται διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τις αὐτήν. Παρ' ὀλίγον ἀπέθνηκα ἀπὸ ἀηθίαν μὲ ἔστειλαν εἰς τὸν Καύκασον· ἀλλὰ γρήγορα συνείθισα εἰς τὸ σύριγμα τῶν κερκασιανῶν σφαιρῶν καὶ εἰς τὴν γειτονίαν τοῦ θανάτου, καὶ ἤμην ὀλίγον δυστυχέστερος ἢ πρότερον, διότι εἶχα σχεδὸν χάσει καὶ τὴν τελευταίαν μου ἐλπίδα. Ὅταν εἶδα τὴν Λευκὴν διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν οἰκίαν μου, ὅταν διὰ πρώτην φοράν κατεκάλυψα διὰ φιλημάτων τοὺς μαύρους βοστρύχους τῆς κεφαλῆς της, κρατῶν αὐτὴν ἐπὶ τῶν γονάτων μου, ἐνόμισα ὁ μωρός! ὅτι ἦτο ἄγγελος ὑπὸ συμπαθητικῆς μοίρας σταλαίς. . . ἀλλ' ἠπατήθην. Ὁ ἔρωσ ἀγρίας ὀλίγον μόνον καλλίτερος εἶναι τοῦ τῶν μεγάλων κυριῶν. Ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ εἰλικρίνεια ἐκείνης μὲ βαρύνουν τὴν ἀγαπῶ. . . ἂν θέλῃς. . . τὴν εὐγνωμονῶ πολὺ διὰ μερικὰς ἀρκετὰ γλυκείας στιγμὰς, τὰς ὁποίας ἐπέρασα μὲ αὐτήν· δίδω τὴν ζωὴν μου ὑπὲρ αὐτῆς, ἀλλὰ τὴν βαρύνωμαι. . . εἶμαι ἢ βλάξ ἢ ἄθλιος ἄνθρωπος, καὶ ἐγὼ δὲν εἰζεύρω ποῖον ἐκ τῶν δύο· ἀλλὰ τοῦτο μόνον γνωρίζω, ὅτι εἶμαι ἄξιος οἴκου, ἡ ψυχὴ μου διεφθάρη ὑπὸ τοῦ κόσμου, ἡ φαντασία μου εἶναι ἀνήσυχος ἡ καρδία μου ἀκόρεστος· ὅλα τὰ συνειθίζω, καὶ ἡ ζωὴ μου κατανατᾷ μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον κενὴ· εἰς μόνον τρόπον μὲ μένει· τὸ ταξείδιον καὶ εὐθὺς ὡς τοῦτο γίνῃ δυνατὸν θ' ἀναχωρήσω, ὅχι εἰς τὴν Εὐρώπην, ὁ θεὸς φυλάξῃ! . . . θὰ ὑπάγω εἰς τὴν Ἀμερικὴν, εἰς τὴν Ἀραβίαν, εἰς τὰς Ἰνδίας, καὶ βεβαίως θὰ ἀποθάνω κάπου. » Μὲ ὠμίλησε πολλὴν ὥραν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, καὶ οἱ λόγοι του ἐνεχαράχθησαν εἰς τὴν μνήμην μου, διότι ἦτο ἡ πρώτη φορά, καὶ ὁ θεὸς νὰ δώσῃ καὶ ἡ τελευταία, κατὰ τὴν ὁποίαν ἤκουα ἄνδρα εἰκοσιπέντε ἐτῶν ὀμιλοῦντα οὕτω πως.

« Εἰπέτε με, σὰς παρακαλῶ, σεῖς ὁ ὁποῖος ἦθε

ἐσχάτως εἰς τὸν κόσμον, ὅλοι οἱ νέοι εἶναι τοιοῦτοι; »

Τῷ ἀπεκρίθη ὅτι ὑπάρχουσι πολλοὶ ἄνθρωποι ὀμιλοῦντες, οὕτω καὶ ὅτι μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουσι τινες πιστεύοντες ὅτι λέγουσι· ὅτι δὲ ὁ κόρος ἀφοῦ ἤρχησε καθὼς ὅλοι οἱ συρμοὶ εἰς τὰς ὑψηλὰς τάξεις τῆς κοινωνίας, κατέβη πλέον εἰς τὰς τὰς κατωτάτας· ὅτι καὶ εἰς αὐτὰς τὰς κατωτάτας ὁ συρμὸς δὲν εἶναι πλέον κελὸς, καὶ ὅτι τὴν σήμερον ὅσοι κατατρῶγονται ὑπὸ τῆς ἀηθίας ἀγωνίζονται νὰ κρῦψωσι τὴν δυστυχίαν αὐτὴν ὡς ἐλάττωμα.

Ὁ λοχαγὸς δὲν ἐνόησε πολὺ, πολὺ τὰς λεπτολογίας μου, κινήσας δὲ τὴν κεφαλὴν καὶ μειδιάσας εἶπεν·

« Οἱ Γάλλοι βέβαια ἔφεραν αὐτὸν τὸν συρμὸν τοῦ βαρύνεσθαι;

— Ὅχι· οἱ Ἄγγλοι.

« Ἄ! Ἄ! ἀπεκρίθη διὰ τοῦτο εἶναι τόσῳ μέθυσοι. » Ἐνθυμήθη ἀκουσίως κυρίαν τινὰ τῆς Μόσχας βεβαίουσαν ὅτι ὁ Βύρων δὲν ἦτο ἄλλο παρὰ μέθυσος. Ἄλλως τε ἡ παρατήρησις τοῦ λοχαγοῦ ἐξηγεῖτο εὐκόλως· διότι ὅπως ἐμποδίσῃ τὸν ἑαυτόν του νὰ πίνῃ, ἐπροσπάθει νὰ τὸν πείσῃ ὅτι ὅλα τὰ δυστυχήματα προέρχονται ἀπὸ τὴν μέθην.

« Ὁ Κάσβις δὲν ἀνεφάνη πλέον· ἤμην ὅμως πεπεισμένος ὅτι δὲν ἦλθε χωρὶς σκοπὸν, καὶ ὅτι πονηρὰ πράγματα διελογίζετο. Μίαν ἡμέραν ὁ Πέσοριν μὲ παρεκάλεε νὰ ὑπάγω μετ' αὐτοῦ νὰ κυνηγήσωμεν ἀγριοχοίρους· ἠρνήθη τὸ κατ' ἀρχάς, ἀλλ' ἐπέμεινε καὶ ἐπεισθῆν. Ἀνεχωρήσαμεν ἀκολουθοῦμενοι ὑπὸ πέντε στρατιωτῶν· μέχρι δὲ τῆς δεκάτης ὥρας εἰς μᾶτῃν ἐσκαλίσσαμεν τοὺς θάμνους καὶ τὰ καλάμια. Ἦθελα νὰ ἐπιστρέψω, ἀλλὰ τὸν Γρηγόριον Ἀλεξάνδροβις κατέλαβε πείσμα, καὶ δὲν ἤθελε νὰ ἐπανελθῇ χωρὶς κινήγιον. Τέλος ἀνεκαλύψαμεν καὶ ἀπετύχαμεν τὸν κατηραμένον ἀγριοχοῖρον, κρυφθέντα εἰς τὸν καλαμῶνα. Ἀναπαυθέντες δὲ ὀλίγον, ἐστρέψαμεν πρὸς τὸ φρούριον.

« Ἐβαδίζαμεν ὁ εἰς παρὰ τὸν ἄλλον, χωρὶς νὰ λέγωμεν λέξιν· καὶ ἀφῆσαντες τὰ ἄλογά μας νὰ περιπατοῦν μὲ τὴν ἡσυχίαν των· ὀλίγοι μόνον θάμνοι ἀπεχωρίζον ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ φρουρίου, ὅτε ἠκούσαμεν ἐκπυροσφρότησιν· ἐκυττάξαμεν ὁ εἰς τὸν ἄλλον. . . μία δὲ καὶ ἡ αὐτὴ ὑποψία μᾶς κατέλαβε· τρέχομεν πρὸς τὸ μέρος ὅθεν ἐπυροβόλησαν, καὶ βλέπομεν τοὺς στρατιώτας ἡμῶν συνηθροισμένους ἐπὶ τοῦ ὄχυρωματος, ἕνα δὲ ἰππέα τρέχοντα ἀπὸ ρυτῆρος εἰς τὴν πεδιάδα καὶ φέροντα ἐμπροσθέν του πρᾶγμα τι λευκόν. Ὁ Γρηγόριος Ἀλεξάνδροβις δὲξυδερκῆς ὡς οἱ Κιρκάσιοι, ἐδράξε τὸ ὄπλον του καὶ ὤρμησεν εἰς κατὰδίαξιν του. Ἐγὼ δὲ τὸν ἠκολούθησα.

« Ἐπειδὴ τὸ κινήγιον δὲν ὑπῆρξεν ἐπιτυχές, τὰ ἄλογα δὲν ἦσαν κουρασμένα· συνέτενον μετὰ θαυ-

μασίας ταχύτητος τὸ διάστημα καὶ ἀδικήτως ἐπλησιάζαμεν. Τέλος ἀνεγνώρισα τὸν Κάσβις, ἀλλὰ δὲν διέκρινα ἀκόμη τί ἐκράτει ἐμπροσθέν του· κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν στιγμὴν φθάσας τὸν Πέσοριν ἐφώναξα « εἶναι ὁ Κάσβις! »! Μὲ ἐκύταξε, ἐνευσε τὴν κεφαλὴν καὶ ἐμάστισε τὸν ἵππον του.

« Ὅσας δὲ προσπαθείας καὶ ἂν κατέβαλεν ὁ Κάσβις, τὸν ἐπλησιάζαμεν ὁμοῦς ἐπαισθητῶς. Εἶχε κακὸν ἄλογον ἢ κουρασμένον. Πρέπει κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν νὰ ἐνθυμήθῃ τὸν Καρακίζην. . . Ἀπείχομεν μόλις βολὴν πυροβόλου, ὁ δὲ Πέσοριν, καὶ τοὶ καλπαζῶν, τὸν ἐσκόπευσεν. « Μὴ πυροβολῆς, ἐφώναξα, οἰκονόμησε τὴν πυρίτιδα, θὰ τὸν φθάσωμεν χωρὶς αὐτό. » Ἀλλ' ὁ νεανίας ἐξῆπτετο ἀκαίρως. — Πυροβολεῖ καὶ θραύει ἕνα τῶν ὀπισθίων ποδῶν τοῦ ἵππου, ὅστις μετὰ τινὰ βήματα θυμοῦται καὶ γονατίζει. Ὁ Κάσβις πηδᾷ κάτω, καὶ τότε εἶδομεν τὸ φορτίον τὸ ὁποῖον εἶχεν εἰς τὰς χεῖρας, ἦτο γυνή. . . . ἦτο ἡ Λευκὴ.

« Ἐφώναξε πρὸς ἡμᾶς λέξεις τινὰς εἰς τὴν γλώσσαν του, καὶ ὕψωσε τὸ ἐγχειρίδιόν του ὑπεράνω αὐτῆς. . . δὲν ἦτο πλέον ὦρα διασταγμοῦ· ἐπυροβόλησα καὶ ἐγὼ καὶ τὸν ἐπέτυχα, νομίζω, εἰς τὸν ὄμον· διότι ἐχαμήλωσα ἐξαίφνης τὴν χεῖρά του. Ἄφου διελύθη ὁ καπνός, τὸ μὲν πληγωμένον ἄλογον ἔκειτο κατὰ γῆς, παρ' αὐτὸ δὲ ἦτο ἐξηπλωμένη ἡ Λευκὴ· ὁ δὲ Κάσβις ρίψας τὸ ὄπλον του ἀνεβρίχαστο ὡς γαλῆ εἰς τοὺς βράχους καὶ μεταξὺ τῶν θάμνων. Κᾶτι εἶδιδα ἂν εἶχα γεμισμένον ὄπλον διὰ νὰ τὸν καταιβάσω ἀπ' ἐκεῖ. Ὁ κακούργος! ἂν τοῦλάχιστον τὴν ἐκτύπα εἰς τὴν καρδίαν· ἀλλ' ὄχι, τὴν ἐκτύπησεν εἰς τὴν βράχιν, τὸ δολιότερον τῶν κτυπημάτων! . . . ἡ ταλαίπωρος Λευκὴ ἔκειτο ἀναίσθητος. Ἐξέσχισαμεν τὸ ἐνδύμα της καὶ ἐδέσαμεν τὴν πληγὴν· ὁ δὲ Πέσοριν κατεκάλυπτε δι' ἀνωφελῶν φιλημάτων τὰ παγωμένα χεῖλη της. Ἰππευσα καὶ τὴν παρέδωκα εἰς αὐτὸν ἐπιμελῶς τὴν περιέπτυσεν διὰ τοῦ ἐνός τῶν βραχιόνων του καὶ ἀνεχωρήσαμεν. Μετὰ τινὰς στιγμὰς σιωπηλῆς πορείας, ὁ Πέσοριν μὲ εἶπε. « Ἄκουσε, Μάξιμε Μάξιμι, ἂν πηγαίνωμεν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, δὲν θὰ τὴν φέρωμεν ζωντανὴν εἰς τὸ φρούριον ». Ἐλέγεν ἀλήθειαν, ὅθεν ἤρχησαμεν νὰ καλπαζώμεν. Λαὸς καὶ στρατιῶται ὅλοι μᾶς ἀνέμενον παρὰ τὰς πύλας· μετεφέραμεν τὴν πληγωμένην εἰς τοῦ Πέσοριν καὶ ἐκαλέσαμεν τὸν ἱατρὸν, ὅστις, καὶ τοὶ μεθυσμένοι, ἤλθεν ὁμοῦς καὶ ἐξετάσας τὴν πληγὴν ἀπεφάνθη ὅτι ἡ ἀσθενὴς δὲν θὰ ἐπέρα τὴν ἡμέραν. Ἀλλὰ κατὰ τοῦτο ἠπατάτο.

— Ἰατρεύθη λοιπὸν; εἶπον πρὸς τὸν λοχαγὸν μὲ κίνημα χαρᾶς.

— Ὅχι ἀπεκρίθη· καὶ ὁμοῦς ὁ ἱατρὸς ἠπατήθη, διότι ἐξῆσεν ἀκόμη δύο ἡμέρας.

— Ἀλλὰ πῶς τὴν ἤρπασεν ὁ Κάσβις.

— Ἴδού' παρά τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ Πέσοριν, ἐκείνη ἐξῆλθε τοῦ φρουρίου καὶ ὑπῆγε πλησίον τοῦ ποταμοῦ. Ἦτο πολὺ ζέστη, καὶ καθήσασα ἐπὶ πέτρας ἐκρέμασε τοὺς πόδας τῆς εἰς τὰ ὕδατα. Ὁ Κάσβις εἰσδύσας πλησίον τῆς, ὤρμησε, τῆς ἐκλείσει τὸ στόμα μὲ τὴν χεῖρά του, τὴν ἔσυρεν εἰς τοὺς θάμνους, τὴν ἀνεβίβασεν εἰς τὸν ἵππον του καὶ ἔφυγεν. Ἐκείνη ὁμῶς κατώρθωσε νὰ φωνάξῃ· οἱ στρατιῶται συνέδραμον ἐπὶ τοῦ ὀχυρώματος, ἐπυροβόλησαν καὶ ἀπέτυχαν· τότε ἐρθάσαμεν.

— Ἀλλὰ διὰ τί ὁ Κάσβις ἤθελε νὰ τὴν ἀρπάξῃ;

— Οἱ Κιρκάσιοι κλέπτουσι πᾶν τὸ κακῶς φυλαττόμενον· ἄλλως τε τῷ ἤρπασε.

— Καὶ ἀπέθανεν ἐκείνη;

— Ἀπέθανεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ὑπέφερε καὶ ἡμᾶς ἐτυράννησε πολὺ. Περὶ τὰς δέκα τῆς νυκτὸς ἀνέλαβε τὰς αἰσθήσεις τῆς· εἰμεθα πλησίον τῆς κλίνης τῆς ἅμα ὡς δὲ ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκάλεσε τὸν Πέσοριν. « Εἶμαι ἐδῶ πλησίον σου, ἄγγελέ μου » εἶπεν αὐτὸς λαμβάνων τὴν χεῖρά τῆς· « θὰ ἀποθάνω » ὑπέλαβεν ἐκείνη. Ἐπροσπαθήσαμεν νὰ τὴν παρηγορήσωμεν καὶ εἶπαμεν ὅτι ὁ ἰατρός ὑπέσχετο νὰ τὴν ἰατρεύσῃ. Ἐκείνη ὁμῶς ἀνένευσε καὶ ἐστράφη πρὸς τὸν τοῖχον· Δὲν ἤθελε νὰ ἀποθάνῃ.

« Ὀλην τὴν νύκτα παρεφρόνει· ἡ κεφαλή τῆς ἔκαιε καὶ τὸ σῶμά τῆς ἐταράσσετο ὑπὸ τοῦ ρίγους τοῦ πυρετοῦ· ὠμίλει περὶ τοῦ πατρός τῆς, περὶ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς, ἤθελε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ὄρη τῆς πατρίδος τῆς. ὠμίλει δὲ καὶ περὶ τοῦ Πέσοριν, ἀποδίδουσα εἰς αὐτὸν τρυφερότατα ὀνόματα, καὶ μεμφομένη κῦτόν ὅτι ἔπαυσε νὰ τὴν ἀγαπᾷ.

« Ἐκείνος δὲ στηρίζων εἰς τὴν χεῖρα τὴν κεφαλὴν τοῦ ἤκουε τὴν Λευκὴν σιωπῶν· ὤλην τὴν νύκτα δὲν ἔχυσε δάκρυον· δὲν εἰζέερω ἂν δὲν εἰμπορεί νὰ κλαύσῃ ἢ ἂν ἦτο τόσο ἐγκρατὴς τοῦ ἑαυτοῦ· ἀλλὰ ποτὲ δὲν εἶδα λυπηρότερον θέαμα.

« Πρὸς τὸ πρῶτ', ὁ παραλογισμὸς ἔπαυσε· ἐκείνη δὲ κατήντησε εἰς τοσαύτην ἀδυναμίαν ὡχρότητα καὶ ἀκίνησιν, ὥστε ἀμφοβᾶλλομεν ἂν ἐξῆ ἀκόμη. Ἀλλ' ἀνέλαβε μερικὰς δυνάμεις καὶ ἤρχησε νὰ ὀμιλῇ. Περὶ τίνος; . . . Δὲν θὰ τὸ μαντεύσετε ποτέ. Τοιαῦται ἰδέαι μόνον εἰς ἀποθησκούσης τὸν νοῦν δύνανται νὰ ἔλθουν. . . Ἐλυπεῖτο διότι δὲν ἦτο χριστιανὴ, διότι ἡ ψυχὴ τῆς δὲν θὰ ἀπῆντα ποτὲ τὴν τοῦ Γρηγορίου εἰς τὸν ἄλλον κόσμον καὶ διότι ἐκείνος θὰ ἠγάπα ἄλλην γυναῖκα εἰς τὸν παράδεισον. Μὲ ἤλθεν εἰς τὸν νοῦν νὰ τὴν βραπτίσω· τῇ τὸ ἐπρότεινα καὶ μὲ ἐκῦταζεν ἐπὶ πολὺ τετραγαμμένη καὶ μὴ δυναμένη νὰ προφέρῃ λέξιν, ἔπειτα τέλος μὲ εἶπεν ὅτι ὁ ἀποθάνῃ εἰς τὴν πίστιν τῶν προγόνων τῆς. Ἡ ἡμέρα παρήλθε καὶ ὁμολογῶ ὅτι ποτὲ δὲν εἶδα ἄνθρωπον νὰ ἀλλάξῃ τόσον

εἰς τόσον ὀλίγον κενόν· αἱ παρειὰί τῆς συνεσάλησαν, οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς ἔγειναν ἀκόμη μεγαλύτεροι, τὰ χεῖλη τῆς ἔκκινον καὶ τόσο ἐθερμαίνετο ἐσωτερικῶς, ὥστε ἐνόμιζεν ὅτι εἶχε πυρωμένον σίδηρον εἰς τὸ στήθος.

« Δὲν ἀπεμακρύνθημεν διόλου ἀπὸ τῆς κρεββάτιον τῆς καὶ νῆα νύξ ἤρχησε. Ἰπέφερε πολὺ καὶ παρεπονεῖτο· ἔπειτα εὐθύς ὡς οἱ πόνοι καταπραῦνοντο, ἐνεθάρρυνε τὸν Γρηγόριον καὶ ἐπροσπάθει νὰ τὸν πείσῃ, κρατοῦσα καὶ καταφιλοῦσα τὰς χεῖρας του, νὰ ὑπάγῃ ὀλίγον ν' ἀναπαυθῇ. Πρὸς τὸ πρῶτ' ἤρχισε νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀγωνίαν. Ὁ ἐπίδεσμος τῆς πληγῆς ἐξετοπίσθη καὶ τὸ αἷμα ἤρχησε πάλιν νὰ τρέχῃ. Ἀφ' οὗ τὸ διώρθωσα πάλιν καὶ ἤσύχασεν ὀλίγον, ἐζήτησε νὰ ἀσπασθῇ τὸν Πέσοριν. Αὐτὸς δὲ ἐγονάτισε παρά τὴν κλίνην τῆς, ἀνεσῆκωσε τὴν κεφαλὴν τῆς καὶ κατεκάλυψε μὲ φιλήματα τὰ ψυχρά τῆς χεῖλη· καὶ ἐκείνη δὲ τὸν ἔσφιγγε διὰ τῶν τρεμουσῶν χειρῶν τῆς εἰς τὸ στήθος τῆς, ὡς ἂν ἤθελε νὰ τῷ δώσῃ τὴν ψυχὴν τῆς διὰ τοῦ τελευταίου τούτου φιλήματος.

« Καλὰ ἔκαμε καὶ ἀπέθανε. . . Τί θὰ ἐγίνετο ἂν ὁ Πέσοριν τὴν ἐγκατέλειπε; . . . Καὶ θὰ τὴν ἄφινε γρήγορα ἢ ἀργά.

« Τὴν ἐπιούσαν τὸ πρῶτ' ἦτο ἡσυχος καὶ ὑπνίκος, ἂν καὶ ὁ ἰατρός τὴν ἐτυράννει πολὺ μὲ τὰ δεσμάτα καὶ τὰ ἰατρικά του. « Σὲ ἰκετεύω, τῷ ἔλεγα, μὰς ἐβεβαίωσες σὺ αὐτὸς ὅτι ὁ ἀποθάνῃ, διὰ τί λοιπὸν τὴν τυραννεῖς μὲ τὰ ἰατρικά σου;— Εἶναι ἀναγκαῖον, Μάξιμ· Μάξιμ, διὰ νὰ ἔχω τὴν συνειδήσιν ἡσυχον.» Ὡ τῆς θαυμασίας συνειδήσεως! . . .

Μετὰ μεσημβρίαν ἤρχησε νὰ ὑποφέρῃ δίψαν. Ἀνοίξαμεν τὸ παράθυρον καὶ ἐθέσαμεν πάγον περὶ τὴν κλίνην, ἀλλ' εἰς μάτην· εἰξευρα ὅτι ἡ ἀνυπόφορος αὐτῇ δίψα ἦτο τὸ σημεῖον προσεχοῦς τέλους καὶ τὸ εἶπα εἰς τὸν Πέσοριν. « Νερόν! νερόν!» ἐκραύγασεν ἐν ταύτῳ αὐτὴ μὲ φωνὴν βραγχώδη καὶ ἀνασκηθεῖσα. Ἐκείνος δὲ ἔγινεν ὠχρὸς ὡς τὸ κηρίον, ἤρπαξεν ἐν ποτήριον, τὸ ἐγέμισε καὶ τῇ τὸ ἔδωκεν. Ἐγὼ δὲ κρύψας τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν χεῖρά μου ἤρχησα μίαν προσευχὴν. . . δὲν εἰζέερω πλέον ποῖαν. Εἶδα πολλοὺς ἀποθνήσκοντας εἰς τὸ νοσοκομεῖον εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἀλλὰ δὲν εἶναι διόλου τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Ἐκείνο δὲ μάλιστα τὸ ὅποιον μὲ ἐλύπησε πολὺ, εἶναι ὅτι δὲν μὲ ἐνθυμήθη διόλου πρὶν ἀποθάνῃ. Ἀλλὰ καὶ τί εἶμαι διὰ νὰ μὲ ἐνθυμήθῃ τις εἰς τὴν ὥραν τοῦ θανάτου;

« Ὀλίγα λεπτὰ ἀφοῦ ἔπιε τὸ νερόν αὐτὸ τὸ ὅποιον τὴν ὠφέλησε, ἐξεψύχησε. Ἐδῆγησα ἔξω τοῦ δωματίου τὸν Πέσοριν καὶ ὑπῆγαμεν εἰς τὸ ὀχύρωμα, ὅπου ἐπεριπατήσαμεν ὁ εἰς παρά τὸν ἄλλον· τὸ πρόσωπόν του εἶχεν ἀσήμαντον ἐκφρασιν, καὶ ἠγανάκτησα διὰ τοῦτο· διότι εἰς τὴν θέσιν του ἡ λύπη

ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ἘΝ ΚΟΠΕΝΑΓῆ

B. Ἐταιρίαν τῶν Ἀρχαιολόγων τῆς Ἀρκτου.

Κατὰ τὴν 23 λήξαντος Μαΐου συνεκροτήθη ἐν τοῖς τοῦ Χριστιανοδούργου ἀνακτόροις ἡ γενικὴ ἐπέτειος συνεδρίασις τῆς ἐντίμου ταύτης Ἐταιρίας, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Α. Μ. τοῦ φιλομούσου καὶ σεβαστοῦ βασιλέως τῆς Δανίας ΦΡΕΔΕΡΙΚΟΥ τοῦ Ζ'. Ἀρξαμένης τῆς συνεδριάσεως ἐξέθεσεν, ὁ πολυμαθὴς Γραμματεὺς ὁ καὶ Σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας Κ. Κάρολος Ράφνος διὰ καταλλήλου λογιδρίου τὰς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ λήξαντος ἔτους πράξεις τῆς Ἐταιρίας, παρουσιάσας συγχρόνως τὰς παρ' αὐτῆς κατὰ τὴν μνησθεῖσαν ἐποχὴν διεκπεραιωθείσας ἐκδόσεις διαφόρων ἀξιολόγων συγγραμμάτων· οἷον, τόμον ἕνα τῶν χρονικῶν τῆς Ἐταιρίας, ἐμπεριέχοντα τὰς κατὰ τὸ 1859 ἔτος ὑποβληθείσας τῇ Ἐταιρίᾳ διατριβὰς· καὶ τόμον ἕτερον ἐκ τῶν διατριβῶν τῶν Ἀρχαιολόγων τῆς Ἀρκτου, ἐν ᾧ ἐμπεριέχονται αἱ ὑπὸ ξένων λογίων συνταχθεῖσαι διατριβαὶ κατὰ τὸ ἔτος 1860· ἔτι δὲ αἱ ἐκθέσεις περὶ τῶν γενικῶν ἐπειτειῶν τῆς Ἐταιρίας συνεδριάσεων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1851 μέχρι τοῦ 1861. Ἐμπεριέχονται πρὸς δὲ καὶ διεξοδικαὶ τινες διατριβαὶ περὶ διαφόρων ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων, ὡς π.χ. ἡ περὶ Προδόμων τῶν Γιγάντων ἀξιόλογος διατριβὴ τοῦ Μεγαλειοτάτου καὶ φιλομούσου βασιλέως τῆς Δανίας Φρεδερίκου τοῦ Ζ'. τῆς τὴν μετάφρασιν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς φωνὴν ἐξέδοτο ἤδη ἡ Πανδώρα.

Ἀκολούθως ὁ σεβαστὸς Πρόεδρος, ὁ καὶ φιλομούσος βασιλεὺς, εὐπρεστήθη ν' ἀναθέσῃ τῷ ὑποπροέδρῳ Κ. Ουεγενέρῳ, τῷ καὶ σοφῷ τῆς Δανίας Ἀρχαιοφύλακι καὶ ἱστοριογράφῳ, τὴν φροντίδα τῆς ἐκδόσεως περιγραφῆς τῶν τάφων καὶ ἄλλων ἀρχαιοτήτων ἀνακαλυφθεῖσων ἐν ἱελλίγκη τῆς Ἰουτλανδίας κατὰ τὰς ἐνεργηθείσας ἀνασκαφὰς ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ τούτου τοῦ τρισεβαστοῦ Προέδρου καὶ βασιλέως.

Ὁ δὲ Βαρώνος Κ. Λουκᾶς Π. Βρέττον λαβὼν τὸν λόγον δυσχυρίσθη ὅτι οἱ οὕτω καλούμενοι Προδόμοι γιγάντων ἐχρησίμευσαν κατ' ἀρχὰς τῆς κατασκευῆς αὐτῶν ἀντὶ οἰκημάτων, καὶ μόνον εἰς μεταγενεστέρων τινὰ ἐποχὴν πρὸς ἐνταφιασμὸν τῶν νεκρῶν ἀντὶ τάφων. Ἐπαναλαβὼν δὲ τὸν λόγον ἡ Α. Μ. ὁ φιλόμουσος Πρόεδρος περιέγραψεν ἐν ὀλίγοις τοὺς τάφους καὶ ἄλλας ἀρχαιότητας ἀνακαλυφθείσας ἐσχάτως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ρίγκιουβίγγης τῆς Ἰουτλανδίας· εἶτα ἐπαρουσίασε διάφορα ἀρχαῖα ἀντικείμενα ἐκ τῶν ἀρτι ἐναποτεθέντων ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ.

Ἰπεβλήθησαν μετὰ ταῦτα τῇ σοφῇ ὀμνήσει τὰ ὑπὸ διαφόρων λογίων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους

θὰ μὲ ἐσκόπωνε. Μετὰ πολλοὺς γόρους ἐκάθησεν εἰς τὴν σκιάν καὶ ἤρχησε νὰ ζωγραφῇ μὲ τὴν βάβδον του εἰς τὴν ἄμμον. Ἠθέλησα μᾶλλον διὰ τὴν ἐθιμοταξίαν νὰ προσπαθῆσω νὰ τὸν παρηγορήσω ἀλλὰ μόλις ἤρχησα καὶ ἐγείρας τὴν κεφαλὴν ἤρχησε νὰ γελᾷ. . . Ἐφροκίασα καθ' ὅλον μου τὸ σῶμα ἰδὼν αὐτὸν τὴν γέλωτα. . . Ἰπῆγα νὰ εἰπῶ νὰ ἐτοιμάσω τὸν λάκκον περιστύλιξα τὸ γεκροκράβατον μὲ κομμάτιον μαύρου μεταξωτοῦ τὸ ὅποιον εἶχα, καὶ τὸ ἐστόλισα μὲ σειρήτια ἀργυρᾶ τὰ ὅποια ὁ Πέσοριν εἶχεν ἀγοράσει δι' ἐκείνην.

« Τὴν ἐπιούσαν ἐνωρὶς τὴν ἐθάψαμεν ἔξω τοῦ φρουρίου παρά τὸν ποταμὸν, ὀλίγα βήματα μακρὰν τοῦ μέρους ὅπου ἐκάθησε διὰ τελευταίαν φορὰν καὶ θάμνοι σουρβιάς καὶ λευκῆς ἀκκακίας ἐφύτρωσαν περὶ τὸν τάφον τῆς.

— Ὁ δὲ Πέσοριν; ἠρώτησα.

— Ὁ Πέσοριν ἔμεινεν ἀδιάθετος πολὺν καιρὸν. . . Ἐγίνετο ἰσχνός· ἀλλὰ ποτὲ δὲν ὠμιλοῦμεν περὶ τῆς Λευκῆς· ἔβλεπα ὅτι τὸν ἐδυσκαρῆστει διὰ τί λοιπὸν νὰ ὀμιλήσω περὶ αὐτοῦ τοῦ ἀντικειμένου; Τρεῖς μῆνας μετὰ ταῦτα ἐστάλη εἰς φρουρὰν εἰς * * * , καὶ κατέλειπε τὴν Γεωργίαν. Ἐκτοτε δὲν ἀπηντήθημεν πλέον. Κᾶποιος μὲ εἶπε πρὸ ὀλίγου ὅτι ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρωσίαν· ἀλλὰ δὲν ἔγινε μνεῖα τούτου εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ σώματος. Ἄλλως τε τὰ νέα μὰς φθάνουν τόσο ἀργά».

Καὶ ὁ λοχαγὸς ἤρχησε μακρὰν ὀμιλίαν περὶ τοῦ δυσκαρῆστου τοῦ νὰ μανθάνῃ τις τὰ νέα ἐν ἔτος ἀφ' οὗ πᾶσι νὰ ἦναι πλέον νέα. Βεβαίως ἔλεγεν αὐτὰ διὰ νὰ ἐπιβάλῃ σιγὴν εἰς τὰς ἀναμνήσεις του. Δὲν τὸν διέκοψα, ἀλλὰ καὶ δὲν τὸν ἤκουσα.

Ἡ καταιγὶς εἶχε πύσει καὶ ὁ οὐρανὸς ἐπανέλαβε τὴν πρώτην αἰθριότητα. Ὄθεν ἀνεχωρήσαμεν. Καθ' ὅδον ἡμῶς ἐπανέφερα ἀκουσίως τὴν ὀμιλίαν εἰς τὴν Λευκὴν καὶ τὸν Πέσοριν.

« Καὶ δὲν εἰξεύρατε τί ἔγινεν ὁ Κάσβις; ἠρώτησα.

— Ὁ Κάσβις! Τῇ ἀληθείᾳ δὲν εἰξεύρω. . . ἤκουσα, ὅτι εἰς τὴν δεξιάν μας πτέρυγα, εἰς τοὺς Χαψόγγους ὑπάρχει κᾶποιος Κάσβις, ἄνθρωπος τολμηρὸς ὅστις περιπατεῖ ἐρυθρὰ ἐνδεδυμένος καὶ βήματι βραδεῖ, ἐκτιθέμενος εἰς τὰς βολὰς ἡμῶν καὶ χαιρετῶν εὐγενέστατα ὁσάκις σφίρα συρίζει παρ' αὐτόν. Ἀλλ' ἴσως δὲ εἶναι ὁ ἴδιος.

Εἰς Κόβιον ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τοῦ Μαξίμου Μάξιμ· ἐγὼ ὑπῆγα διὰ τῆς ταχυδρομικῆς ἀμάξης καὶ αὐτὸς ἦτο παρά πολὺ φορτωμένος, ὥστε δὲν ἠδυνήθη νὰ μὰς ἀκολουθήσῃ. Δὲν ἠλπίζομεν νὰ ἐξαναἰδῶμεν ἀλλήλους, καὶ ὁμῶς ἄλλως ἔδοξε τῇ τύχῃ καὶ τοῦτο θέλω διηγηθῆ, ἂν τὸ ἐπιτρέπετε, εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον.

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΛΕΥΚΗΣ.

δωρηθέντα τῇ Ἐταιρίᾳ πονήματα, ἐν οἷς καὶ ἡ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς φωνὴν μετάφρασις τῆς ἀξιολόγου διατριπῆς περὶ *Προδόμων γιγάντων* τοῦ Μεγαλειοτάτου καὶ φιλομούσου βασιλέως τῆς Δανίας Φρεδερίκου τοῦ Ζ'. ὡς καὶ τὸ περὶ γλωσσῶν πόνημα τοῦ φιλομούσου Πρίγκιπος καὶ Γερουσιαστοῦ τῆς Γαλλίας Α. Α. Βοναπάρτου. ὃν ἡ Ἐταιρία ἐπαξίως κατέταξε μεταξὺ τῶν ἰδρυτῶν αὐτῆς.

Οὕτως ἡ συνεδρίασις διελύθη μετὰ ζωηροτάτων ζητοκραυγῶν ὑπὲρ τῆς Α. Μ. τοῦ σεβαστοῦ Προέδρου αὐτῆς, τοῦ καὶ βασιλέως τῆς Δανίας Φρεδερίκου τοῦ Ζ'.

I. ΔΕ-ΚΙΓ' ΑΛΛΑΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Ἱστορία τοῦ ΙΘ'. αἰῶνος μετὰ τὰς ἐν Βιέννῃ συνθήκας ὑπὸ Γ. Γ. Γερβίνου τόμ. ε'. καὶ ς'.

Ἱστορία τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος.

—οοο—

Ὅσον ἀπλῆ καὶ ἀρετῆς ἐκ πρώτης ἐπόψεως φαίνεται ἡ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τοσοῦτον σπουδαιότερα καὶ συντόνου μελέτης ἀξία παρίσταται εἰς τὸν ἐγκύπτοντα τῇ σπουδῇ ταύτης. Ἡ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως δὲν παρέχει ἡμῖν τὸ ἀπλοῦν καὶ ἐναχοῦ ἐπαγωγὸν θέαμα τῆς ἰσοδυναμίας, ἢ καὶ μικρὸν τι ἐτέρωθεν ἀπολειπομένης πάλης δύο ἐθνικοτήτων, ἀλλὰ τὸ μοναδικὸν παράδειγμα τῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἀναστάσεως τοῦ ἐπὶ τέσσαρας ὀλοκλήρους αἰῶνας ἐκ τῆς σκηνῆς τῆς ἱστορίας ἐκλιπόντος ἑλληνισμοῦ. Τὸν δὲ ἀγῶνα τοῦτον δὲν ἐπεχείρησε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἀφοῦ πρῶτον τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ἀκριβῶς κατεμέτρησε, καὶ εἶδεν αὐτὰς ἰκανὰς ὅπως συντρίψωσι τὸν ἐπ' αὐτοῦ βαρὺν καὶ δυσφόρητον τῆς δουλείας ζυγόν, ἀλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἅμα ἐν ἑαυτῷ ἠσθάνθη τὸν ἐναπομεινάντα σπινθῆρα τῆς ἐλευθερίας ἀναφλεγόμενον ἠγέρθη κατὰ τῆς τυραννίδος πρὸς ἄνισον θαρραλέως ἀποδυθὲν πάλην, καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῦ ἐπικρατούμενας βραχίαι ἀλύσει· συνέτριψε. Δύο τινὰ θεωροῦμεν ὡς αἴτια τῆς τοιαύτης ἀποτόλου καὶ βίφοικινδύνου συνάμα τῶν Ἑλλήνων μεταβάσεως ἀπὸ τῆς δουλείας εἰς τὴν ἐλευθερίαν, πρῶτον μὲν τὸ ἀδύνατον τῆς συνυπάρξεως τοῦ Μωαμεθανισμοῦ μετὰ τοῦ Χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ὅπερ ἀμφότερα τὰ ἔθνη τὸ τε δυναστεύμενον, καὶ τὸ δυναστευόμενον. οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ συγχωνεύσῃ, καὶ ἀπ' ἐτέρου τὸ ἐπι-

δεκτικὸν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Δύσεως παρ' Ἑλλήνων, παρ' οἷς, ὡς ἐκ τῆς καταγωγῆς αὐτῶν τῶν παραδόσεων, καὶ τοῦ χαρακτήρος, οὗτος πρὸ πάντων ἄλλων χριστιανικῶν τῆς Ἀνατολῆς ἐθνικοτήτων ταχύτερον ἀνεπτύχθη.—Διὸ, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνας εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀπεδύθησαν ἀγῶνα, τὰ λοιπὰ ὅμορα αὐτοῖς χριστιανικὰ ἔθνη ὡς οἱ Σέρβοι οἱ Δάκες καὶ οἱ Βούλγαροι, ἢ ἐν μέρει μόνον τινὰς τῶν ἐλευθεριῶν αὐτῶν ἐκ τῶν ἐνδύχων τῶν τυράννων ἀφῆρπασαν, ἢ περιορίσθησαν μόνον, ὡς οἱ τελευταῖοι εἰς διαμαρτυρήσεις τινὰς ἐμμέτους, οὐχὶ πάντῃ ἀλλοτρίαις ξενικῶν προτροπῶν, καὶ δυναμένας ἐνίοτε εἰς τὴν ὀξυδερκῆ παρατηρητῆν νὰ ἐμπνεύσωσιν ὑπονοίας περὶ τῆς εἰλικρινείας αὐτῶν.

Ἡ ἀφήγησις τῶν κατὰ τὸν ἱερὸν τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνα γεγονότων, καὶ ἡ ἱστορικὴ αὐτῶν διασκευὴ, πολλὰς παρέχει τοῖς ἱστοριογράφοις δυσχερείας ὁ ἀγῶν οὗτος δὲν ἐπεραιώθη εἰσέτι, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν μέχρι τοῦδε ἡ πρώτη μόνον πράξις τοῦ μεγαλοῦρου τούτου δράματος ἐξετελέσθη, οἱ ἦχοι τῶν σαλπύγων τῆς ἐλευθερίας ἐναυλοῖ εἰσιν εἰς τὰ ὄτα τῶν θεατῶν. Πολλοὶ τῶν πρωταγωνιστῶν αὐτοῦ ζῶσιν ἐτι ἀσθμαίνοντες ἐκ τῆς πάλης ἐξ ἧς πρὸ μικροῦ ἐξῆλθον, ἄλλοι ζηλοτυποῦσι βλέποντες ἐτέρους κύπτοντας ὑπὸ τὸ βάρος τῶν θραυτῶν, ἃς ἡ πατρίς προσέφερεν, οἱ δὲ ἄμεσοι τῆς γενεᾶς τοῦ ἀγῶνος διάδοχοι ἐδιδάχθησαν τὰ κατ' αὐτὸν γεγονότα ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτουργῶν, ὅπως οὗτοι ἀντελήφθησαν τούτων. Πλὴν ἡ ἀφήγησις τῶν δὲν ἦν πάντῃ ἀμέτοχος προσωπικῶν συμπαθειῶν, ἃς ὅτε μὲν εὐγενὲς αἰσθημα φιλοστοργίας καὶ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς οἰκείους ἢ φίλους ἐμπνέει, ὅτε δὲ ἡ ἐκ τῆς ἀμίλλης ζηλοτυπία γεννᾷ· διότι, ὡς καὶ ὁ Πλούταρχος λέγει, ἡ τῶν πράξεων καὶ τῶν βίων ἠλικιωτὶς ἱστορία, τὰ μὲν φθόνους καὶ δυσμενεῖαις, τὰ δὲ χαριζομένη καὶ κολακεύουσα λυμαίνεται καὶ διαστρέφει τὴν ἀλήθειαν. (Πλουτ. Περικλ. § 13.)—Ἐν ἄλλοις δὲν ἐπέστι ἐτι ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν τὸ παρελθὸν διεζεύχθη ἐντελῶς ἀπὸ τοῦ παρόντος· καθ' ἣν αἱ ἀναμνήσεις τῶν προσώπων καὶ τῶν πράξεων ἐλευκάνθησαν καὶ ἐξεκαθαρίσθησαν ἀπὸ τῶν συγχρόνως παθῶν διὰ τῆς τοῦ χρόνου παρελεύσεως, ὅπως τὸ ἀενάως βέον ὕδωρ τοῦ βύακος λευκαίνει τοῦς· ἐν τῇ κοιτίδι αὐτοῦ λίθους, καὶ ἀποπλύνει τὰς ἐπ' αὐτῶν κηλίδας. Εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι τινὲς τῶν παρ' ἡμῖν προσεπάθησαν ὅπως ὑπὸ ἱστορικὴν ἐποψίν, ἢ ἐν εἰδὲ ἀπομνημονευμάτων, πραγματευθῶσι τὰ τοῦ ἀγῶνος, πλὴν τὰ ἔργα αὐτῶν, αὐστηρῶς ἐξεταζόμενα, οὐδὲν ἕτερον εἰσιν, ἢ ἡ πρώτη καὶ θεμελιώδης ὕλη, ἐφ' ἧς ὁ ἱστοριογράφος τῶν μεταγενεστέρων ἐποχῶν θέλει ἀνοικοδομήσει τὸ ἱστορικὸν μαυσωλεῖον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐκάστη ἐποχὴ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἔσχε καὶ τὸν

κατ' ἐξοχὴν ἱστορικὸν αὐτῆς. Τοῦ Τρωϊκοῦ ἀγῶνος τὰς περιπετείας ἀπεθανάτισεν ἡ βραψύδης τοῦ Ὀμήρου Μούσα, πιστὴν δὲ κατέλιπε τοῖς μεταγενεστέρους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου εἰκόνα ἡ ἀμίμητος τοῦ Θουκυδίδου γραφίς· ἐν τῇ τοῦ Τακίτου αὐστηρᾷ καὶ ἀμειλίκῳ ἱστορίᾳ κατοπτρίζεται τὸ εἰδωχθὲς καὶ ἀπαίσιον τῆς παρακμαζούσης Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας φάσμα· ὁ νέος τῆς Ἀγγλίας Θουκυδίδης ὁ Macauley ἐξιστορεῖ ἡμῖν τὰς τύχας αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 17 αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς· τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τὰς μεγαλοπρεπεῖς καὶ φρικώδεις σκηνὰς σκηνᾶς διετύπωσε πρὸς μελέτην καὶ παραδειγματισμὸν τῶν ἐπερχομένων γενεῶν τοῦ Mignet ὁ γλαφυρὸς κλάμος, ὁ δὲ Thiers περιάγει ἡμᾶς διὰ τῶν τροπαίων τοῦ κοσμοκράτορος μονάρχου τοῦ αἰῶνος ἡμῶν.

Καὶ ὁ ἑλληνικὸς ἀγῶν δὲν εἶναι ἥττονος ἀξίας τῶν ἐμπνευσάντων τοὺς εἰρημένους ἱστορικοὺς γεγονότων, τὸ σύμβολον αὐτοῦ εἶναι ὁ σταυρὸς, ὁ δὲ σκοπὸς δι' ὃν μυριάδες θυμάτων προσηχέθησαν οἰνοὶ ἐκατόμβαι εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος, εἶναι ἡ κατατρόπως τοῦ ἀπολυτισμοῦ, ἢ ἐπικράτησις τοῦ πνεύματος κατὰ τῆς ὕλης. Ὅθεν ἀδιστακτικῶς πιστεύομεν ὅτι καὶ ὁ ἑλληνικὸς ἀγῶν θέλει εὐρεῖ μεταξὺ τῶν ἡμετέρων τὸν κατ' ἐξοχὴν ἱστορικὸν αὐτοῦ, ὅστις θέλει ἐγγράφει εἰς τὰς ἀθανάτους τῆς ἱστορίας δέλτους τὰ ἔργα τῶν ἡρώων τῶν συμμετασχόντων αὐτοῦ.

Μεταξὺ τῶν ἀλλοδαπῶν, οἵτινες μέχρι τοῦδε τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος συνέγραψαν, πρῶτην ἀναμφισβητήτως κατέχει θέσιν ὁ Γερβίνος. Πρὶν ἢ ὅμως περὶ τοῦ ἀρτιγεννήτου αὐτοῦ ἔργου ὁμιλήσωμεν, καλὸν νομίζομεν ὅπως γνωρίσωμεν τὸν συγγραφέα καὶ βίψωμεν ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τῶν προγενεστέρων τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἔργων.

Ὁ Γεώργιος Γοττφρείδος Γερβίνος ἐγεννήθη τῇ 20 Μαΐου τοῦ 1805 ἔτους ἐν Δαρμστάτῃ ἐνθα καὶ ἐξεπαιδεύθη παρὰ τῶν γονέων αὐτοῦ διὰ τὸ ἐμπορικὸν προωρισμένους στάδιον. Πλὴν, τοῦ κερδῶου Ἑρμού αἱ πολυτάλαντοι ἐλπίδες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταπνίξωσιν ἐν αὐτῷ τὸν πρὸς τὴν μάθησιν καὶ τὰ γράμματα ζῆλον, ὅθεν προσηκόντως δι' ἰδίαν μελέτην περὶ τὰ ἐγκύκλια καταρτισθεὶς μαθήματα, μετέβη εἰς τὴν ἀκμαζούσαν τότε τῆς Εἰδελδέργης Ἀκαδημίαν. Ἐν αὐτῇ διήκουσε τὰ τῆς φιλολογίας μαθήματα καὶ προσάτην ἔχων καὶ ἀββῶν τὸν πολυῖστορα Schlosser, ὅστις ἐνεφύσησεν αὐτῷ τὸν πρὸς τὴν ἱστορίαν ἔρωτα, ἠσκολήθη ἰδίως περὶ τὴν μελέτην αὐτῆς, καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ προεχειρίσθη ὑφηγητῆς ἐν τῇ φιλολογικῇ τοῦ Πανεπιστημίου τούτου σχολῆς. Ἡ δὲ Βαδικὴ Κυβέρνησις (1835) τὰς πολυειδεῖς τοῦ ἀνδρὸς ἐκτι-

μῶσα γνώσεις ὠνόμασεν αὐτὸν ἑκτακτον Καθηγητῆν. Μετὰ ἐτήσιον ὅμως διδασκαλίαν ἐγκατέλιπε τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Εἰδελδέργης προσκληθεὶς ὡς τακτικὸς Καθηγητῆς τῆς ἱστορίας εἰς Γοτίγγην, ἐνθα διετέλεσε διδάσκων μέχρι τοῦ ἔτους 1837, ὅτε ἕνεκα τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς τὴν διαμαρτυρήσιν τῶν καθηγητῶν τοῦ πανεπιστημίου τούτου κατὰ τῆς καταργήσεως τοῦ συνταγματικοῦ χάρτου τοῦ 1833, οὐ μόνον παρανόμως ἀπεβλήθη τῆς θέσεώς του, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν συναδέλφων αὐτοῦ Δαλμάνου καὶ Ἰακώβου Γρίμ ἐξωρίσθη ἐκ τῆς χώρας. Βαρῆς φέρων ἐπὶ τῇ αὐθαιρέτῳ ταύτῃ πράξει ἀπῆλθεν εἰς Ἰταλίαν ὅπου διέμεινε χρόνον τινὰ, εἰς διαφόρους ἱστορικός ἐνδιατρίβων μελέτας· κατὰ τὴν ἐπάνοδον δ' αὐτοῦ εἰς Εἰδελθούργην διωρίσθη αὐθις, ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἐπιτιμῶς Καθηγητῆς καὶ ἤρξατο μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ λαμπρᾶς ἐπιτυχίας τῶν παραδόσεων του. Ἡ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ὅμως διδασκαλία οὐδόλως ἀπέσπασεν αὐτὸν τῆς περὶ τῶν κοινῶν μερίμνης, ἀλλὰ καὶ ἐν διατριβαῖς, κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐκδοθεῖσαι, πολλὰ τῶν συγχρόνων πολιτικῶν ζητημάτων ἐπραγματεύθη, ὡς τὸ περὶ τοῦ προορισμοῦ τῆς καθολικῆς θρησκείας ἐν Γερμανίᾳ, τὸ περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος ἐν Πρωσσίᾳ, καὶ ἄλλα δημοσιευθέντα ἐν τῇ ἐν Εἰδελδέργῃ τῇ συμπαρῆσει αὐτοῦ ἐκδιδόμενη τότε Γερμανικῇ ἐφημερίδι. Καὶ ἐν τῇ ἐθνικῇ τῶν Γερμανῶν συνελεύσει τοῦ 1848 ἀπαντῶμεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ὅμως τῆς γερμανικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848 ὁ Γερβίνος ἀπεσύρθη ἐντελῶς εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, καὶ μετὰ μείζονος ζήλου ἐπελήφθη αὐθις τῶν ἱστορικῶν αὐτοῦ μελετῶν.

Ἐκτὸς τοῦ ἀναγγελομένου συγγραμματος ὁ Γερβίνος ἐξέδοτο προηγουμένως διάφορα ἄλλα, ὧν τὰ ἀξιολογώτερα εἰσιν ἡ ἱστορία τῆς τῶν Γερμανῶν ποιήσεως εἰς τόμους τρεῖς καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα ταύτην νεωτέρα ἱστορία τῆς ποιήσεως εἰς τόμ. 2. Πρὸς τούτοις συνέγραψε ἀξιόλογον πραγματείαν περὶ ἱστοριογραφίας. (*) Ἀνάλυσιν καὶ κριτικὴν ἐρμηνείαν τῶν Σακεσπηρείων δραμάτων. Τὸ δὲ νεώτατον ἔργον εἰς ὃ συντόμως ἀπὸ τινος χρόνου φαίνεται ἀσχολούμενος, εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, ἔργον ὄντως ἀντάξιον τῆς βαθυνοίας καὶ τῆς περὶ τὴν κρίσιν ἐρθρότητος τοῦ συγγραφέως. Τῆς ἐκδόσεως τῆς ἱστορίας ταύτης προέταξε τὴν πολυθρήλητον αὐτῆς εἰσαγωγὴν, ἥτις οὐχὶ ὀλίγον συνετάραξε τὰς παλινδρομούσας τῶν γερμανικῶν ἐπικρατειῶν πατριαρχικῶν κυβερνήσεις, αἵτινες ὑπὸ φιλοστόργου μερίμνης πρὸς τοὺς λαοὺς αὐτῶν ἐμπνεόμεναι ἀπῆ-

(*) Grundzüge des Historik. Leipzig 1837.

γόρευσαν τὴν ἀνάγνωσιν τῆς βίβλου ταύτης. Πλὴν διὰ τοῦτο εὗρεν αὐτὴ πλείονας ἀναγνώστας καὶ πλείονας θαυμαστάς.

Ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐξεδόθησαν μέχρι τοῦδε 6 τόμοι, ὧν οἱ μὲν τέσσαρες πρῶτοι περιστρέφονται εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μεταπολιτεύσεων, ἐπαναστάσεων καὶ παλινορθώσεων ἐν ταῖς διαφόροις ἐπικρατείαις τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς ἀπὸ τοῦ 1815 καὶ ἐφεξῆς, ἤτοι εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς, ἣν ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ δικαίως χαρακτηρίζει ὡς ἐποχὴν τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης, τῆς ἰσχυρογνωμοσύνης τῶν ἡγεμόνων καὶ τῆς ἐκχαυνώσεως τῶν ὑπαλλήλων αὐτῶν, ὡς ἐποχὴν τῶν συνόδων καὶ πρωτοκόλλων, τῶν πολιτικῶν καταδιώξεων, καὶ τῶν συνωμοσιῶν, τῶν ἐλπίδων καὶ τῆς διαψεύσεως αὐτῶν. Ἐν δὲ τῷ 5 καὶ 6 τῷ μὲν ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται ἐν ἐκτάσει τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ (σελ. 1—120) ἦν προτάττει τοῦ ὅλου ἔργου ἀφοῦ πρῶτον ἀντιπαρθέσει τὰς τύχας τοῦ Ἰσπανικοῦ κράτους μετὰ τοῦ Μωαμεθανικοῦ μεταβαίνει εἰς τὴν ἔρευναν τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Τουρκίας καταδεικνύων τὴν ἑλλειψιν παντὸς ζωτικῆς στοιχείου πρὸς συντήρησιν διαπλάσιν καὶ πρόοδον τοῦ δορυκτῆτος τούτου λαοῦ, τὴν ὕψισιν τοῦ πρὸς τὴν θρησκείαν ζήλου, τὴν διάλυσιν τοῦ στρατιωτικοῦ διοργανισμοῦ καὶ τὴν ἐπικειμένην πολιτικὴν ἀποσύνθεσιν, καθόσον ἡ τύχη τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ὁμοιάζει πρὸς τὸν χειμαρρῶν ποταμῶν τινῶν, οἵτινες διὰ στενῆς διερχόμενοι κλίτης ἀπορρέουσιν εἰς εὐρείας πεδιάδας. Ἐν ὅσῳ ὁ Μωαμεθανισμὸς μετηγγίξεται ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ δὲ ἰσχύς αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ καὶ τῆς στρατιωτικῆς διοργανώσεως συνείχετο, ἡ ὁρμὴ καὶ τὸ κράτος αὐτοῦ ἦν ἀκατάσχετα, καὶ πάντα τὰ προστυχόντα συμπαρέσυρεν, ἅμα ὅμως ἐξῆπλώθη ἐπὶ τῆς Εὐρώπης καὶ ἐξέλειπον τὰ συνέχοντα αὐτὸν, ὡς ἐντὸς κοιτίδος στοιχεῖα, εὐθὺς ἐπῆλθεν ὡς εἰς τὰ λιμνάζοντα ὕδατα ἡ σηπεδῶν, καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν ἀναπεμπομένας ἀναθυμιάσεις εἶναι ἀδύνατον νὰ διαλύσῃ ἢ αἰῶρα τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἀπὸ τοῦ δορυκτῆτος λαοῦ ὁ συγγραφεὺς μεταβαίνει εἰς ἐξέτασιν τοῦ δορυκτῆτος ἔρευνῶν τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτοῦ κατάστασιν τὴν σχέσιν πρὸς τοὺς κατακτητὰς, καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ χριστιανικὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης, καὶ ἰδίως πρὸς τὴν Ρώσσαν, ἣτις ἀνέκαθεν ὡς ἡ φυσικὴ σύμμαχος καὶ προστατίς τῶν Ἑλλήνων ἀνεδείχθη, ἀν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἰδιαίτερα ἐπεδίωκε συμφέροντα.

Αἱ ἀπόπειραι τῶν διαφόρων ἡγεμόνων τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους πρὸς ἀναμόρφωσιν τῆς στρατιωτικῆς αὐτοῦ δυνάμεως πρὸς περιστολὴν τῶν ἀντιθάσ-

σων καὶ βαρβάρων τῶν Γενιτσάρων ἐρδῶν, ἀπέβησαν μάταιαι μὲν καὶ ἀνωφελεῖς διὰ τοὺς Ὀθωμανοὺς, μόνον δὲ ἔσχον ἀποτέλεσμα τὴν ἀπονομὴν προνομίων τινῶν εἰς τοὺς χριστιανοὺς καὶ τὴν προπαρσκευὴν αὐτῶν πρὸ τῶν ἐπικείμενων ἀγῶνα.

Τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος ἐν τοιαύτῃ ἐφρισκόμενον καταστάσει ἐπόμενον ἦν ὅπως καὶ εἰς ἐμφυλίους περιπέσει πολέμους. Οὕτως ὁ Πασβάν Ὀγλου συναθροίσας περὶ ἑαυτὸν ἄτακτα γενιτσάρων στίφη ἐδῆου ἐπὶ πολὺν χρόνον τὴν Βουλγαρίαν, ὁ τῆς Ἡπείρου Ἀλῆ Πασᾶς, ὁ Πύρρος οὗτος τῶν νεωτέρων χρόνων, ὑπῆρξεν ἐπὶ τινὰ χρόνον τὸ φόβητρον τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ὁ δ' ἀντίπαλος καὶ ἐφάμιλλος τούτου Μεχμέτ Ἀλῆς ὀλίγον ἐδέησεν ὅπως καταλάβῃ τὸν θρόνον αὐτῶν Ὀθωμανῶν αὐτοκρατόρων. Καὶ τὰ ὑποτελῆ καὶ δορυκτῆτα φύλα τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας ἤρξαντο βαθμηδὸν ὑψοῦντα τὸν αὐχένα κατὰ τῆς τυραννίας, ὁ συγγραφεὺς περιγράφει εὐστόχως τὰς μεμονωμένας ταύτας ἀποπειράς τῶν Μοντεναγρίνων, τῶν Σουλιωτῶν, τῶν Σέρβων, καὶ τῶν Δακῶν, ὡς ἐν ἐπιλόγῳ δὲ τῆς ἐκτενοῦς ταύτης καὶ πολυμαθοῦς εἰσαγωγῆς πραγματεύεται περὶ τῶν κυρίων μοχλῶν ἐφ' ὧν ἐστηρίχθη καὶ δι' ὧν κατορθώθη ἡ ἀνέγερσις τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἣτοι περὶ τῶν ἀρματωλῶν, οἵτινες ἐχρησίμευσαν ὡς ὁ πρῶτος πυρὴν πρὸς σχηματισμὸν ἀξιωμαχοῦ καὶ ἐμπειροπολέμου δυνάμεως, περὶ τῆς διαδόσεως τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ὕλικῆς ἀναπτύξεως τῶν κατοίκων διὰ τῆς ἐμπορίας, περὶ τῆς παρ' Ἑλλῆσι ἐπικρατούσης παραδόσεως περὶ τῆς καταγωγῆς αὐτῶν, καὶ περὶ τῶν συμπαθειῶν, ἃς ἔνεκα τούτου ἔχαιρον παρὰ τοῖς χριστιανικοῖς λαοῖς. Ὁ συγγραφεὺς ἀναίρει εὐγλώττως (σελ. 107) τὴν γνώμην, ἣν ὁ ὑπὸ πνεύματος νεωτερισμοῦ καὶ ἀσκόπου πολυμαθεὶς ὀρμώμενος Fallmerayer ὑπεστήριξεν, καὶ ἀποδίδει ἡμῖν ἀγνοῦς καὶ ἀλυμάντους τοὺς τίτλους τῆς καταγωγῆς ἡμῶν περὶ τὸν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου πραγματείαν διὰ τῶν ἐξῆς λόγων « οἱ Ἕλληνες, ὅπως οὔτε διὰ τῶν ἐποίκων Ἀλβανῶν, ἐξ-ἀλβανώθησαν, οὔτε ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἐξοθωμανώθησαν, οὔτε ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ἐξενετίσθησαν, οὔτε ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ Καταλάνων ἐξερωμανίσθησαν, οὔτε οὔτε ὑπὸ τῶν Σλάβων ἀπεσλαβώθησαν. » (σελ. 112.) Ἐν τέλει δὲ ἐρευνᾷ τὸν ἠθικὸν χαρακτήρα ἡμῶν ἀπεικονίζων πιστῶς τὰς πολυειδεῖς καὶ ἐνίοτε δυσδιαγνώστους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀρετὰς καὶ κακίας, αἵτινες καθιστῶσιν αὐτὸν ὑπέρτερον πάντων τῶν λοιπῶν ἀνατολικῶν φύλων.

Ἀφοῦ οὕτως ὁ συγγραφεὺς συνοικειώσῃ τὸν ἀναγνώστην μετὰ τοῦ ἔθνους, οὔτινος προτίθεται νὰ διηγηθῇ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀναγεννήσεως, ἀρχεται ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ ἀγῶνος προομιῶν, ἣτοι τῆς διορ-

γανώσεως καὶ ἐπεκτάσεως τῆς φιλικῆς ἐταιρίας (τομ. α. σελ. 120.) Ἡ σύστασις τῆς φιλικῆς ἐταιρίας εἶναι τῶντι μοναδικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ φαινόμενον, ὁ συγγραφεὺς, ὡς καὶ πολλοὶ τῶν ἀλλοδαπῶν, ἐξίστανται ἀπέναντι τῶν γιγαντιαίων, ἐν τῷ βραχεῖ χρόνῳ, προόδων, καὶ ἀποροῦσι πῶς, ἐν ᾧ ἡ διοργάνωσις αὐτῆς ἦν τοσοῦτον πλεγματῆς, καὶ οὐχὶ πάντῃ ἀμέτοχος ἀτόπου μυστικισμοῦ, κατόρθωσε μολοντοῦτο ἐν τῇ αὐτῇ πλεγματῆς νὰ συμπεριλάβῃ καὶ κατακαλύψῃ ἅπασαν τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν καὶ πολλὰ ἐκτὸς ταύτης μέρη. Ἡ ἀπορία αὕτη καὶ ὁ θαυμασμός, δικαίως προκύπτει εἰς πάντας τοὺς ἐκλαμβάνοντας τὴν φιλικὴν ἐταιρίαν, ὡς ἀπλῆν τινὰ συνωμοσίαν, ἀποκύημα τῆς πυρεσοσύνης κεφαλῆς ὀλίγων τινῶν, σκοπὸν μόνον ἔχουσαν τὴν τῶν καθεστώτων ἀνατροπὴν. Νομίζομεν ὅμως ὅτι ἡ φιλικὴ ἐταιρία οὐδόλως τοιοῦτον φέρει χαρακτήρα. Αὐτὴ τοῦ συγγραφεῖς τοῦλάχιστον ἡ λεπτομερὴς διήγησις τῶν περὶ τὴν φιλικὴν ἐταιρίαν, πείθει τὸν ἀναγνώστην περὶ τοῦ ἐναντίου. Ἡ φιλικὴ ἐταιρία δύναται μᾶλλον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ συμβολικὴ ἐκδήλωσις τῆς γενικῆς τοῦ ἔθνους πεποιθήσεως πρὸς ἐπιχείρησιν τοῦ ἔργου, ὅπερ πρὸ αἰῶνων ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ ἐμελέτησεν, ὡς τὸ σύνθημα τῆς πραγματοποιήσεως τῶν πόθων καὶ τῶν ἐλπίδων παντὸς Ἑλλήνος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ ταύτην ὁμολογητέον ὅτι οὐχὶ μικρὸν συνετέλεσεν ἡ ἐκ τῆς ἀλαζονείας προερχομένη ἀμβλυωπία τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, ὡς καὶ ἡ εἰς τὸ πεπρωμένον πεποιθήσις αὐτῆς.—

Ἐνεκα τούτου καὶ τὰ μέλη αὐτῆς περιέτρεχον ἀφύσως τὰ διεστῶτα τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας μέρη ἀναρρίπιζοντα τὴν ὑποκαυμένην φλόγα τῆς ἐπαναστάσεως, ἐν ᾧ δὲ ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις πολλάκις περὶ τῶν πραττομένων ἔλαβε γνώσιν, καὶ πολλάκις ἡ ἐνέργεια τῶν μελῶν αὐτῆς, οὐ μόνον πρὸς τὸ αὐτὸ δὲν ἔτεινε τέρμα, ἀλλὰ μάλιστα πρὸς ἀντιθέτους παρεξέτρεπετο ἐνεργείας, ὀλίγιστοι δὲ ἦσαν οἱ σοβαρῶς πιστεύοντες εἰς τὴν ἀόρατον ἀνωτάτην ἀρχὴν, μολοντοῦτο καθ' ἑκάστην βλέπομεν, ὅτι ἐκατοστάτες προσηλύτων προσήρχοντο, κραταῖα δὲ καὶ ἀδιάσειστος μέχρι τέλους ἔβαινε πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοπομένου.

Οἱ τὴν ἱστορίαν τῶν περὶ τὴν φιλικὴν ἐταιρίαν διεξιόντες ἀδύνατον ὅπως μὴ πολλάκις ἐντύχωσι τῷ ὀνόματι τῆς φιλοπατρίδος τῶν Ἰψηλάντων οἰκογενείας, ἣς ὁ πρεσβύτερος γόνος Ἀλέξανδρος ὁ Ἰψηλάντης ἐπὶ πολὺν χρόνον ὡς ἡ ὑπερτάτη κεφαλὴ τῆς ἐταιρίας ταύτης ἐθεωρεῖτο, ὡς τὸ ὄργανον δι' οὗ ὁ μεγαλεπήβολος τῶν Ρώσων Αὐτοκράτωρ ἐπέπρωτο ν' ἀνατρέψῃ τὰ ἐτοιμόρροπα θεμέλια τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ συγγραφεὺς μετ' εὐκρινείας καὶ ἱστορικῆς ἀπαθείας περιγράφει τὰς πρὸς τὴν πατρίδα ἐκδου-

λεύσεις αὐτῶν, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ ἀτοπήματα εἰς ἃ ὑπέπεσον, πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων πάντοτε τὸ ἀξίωμα ὅτι οἱ ἔπαινοι οἱ μέχρι κολακείας παρεκτρέπομενοι ἴσως μὲν τῷ ἐπαιτουμένῳ, ἢ τοῖς οἰκείοις αὐτοῦ εἰσι τερπνοὶ, τοῖς βουλομένοις ὅμως ἀληθῆ διδάσκεισθαι ἱστορίαν ἐπαχθεῖς καὶ ἀναίροί. Δι' ὅ, ἐκ τῶν περὶ τῆς οἰκογενείας ἱστορουμένων δύναται εὐκόλως ὁ ἀναγνώστης τὸν ἀληθῆ τῶν πρωταγωνιστῶν αὐτῆς χαρακτήρα ν' ἀναπλάσῃ, χαρακτῆρα, καθ' ὃν πολλάκις τὸ αἶσθημα τῆς φιλοπατρίας ὑπερτέρει τῆς πολιτικῆς συνέσεως, ἡ δὲ γενναϊότης προσεπάθει ἐνίοτε νὰ ἐπανορθώσῃ τὰς ἐλλείψεις τῆς στρατηγικῆς ἐμπειρίας.

Τῆς φιλικῆς ἐταιρίας ἄμεσον προῖον ὑπῆρξεν ἡ τῶν παραδουναβίων ἡγεμονιῶν ἐπανάστασις. Πλὴν ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς ὑπερχειλιζούσης καὶ ὀργώσης φιλοπατρίας μᾶλλον, ἢ ἐπὶ τῆς βεβαιότητος τῆς ἐπιτυχίας καὶ τοῦ προσφόρου τῶν παριστάσεων καὶ τῆς χώρας εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπέτυχε καὶ πολλὰ εὐγενῆ τῆς πατρίδος τέκνα εἰς πρόωρον συμπαρέσυρεν ὄλεθρον.

Ἡ δὲ ὅμως, δι' ἣς ὁ ἥρωϊς τῆς ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἐπαναστάσεως Γεωργάκης ὁ Ὀλύμπιος ἐν τῷ κωδωνοστασίῳ τῆς μονῆς τοῦ Σέκου ἀνήψε τὴν πυρᾶν, ἐφ' ἣς ἐπέβη προσφέρων ἑαυτὸν ὀλοκαύτωμα ὑπὲρ τῆς πατρίδος, διέδωκε τὸ πῦρ τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀρχεται, τὸ μεγαλοῦργον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως δράμα.

Ἐνταῦθα ἀφικνούμενος καὶ ὁ συγγραφεὺς μετατρέπεται εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν καθ' ἑκάστον ἔτος συμβεβηκότων τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἐξ ἴσου ἀφορῶν πρὸς ἀμφοτέρω τὰ διαμαχόμενα ἔθνη, καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ τὰς δυνάμεις αὐτῶν ἀναμετρῶν, τὰ μέσα καὶ τὴν θέσιν ἐκάστου πιστῶς ἀπεικονίζων καὶ συμπαρακολουθῶν ταῦτα μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης πρὸς ἄλληλα, συμπεπλεγμένα, τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν εἰς τὴν τύχην τῶν ὅπλων ἀφίερουν.

Ἄν καὶ τὸ ὕφος τοῦ συγγραφεῖς ἦναι ἀφελές, καὶ ἀνεπιτήδευτον, ἡμιστὰ βαίνον ἐπὶ ποιητικοῦ κοθόρου, μολοντοῦτο ἡ φαντασία τοῦ ἀναγνώστου διὰ τῆς σαφοῦς τῶν γεγονότων ἀφηγήσεως αἰωρεῖται καὶ οἰοεὶ μαγικῶς μεταφέρεται, ποτὲ μὲν εἰς τὰ λιτὰ καὶ ἀπέριττα τῶν Ἑλλήνων στρατόπεδα, βλέπει αὐτοὺς ὅπισθεν βράχων, ἢ πλησίον φαράγγων τὴν διάβασιν τοῦ ἐχθροῦ ἀναμένοντας, ὅπως ἐπ' αὐτῶν ἐξ ἀπροόπτου ἐπιπεσόντες ἐξαγοράσωσι τὴν ἀδοξίαν προτέρας ἀποτυχίας, ἄλλοτε δὲ πάλιν εἰς τὰ πολυάριθμα τῶν Τούρκων στρατόπεδα τὰ πρὸς ἀγέλας μᾶλλον ζῶων εὐκοίτα, ἅτινα ὑπὸ τῶν θηριωδῶν καὶ ἀλαζόνων Σατραπῶν ἀγόμενα, ὑπὸ λοιμοῦ ἢ λιμοῦ ἐπινεμόμενα καὶ ὑπὸ τῆς κκχουχίης δσημέρας ἀ-

ραϊούμενα, βραδέως και θηλυπρεπώς προσέβαινον ἐρημαύοντα και καταδρουντα την χώραν. Ὅ,τι δὲ ἡ ἔλλειψις τῆς ἀνδρείας, τοῦ χαρακτήρος και τῆς ιδέας, δι' ἣν ἐμάχοντο, ἠδυνάτει νὰ κατορθώσῃ, τοῦτο ἐπετύγγανον διὰ τῆς πληθούς αὐτῶν. Οὐ μόνον ἤθελον εἰσθαι μακρὸν νὰ διεξέλωμεν ἐνταῦθα κατ' ἐπιτομήν ἀπάσας τὰς περιπετείας τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ και λίαν δυσχερῆς συγχρόνως καθίσταται ἡ ἀπεικόνισις τῶν πρωτοτύπων καλλονῶν τοῦ ἔργου τούτου, ἐὰν διασπάσῃ τις τὸν ἐσωτερικὸν σύνδεσμον και τὴν ἀλληλουχίαν τοῦ ὅλου, ἅτινα ἀκουσίως πως συμπαράσφουσι τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν ἀνάγνωσιν αὐτοῦ. Διὸ περιωρίσθημεν ἐνταῦθα, ὑποδεικνύοντες μόνον τὰς κυριωτέρας τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ, εὐχόμενοι ἵνα ταχέως και ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ μεταφρασθῇ ὅπως τοῖς πᾶσι καταστῇ προσιτόν.

Ὅ,τι ἰδίως ὁμοίως κοσμεῖ τὴν ἱστορίαν ταύτην εἶναι ὅτι ὁ συγγραφεὺς, οὐ μόνον τὰς κατὰ τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τούρκους πράξεις μεθ' ἱστορικῆς ἀκριβείας και λεπτότητος διηγείται, ἀλλὰ και τὴν σχέσιν τῶν διαμαχομένων ἐθνῶν πρὸς τὰς ἐπικρατεστέρας τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ἀκριβῶς περιγράφει (ἰδ. τόμ. Α' σελ. 277—488, Τομ. Β' σελ. 120 ἐπομ. σελ. 279). Ἡ ἐποχὴ τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἦτον ἡ ἀπροσφορωτέρα πασῶν διότι ἡ μὲν Εὐρώπη ἐκυμάνετο ἐτι ἀπὸ τὸν σάλον τῆς Γαλλικῆς μεταπολιτεύσεως, ἀπὸ τὰς ἐπαναστάσεις ἀνθρακῶν ἐν Ἰταλίᾳ, ἀπὸ τὰς ἐν Ἰσπανίᾳ ταραχάς. Οἱ δὲ τότε ἡγεμονεύοντες περιστοιχισμένοι ὑπὸ τῆς σπειρας τῶν δῆθεν νομιμοφρόνων, ἤλπισαν ὅτι διὰ τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, ὡς δι' ἀγκύρας ἀναποσπάστου, ἠσφάλισαν τοὺς κλυδωνιζομένους θρόνους αὐτῶν ἐκ τῶν τρικυμιῶν τῆς ἐπαναστάσεως, και ὅτι ἐπ' αὐτῶν ἀταράχως καθήμενοι ἠδύναντο νὰ ἐπιβλέπωσι μετὰ πατρικὴν ὄλως στοργὴν τὰ συναγελαζόμενα αὐτῶν ποίμνια, τοὺς λαούς. Τὸ σύνθημα τοῦ αἰῶνος ἦν ἡ στασιμότης, ἡ πρόοδος ἐθεωρεῖτο ὡς ἀμάρτημα ἀντικυρὸς ἀντικείμενον πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπικρατοῦσης τότε πολιτικῆς, ἧς προέστατο ὁ δολομήχανος τῆς Αὐστρίας ὑπουργὸς Μετερνίχης. (*)

Διὰ ταῦτα ἐπάμενον ἦν ὅπως και ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις εὐθὺς ἐκ προοιμίων κινήσῃ τὴν περιέργειαν τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐπικρατειῶν, ὧν τὸ ἐνδιαφέρον ἠῦξανεν ἐτι μᾶλλον ὡς ἐκ τῆς θέσεως, ἣν κατέχει ἡ Τουρκία, ἧτις ἐθεωρεῖτο και τότε ὡς ὁ μόνος φραγμὸς κατὰ τοῦ κολοσσῶς τῆς Ἄρκτου ὅθεν και ἅμα καθισταμένου τοῦ πολέμου βλέπομεν ταύτας ἀμέσως ἢ ἐμ-

(*) Τοῦ χαρακτήρος αὐτοῦ ἡ εἰκὼν ἀπαντᾶται ἐν τῷ τομ. Α' σελ. 425, τῆς ἱστορίας ταύτης.

μέσως συμμετεχοῦσας αὐτοῦ. Τὴν σπουδαιότητα τῆς σχέσεως ταύτης τῶν πρωτίστων ἐπικρατειῶν τῆς Εὐρώπης πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα ὑπ' ὄψιν ἔχων και ὁ συγγραφεὺς, δὲν ἐγκαταλείπει τὸν ἀναγνώστην ἀπλοῦν θεατὴν τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου τελουμένων, ἀλλ' ἀφοῦ ἀναπετασθῇ ἡ αὐλαία, ἡ διακρίνουσα τὰς διαφορὰς πράξεις τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, περιάγει τὸν ἀναγνώστην ἐν τοῖς παρασκηνίοις, και δεικνύει αὐτῷ τὰ ἀπόκρυφα ἐλατήρια και τὰ μηχανήματα, ἅτινα ἐβρύθμιζον τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ἐκάστης τῶν δυνάμεων. Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἅπασαι ὁμοφώνως ἀπεδοκίμασαν ἐν ἀρχῇ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, και ἐθεώρησαν αὐτὸν ὡς ληστρικὴν μᾶλλον ἐξανέγερσιν, πρὸς ἀπλήν ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων, ἀλλ' ἐνωρίς ὑπὸ τῆς φωνῆς, ἣν ἤγειρον οἱ συμπαθοῦντες ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος λαοὶ τῆς Δύσεως, ἐξύπνησαν ἐκ τοῦ ληθ-ἀργου, και τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν ἀτοπημάτων, εἰς ἃ τυχὸν ἐκ παραδρομῆς ἐνέπεσον, ἐπροσπάθησαν νὰ θεραπεύσωσιν. Οὐδέποτε ἡ ἀναγεννηθεῖσα Ἑλλὰς θέλει λησμονῆσαι τὰς γενναίας συνεισφορὰς τῶν ἐν Γαλλίᾳ και Ἀγγλίᾳ, Ἑλβετίᾳ και Γερμανίᾳ φιλελλήνων, οὐδέποτε ἀπὸ τῆς μνήμης τοῦ Ἑλλήνος θέλουσιν ἐξαλειφθῆ τὰ ὀνόματα τῶν Βυρῶνων, τῶν Φαβιέρων, τῶν Σατωβριάνδων, τῶν Ἀστίγγων τῶν Κοχρανῶν, τῶν ὁποίων τὰς ἀρετὰς και τοὺς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας πατρίδος ἡρωϊκοὺς ἀγῶνας ὁ ἀμίμητος τοῦ συγγραφεὺς κάλαμος περιγράφει. Πλὴν μία ἐκ τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, ἧτις θέλουσα και αὐτὴ νὰ ἀμιλλᾶται πρὸς τὰς μεγάλας τῆς Εὐρώπης δυνάμεις, τὴν δ' ἔλλειψιν πάσης βαρύτητος ἐπὶ τῆς πλάστιγγος τῆς διπλωματίας, προσεπάθει ν' ἀναπληρώσῃ διὰ τοῦ δόλου, τῆς συκοφαντίας και τῆς ἀπάτης, ἀνεφάνη εὐθὺς ἀρχομένης τῆς ἐπαναστάσεως και μέχρι τέλους διετέλεσεν ὁ ἄσπονδος αὐτῆς ἐχθρὸς, και ὁ πιστὸς σύμμαχος τῆς Τουρκίας. Ἐν ὅσῳ εἰς τὰς καρδίας τῶν νέων Ἑλλήνων ζῆ ἡ μνήμη τοῦ Ρήγα Φεραίου, και τοῦ Ἰψηλάντου, ἐν ὅσῳ ὑπολείπεται ἐτι ἐν αὐτοῖς μικροσκοπικὸν τι ἔχνος πατριωτισμοῦ, δὲν θέλουσι παύσει νὰ τρέφωσι ἄσπονδον μίσος κατ' αὐτῆς, ἧς, ὅπως ἡ πολιτικὴ τῶν τελευταίων χρόνων, οὕτω και ἡ ἐπικράτεια αὐτῆς γεωγραφικῶς ἐξεταζομένη ὁμοιάζει πρὸς τὸ πολύχροον ἐνδυμα τῶν γελωτοποιῶν, τὸ ὁποῖον συνέβραψεν ἐκ τῶν βρακῶν τῶν ὑπ' αὐτῆς συλλεχθέντων κατὰ τὰς διαφορὰς καταστροφὰς τῶν ἐθνικοτήτων. Πιστῶς κατοπτρίζεται ἐν τῇ προκειμένη συγγραφῇ ἡ εἰδεχθῆς τῆς πολιτικῆς ταύτης εἰκὼν, πολιτικῆς σύμβολον ἐχούσης τὸ ψεῦδος και τὴν ἀπάτην, ἅτινα ἐνεσαρκώθησαν εἰς τὸν τότε τὰ τῆς διπλωματίας αὐτῆς Ἰθύνοντα Μετερνίχον. Διὸ ποτὲ μὲν βλέπομεν αὐτὴν ἐρπουσαν χαμερπῶς και τὴν συμμαχίαν τῆς Ρωσσίας ἐπικαλουμένην, ποτὲ

δὲ καταπροδίδουσαν ταύτην, και διὰ τῆς συκοφαντίας ζητοῦσαν νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν εὐνοίαν τῆς Ἀγγλίας ἄλλοτε προσλιπαροῦσαν τῇ συνδρομῇ τῆς Γαλλίας. Ὅθεν και ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀναγνώστου μετὰ τοῦ αἰσθήματος τοῦ μίσους και τῆς ἀποστροφῆς, παρεισθύνει ἀκουσίως πως και αἰσθηματι οἴκτου βλέποντος αὐτὴν αἰείποτε ἀποτυγχάνουσαν και διηνεκῶς ναυγοῦσαν ἐνώπιον τῶν γενναίων και ἀνδρικών αἰσθημάτων, ἃ τινὰ ἐνέπνεον τοὺς διπλωμάτας τῶν τριῶν προστατῆδων δυνάμεων.

Ἄν και ὁ συγγραφεὺς οὐδόλως τοῦ Ἑλληνικοῦ μετέσχευ ἀγῶνος, τὴν δὲ ἱστορίαν αὐτοῦ συνέγραψεν ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν μέχρι τοῦδε πηγῶν ἀρῦμενος (*), ἀξιοθαύμαστος ἐστὶν ἡ ἐντέλεια μεθ' ἧς

(*) Σημ. Ὡς ὁδηγὸν ὁ συγγραφεὺς λαμβάνει πολλάκις τὴν ἀρίστην τῶν παρ' ἡμῖν ἱστορίαν τοῦ σεβαστοῦ γέροντος Σπυριδωνοῦ Τρικούπη. Πλὴν και ἅπασαι ἀνεξαρτέτως αἰλοπαῖ πηγῆ, αἱ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ ὑπάρχουσαι εἰσι γνωσταὶ αὐτῷ και ἐχρησίμευσαν πολλαχῶς πρὸς διευκρίνησιν διαφορῶν ζητημάτων.

ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Ὁ Γερβίνος τὰ κυρίως ἱστορικὰ σχεδὸν ἅπαντα κατὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Κυρίου Τρικούπη ἔγραψε· π. χ. ἔσα περὶ τῶν ἀοιδίμων Ἀνδρέα Ζαήμη, Γ. Καποδιστρίου, περὶ τῆς ἀλώσεως τοῦ Μεσολογγίου κτλ. γράφει εἶναι σχεδὸν μετάφρασις τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐκείνῃ.

Ἐκ τούτων θαυμάσιον παράδειγμα ἀμεροληψίας πρόκειται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Κυρίου Τρικούπη και ἡ εἰκὼν τοῦ Καποδιστρίου, ὑπ' οὗ πολλὰ ἔπαθε. Ὁ σύγχρονος οὗτος ἱστορικός, ἀφ' οὗ κατέδειξεν ἀναντιρρήτως ὅτι ὁ Κυβερνήτης οὐδόλως ὑπὲρ τῆς Ρωσσίας εἰργάζετο,

« Πόλλαι ἀρεταί, λέγει, ἐκόσμου τὸν ἄνθρωπον ἡσὰν τὰ ἦθη του, ἀκέραιος ὁ χαρακτήρ του και ἀγαθὴ ἡ διάθεσις του· ἐσέβειτο τὴν πατρίδα του θρησκείαν και ἡγάπα νὰ προσφέρῃ πᾶσαν κυριακὴν και πᾶσαν ἐορτὴν πάνθημον ἀδρεσιχ εἰς τὸν Θεόν· λιτός, ἀπείριτος και ἀνεπίδεικτος ἦτον ὁ βίος του· χαρῆς και εὐπρεπῆς ἡ ἰδιωτικὴ συμπεριφορὰ του και παρθομολόγητος ἡ ἀφιλοκέρδειά του· διεπρέψε μεταξὺ τῶν διπλωματῶν τοῦ καιροῦ του ὡς ὀξύρως, φιλόπονος και συνδιαλλάκτης· ἡ γλώσσά του εἶχε πειθὸν και ὁ κάλαμος του χάριν· ἐν ᾧ ἐθελεν ὡς φιλομοναρχικὸς τὸν Νικόλαον, ἐρηόητεν ὡς φιλοδημοκρατικὸς τὸν Λαφαγέτην· ὀλιγοδάπανος δὲ ἦτον ἡ ὑπὸ τὴν ἄγρυπνον κυβέρνησιν του διοίκησις τοῦ τόπου. Ἄλλ' ἡμαθροῦσαν τὴν λαμπρὰν ταύτην εἰκόνα τιτὲς κηλίδες· ἡγάπα νὰ περιαιτολογῆ, νὰ ἐπαίρηται και νὰ ὀλιγοῖ τὸς ἄνδρας τοῦ ἀγῶνος· και τὸ ἀπρεπέστατον πάντων, τοὺς ἐχλεύαζεν εἰς ἐπήκοον αὐτῶν, ἄν και γράφων πρὸς τοὺς ἀλλογενεῖς τοὺς ἐπὶ ἡμέτερος τοῦ ἀγῶνος ἀλλὰ καρπούμενος τὰς πρώτας τιμὰς, ἤθελε νὰ καταβιάζῃ τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἵνα μὴ φαίνεται ἐν τῇ φιλοτιμίᾳ του ὀφείλων χάριν

οὐ μόνον τὸν ἑλληνικὸν ἐν γένει χαρακτήρα περιγράφει, ἀλλὰ και ἰδίως τῶν πρωταγωνιστῶν αὐτοῦ, ὃν ἀριστα ζωγραφεῖ ἐκ τῶν ἔργων και λόγων αὐτῶν βοηθούμενος (*). Τὰς πελίδας ταύτης διερχόμενος τις

τοῖς προσεγεγοῦσιν αὐτῷ τὴν Ἀρχὴν, διὸ και δὲν ἔπαυε λέγων, ὅτι αὐτὸς διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς ὑπολήψεως τοῦ ἀνθρώπου τὴν Ἀρχὴν κάτω κειμένην. Ὅ,τι δὲ δίκαιον ἦτο ν' ἀποδώσῃ κυρίως εἰς τὰς εὐτυχεῖς πολιτικὰς περιστάσεις, καθ' ἃς ἐκλήθη εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ τόπου, τὸ ἀπέδιδεν αὐταρέσκως εἰς μόνην τὴν ἰκαρότητα και ὑπόληψίν του· ἐπίστευεν ὅτι ἠδικεῖτο, ἄν ἡ συμμαχία και ἡ Εὐρώπη δὲν τὸ ἐθεώρουσαν Ἑλλάδα, ἢ δὲ Ἑλλὰς Λυτρωτὴ τῆς. Ἡ τοιαύτη ἐπαρσις τὸν παρέσυρεν εἰς ἄτοπα ἀνάξια τοῦ ὀρθοῦ νοῦς του και τῆς ἀγαθῆς καρδίας του· δὲν ἐδυσκολοῦετο νὰ ὀνομάζῃ αὐτὸς ἑαυτὸν παρῆρησιαν σωτήρα τῆς Ἑλλάδος και φθορεῖς τοὺς κυβερνήσαντας πρὸ αὐτοῦ κατὰ πρόσωπον αὐτῶν· και τοὺς μὲν κοτσαμπασίδας ἐκάλεε Τούρκους φέροντας ὄνομα Χριστιανῶν, τοὺς δὲ ὀπλαρχηγοὺς Ληστὰς, ἀγγεῖα δὲ τοῦ σαταρᾶ τοῦ Φαναριώτου και μωροὺς τοὺς λογιῶν· μόνους τοὺς χωρικοὺς και τοὺς βιομηχάνους ἐθεώρει ἀξιῶν τῆς ἀγάπης και προστασίας του, και ἔλεγεν ἀναγαρόν, ὅτι πρὸς τὸ συμφέρον μόνον αὐτῶν ὑπέβλεπεν ἡ κυβέρνησις του· δὲν ἐσυντέλλετο δὲ κομπορῆμονῶν, ὅτι ἦν τὴν Ἑλλάδα μεμνημένην και τὴν ἐσχέτισε πρὸς τὴν Εὐρώπην, ὅτι ἄν ἀνεχώρει, ἡ Ἑλλὰς ἀπώλλυτο, και ὅτι δὲν θὰ εὐτύχει ὁ τόπος, ἄν δὲν ἤρχοντο ἐξωθεν ἄνθρωποι νὰ τὸν κυβερνήσωσι, ἄν δὲν τῷ ἐδίδοτο πᾶσα ἐξουσία τοῦ δεσμεῖν και λέειν και ἄν δὲν παρήρχετο ἡ γενεὰ τῶν ἀγωνιστῶν· φιλογενῆς δὲ και φιλελευθέρους ἀρχὰς πρεσβεύων, ἤθελε νὰ κυβερνῇ δεσποτικῶς τοὺς ὁμογενεῖς του, ἐπὶ λόγῳ ὅτι τοιοῦτον κυβερνητικὸν εἶδος ἔπρεπε εἰς ἔθνος μεταβατῶν ἀπὸ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν· οὐδ' ἐπίστευεν ὅτι ὁ δεσποτισμὸς φθείρει συνήθως τὰ χρηστά ἦθη και αὐτῶν τῶν πρὸς τὸ καλὸν τοῦ κοινοῦ δεσποζόντων· δὲν ἀνείχετο δὲ οὐδ' ἦν αὐτὸς παρέσχε μικρὰν ἐξουσίαν τοῦ παρελλήνιου. »

(*) Μετ' ἀπορίας ἴδομεν ἐν τῷ τομ. Α' σελ. 335. πληροφορίαν τινὰ περὶ Κολοκοτρώνη ὅπως ἀνυπόστατος ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν παραδόσεων ἐξελεγχόμενον. Ὁ συγγραφεὺς ἂν και θεωρῇ τὸν Κολοκοτρώνην ὡς τὸν στρατηγικώτατον και ἐπιφανέστερον τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἑλλάδος, ψέγει ἔμω αὐτὸν διὰ τὸ φιλοχρήματον τοῦ χαρακτήρος, ἀναφέρειν ἐτι τὰς μικρὰς τῆς πατρίδος προσόδους καταχρῶμενος, εἰς τραπέζας τῆς ἀλλοδαπῆς ὑπὲρ ἑαυτοῦ διέθετο. Ἡ μικρὰ ἔμω περιουσία, ἣν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἀποθηνήσκων κατέλιπε, και ἡ ἀφιλοκέρδεια μεθ' ἧς ἐπολιτεύθη καθ' ὅσον τὸν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν βίον αὐτοῦ, εἰσὶν ἰκανὰ τεκμήρια ὅπως και τὴν ἐλαχίστην ὑπόνοιαν περὶ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ χαρακτήρος

νομίζει ότι εύρίσκεται εντός μεγαλοπρεπούς στοάς, ένθα έστανται οί άνδριάντες τών ήρώων τής έλληνικής επανάστασεως, ούς ή λεπτή του συγγραφέως γραφή εκ του πρωτοτύπου αυτού άπεμιμήθη.

Ο συγγραφέας πολλαχού ψέγει τó επικρατούν πνεύμα τής άτομικότητος, όπερ πολλών πολλακίς δυστυχιών έγένετο παρκαίτιον, άπορεί δέ πώς έν ώ ή έλληνική επανάστασις τοςούτους έγένησεν άνδρας, υίτινες, ή έν τοίς πεδίοις τών μαχών πολλακίς άμαράντους έδρέψαντο τής δόξης, δάφνας, ή έν τή τών κοινών πραγμάτων δικηκίσει ώς οί άριστοι πάντων διεκρίθησαν, ούδεις όμως έξ αύτών, ούτε καν έπί μικρόν, ήδυνήθη νά συγκρατήση έν τή παλάμη αυτού τó πηδάλιον τής κλυδωνιζόμενης τότε πολιτείας τών Έλλήνων, και ώς άγαθός κυβερνήτης τó σκάφος αύτης διά μέσου τών σκοπέλων νά καθοδηγήση (*).

Ίσως του μέν πρώτου άφορμή ύπήρξεν έν μέρει ό έσχατος κίνδυνος, εις όν πολλακίς τά κοινά τής πατρίδος πράγματα περιήρχοντο και ώς εκ τούτου ή άπειπισία τών άγωνιζόμενων ένέπνευεν αυτοίς άκουσίως τó αίσθημα τής ιδιοσυντηρησίας τού δε δευτέρου νομίζομεν ότι τήν λύσιν ήδύνατο ό συγγραφέας ν' αναζητήση έν τή ιστορίη τής καταγωγής ήμών, έξετάζων τά παραδείγματα τών προγόνων μας, ήδόμενων άείποτε τώ ταπεινού τούς υπερέχοντας, και συνεχώς πρός άλλήλους ύπερ τής ήγεμονίας στασιαζόντων.

Ο βος τόμος τής πολυτίμου ταύτης ιστορίας άπολήγει εις τήν άφιξιν του Καποδιστρίου έν Ελλάδα και τήν έγκαθίδρυσιν αυτού ως κυβερνήτου αύτης. Ο συγγραφέας και περί του άνδρός τούτου τόν λόγον ποιούμενος, μετά παρρησίας και αληθείας έξετάζει τόν βίον αυτού, και εκ τών έργων κρίνων τόν άνδρα, εις μέν τας άρετάς τόν δικαίον άπονεμει έπαινον, τά δε ποικίλα πολιτικά αύτου άμαρτήματα ψέγει. Τήν περαιτέρω διήγησιν τών μετά τήν έλληνικήν επανάστασιν επιφυλάττεται νά εξακολουθήση έν τοίς δημοσιευθησομένοις προσεχώς τόμοις πρός συμπλήρωσιν του όλου έργου, και έλπίζομεν ότι ή έκδοσις αύτών δεν θέλει επί πολύ βρασανίσει έτι τούς έν άνυπομονήσιν αναμένοντας αναγνώστας. Πλήν και εκ μόνης τής αναγνώσεως τών ήδη έκδοθέντων τόμων δικαιοται τις νά ειπή ότι ό συγγραφέας περικαλλές και άνεξίτηλον άνήγειρε τή έλληνική επανάστασις μνη-

του πρωταγωνιστού τούτου τής Έλληνικής επανάστασεως από τήν διάνοιαν παντός Έλληνος άπωθήσασιν, και τήν μνήμην αυτού καθαράν πάσης τοιαύτης κηλίδος τηρήσασιν παρά τούς μεταγενεστέρους.

(*) Μεταξύ τών πολιτικών άνδρών τής επανάστασεως ως τόν άριστον πάντων και μόνον ικανόν έπως συγκεντρώσει εις εαυτόν τήν διοίκησιν τής έλης Έλλάδος αναγνωρίζει και ό συγγραφέας (τομ. Α'. σελ. 273) τόν 'Αλέξανδρον Μαυροκορδάτον.

μείον, προς ό οί Έλληνες άναδλέποντες θέλουσιν άείποτε μετ' έπαίνου και εύγνωμοσύνης άναπολεί τó επ' αυτού επιγεγραμμένον όνομα του ίδιου.

K. N. ΚΩΣΤΗΣ.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΑΣΜΑΤΑ.

Τά δημοτικά ταύτα ήσματα συνελέχθησαν υπό τινος φιλομούσου νέου εκ Πύργου τής Ηλείας μετά πολλής επιστασίας, ούτινος θέλωμεν δημοσιεύσει άλλοτε τó όνομα.

1.

Έγώ περνάω κ' άντιπερνάω ε' τής Μαρουδής τ' άλλών· Άποκει άλλωνίζου δώδεκα και συμπαίζου δέκα. Κ' ή Μάρω με τήν μάνα της τριγύρω λαγανίζει· Κ' ή μάνα της τής έλεγε κ' ή μάνα της τής λέγει. Φεύγα (1) ή Μάρω όχ τόν κουρνιαχτό φεύγα κ' από τόν ήλιον.
— Μάνα τόν ήλιον αγαπώ τόν κουρνιαχτό τόν θέλω· Τόν γυιόν του πρωτολιχιστή άνδρα θέλω νά πάρω.
— Ό γυιός του πρωτολιχιστή πολλά προικιά γυρεύει·
— Σάν τά γυρεύει δός τε τα, καλός είν κ' άς τά πάρη·
— Γυρεύει βόιδα του ζυγοφ φοράδα τής καθάλας, γυρεύει κ' άνεμόπαχνο, νά τρώη ή φοράδα μέσα, γυρεύει άμπέλι άτρύγητο μ' έλους τούς τρυγητάδες·
— Σάν τά γηρεύη δός τε τα καλός είν κ' άς τά πάρη.

2.

Άνάθεμά τον π' όρρίγνε τά μάγια στο πηγάδι Κ' έμάγεψε τόν άνδρα μου και θε νά με χωρήση· Κ' αν με χωρήση ό κ. . . καλήτερον θα πάρω· Σ' τας δύο ε' τας τρεις θα λούζωμαι, ε' τας τέσσαρες θ' άλλάζω· Και ε' τας επτά και ε' τας όκτώ θα βγαίνω ε' τó σεργιάνι. Νά με ζηλεύση ό κ. . . και στείλη νά με πάρη.

3.

Μωρ', μηλιά μου, με τά μηλα, ποϋ είν τ' ά μηλα σου; Ποϋ είν τά μηλα, ποϋ είν τά φύλλα, ποϋ κ' οί κλώνοι σου; — Φύσηζε βορειάς και νότος και μες τ' ά ριζε· — Σε παρακαλώ, βορειά μου, τράδα χαμηλά. Γιά νά άράξουν τά καράβια τά Ζαχωριανά. Οϋλ' άράξαν κ' οϋλα ήρθαν, κ' οϋλα φάνηκαν. Του Μειμέτη τó καράβι δεν έφάνηκε. Κ' ή Άνθοϋλα κτενιζόταν μες τήν σκάλα της. Κ' ό Μειμέταγας περνάει και τήν χαιρετίζ. Έρχει μηλο και τήν κρούει, δεν τ' ώμίλησε. Έρχει μάλαμα κ' άσήμι, χαμογέλασε, Πέντε παλληκάρια στέλλει εις τó μπαρμπερζό κ' άλλα πέντε παλληκάρια ε' τó συμπεθεριό,

(1) Ονομαστ. άντί κλητικης.

— « Μωρ, κυρά μου, συμπεθέρα, συμπεθέρα μου, « Νά μες δώσης τήν άνθοϋλα ε' τόν Μειμέταγα ». Και κανεις δεν άπεκρίθη με οϋδ' ή μάνα της. Παρά ή Άνθοϋλα λέγει κ' άποκρίνεται· « Τόν Μειμέταγα τόν θέλω και τόν αγαπώ « Γιά νά γείνω βοίθοντινα μες τά Γιάννενα Νά μοιράζω τούς λουφέδες τών παλληκαριών ».

4.

Ποϋ πές άγγελικό κορμί, ποϋ πές καμαρωμένο; — Σ' τήν βρύσιν πάω για νερό ε' τόν ποταμόν νά πλύνω. — Σ' τήν βρύσιν Τουρκοι κάθονται, ε' τήν στράτα παλληκάρια, Φυλάν σου πίνουν τó νερό, φιλουσ τά μαϋρα μάτια. Φυλάξου θυγατέρα μου μαϋρος μη σε φιλήση· — Με οϋδέ μαϋρος μαυρειδερός με οϋδέ ήλιοκαϋμένο.

5.

Σ' τήν βρύσιν στέχω και διψώ, νερό κρατώ δεν πίνω. Τηράγοντα τας; ευμορφαις μου πήραν τó κανάτι. Κανάτι ξυλοκάνατο νά ειχα τó ριζικό σου, Ποϋ σε κρατούν ή ευμορφαις και πίνουν τó νερό σου· Τρεις αδελφοϋλαις ήμαστε κ' οί τρεις άρχοντοϋλαις· Τήν μιá τήν λένε βαμβακιά τήν άλλη κρύα βρύσι, Τήν τρίτη τήν καλήτερη τήν λένε κυπαρίσι. Νά φίληγα τήν βαμβακιά. Νά πιώ νερό όχ' τήν θρύσι. Νά περτα νά κοιμάμουνα κοντά ε' τó κυπαρίσι.

6.

Ποιός είν αξιος ε' τή θάλασσα άμπέλι νά φυτεύση Και καθάλαρης ε' τά άλογο νά μη ή νά τó κλαδέυση; — Έγώ ειμαι αξιος ε' τή θάλασσα άμπέλι νά φυτεύσω Και καθάλαρης ε' τά άλογο νά μπω νά τó κλαδέσω. — Άνάμεσα ε' τόν οϋρανό κρέμετ' ένα στατέρι. Κ' εκει νά πές νά ζυγιαστής για νά σε κάμω τέρι.

7.

Πέρδικά ειχα ε' τόν όντά μου Και έκοιμότανε κοντά μου Έξυπνώ και δεν τήν βρισκω Μ' έρχεται νά ξεψυχήσω. Με τά ρούχα μου μαλώνω Βγαίνω έξω και τ' άπλώνω. — Ρούχα μου καλά μου ρούχα Ποϋ ν' τά μαϋρα μάτια ποϋ 'χα, — Γιάντα π' έρχονται από πέρα Με τριαντάφυλλα ε' νά χέρια.

8.

Ποιός ειδε πράσινο δενδρι μαυροματούσα και ξανθή. Νά 'χη γαλάζια φύλλα; μαϋρα μάτια μαϋρα φρύδια Νά 'χη και ε' τή ριζούλα του λαϋρα ποϋ 'χει ή καρδουλα του βρύσι κατάκρυα θρύσι; ποιός τήν κάνει τέτοια κρίσι. Έκει έσκυφα νά πιώ νερό, φιλω τά μάτια σου τά δύο νά πιώ και νά περάσω· και τήν κόρη ν' άγκαλιάσω. Μ' έπεσε τó μανδύλι μου· για δεν με κλέτε, φίλοι μου, τ' άργυρογαζομένο, με χαρά ήταν τó καϋμένο όπου μου τó κεντούσανε και μου τó τραγουδούσανε δύο πάρθενα κοράσια, 'σαν τού Μάι τά κεράσια, Τό 'να ήταν άπ' τόν Γαλατά σφιχτον τόν νοϋν σου δυνατά. Και τ' άλλο άπ' τόν Νιοχωρι του παπα Γεωργάκη ή κόρη.

9.

Όσο είν τó μηλο κόκκινο και τó κυδώνι τ' άσπρο Και τó τριαντάφυλλο ξανθό, τó παραγινομένο, Έτσι είν κ' ή αγάπη μου, ή αγαπητικί μου. Μήν τήν πενεύης, Κωνσταντή, τήν ευμορφη γυναικα Γιατί κρυφά δανείζεται και φανερά μοιράζει. Άσπρα 'χει κ' άς δανείζεται, φλωριά κ' άς τά μοιράζει Κώνστα δεν δίνει τ' άσπρα σου με οϋδέ και τά φλωριά σου. Παρά δανείζει τó φιλι, ντροπιάζει εσε κ' έμένα. Σε ινάτι μου τó κάνετε νά πά νά τήν σκοτώσω. Άν δεν πιστεύης, Κωνσταντή, σύρε νά κατωλάθης. Τουρκικα φορια φορεσε και τουρκικα καθάλα, Και σύρε και ξεπέξεψε ε' τού γέροντα τó σπητι, Και δεϊρε τόν πρωτόγερον και μάλο τούς γερόντους; Γοργά ψωμι, γοργά κρασι, γοργά κ' ένα κοράσι. Όλα γοργά τά ήφέρανε, τήν κόρη δεν τήν βρισκουν Κ' άτός του τούς άδήγησε κ' άτός του τούς διατάζει Για σύρτε ε' τήν Κωνσταντινά, ε' τού Κώστα τήν γυναικα, Κείνη πολλούς εδάνεισε κ' έμας μην τó κρατήση. Έκίνησαν κ' εδιάκανε οί δυο πρωτογερόντοι Κ' από μακρυά τήν χαιρετάν κ' από κοντά τής λένε. Για σου χαρά σου Κωνσταντού. — Καλώς τους τούς γερόντους

Κόρη σου πέφτομε ριντσά σου πέφτομεν μινέτι. Μας ήλθε ένας τρανός αγάς κ' ένας τρανός αφέντης, Γύρους γυριάζει τά φλωριά και τά μαργαριτάρια. Μά μπηκε μέσα κ' άλλαξε σαν τήν περδικοϋλα,(1) Κ' εκίνησαν κ' εδιάκανε στοϋ γέροντα τó σπητι. Για σου χαρά σου αφέντη μου— Καλώς τηνε τήν κόρη, Μά εστρώσαν κ' επλαγιάσανε 'σαν νά ήσαν αδελφοϋλια, Βαρεία κοιμάσ' αφέντη μου, βαρύν 'υπνον όπ' έχεις, Έξύπνα κ' άγκαλιασε κορμι κυπαρισσέιο, Και τó σπαθι του εβγαλε τής κόβει τó κεφαλι.

10.

Ποϋ εισουν περιστεροϋλα μου τóσον καιρόν ποϋ λειπεις; Ηήγα νά μάσω λάχανα ε' τά κλέφτικα λημέρια. Οί κλέφτες μες αγνάντευσαν από 'ψηλή ραχούλα Κοράσια μαυροματίκα για κοντοκαρτερεϊτε, κάτι νά σε ρωτήσωμε, κάτι νά σε ειπωμε. Μήν ήναι κλέφτες ε' τó χωριό μην ήναι κ' αρβανίτες, Ποϋ ξεύρω καπετάνιε μου καν ήναι; καν δεν ήναι; Θα ρρω είναι δυο τρεις τέσσαρες και κάνουν τó τασικ; Ποιός έχει εδω γλυκό κρασι, έχει όμορφο κοράσι Παπας έχει γλυκό κρασι, έχει όμορφο κοράσι. Έδιάκαν και κονέψανε μες τού παπα τó σπητι. Παπα ψωμι, παπα κρασι νά πιουσ τά παλληκάρια Παπα τήν θυγατέρα σου τήν θελει ό καπετάνιος. Έσετς καλά τó ήξεύρετε, κ' οί Τουρκοι κ' οί Ρωμα Π' έμένα ή θυγατέρα μου λειπει ε' τó μοναστήρι, Λειπει νά γείνη καλογρηά ν' αγίαση τήν ψυχή της. Παπα σοϋ κόβω τά μαλλιά, σοϋ κόβω και τά γένια. Έδιάει και τήν ήφερε πέρδικα (2) πλουμισμένη.

11.

Γιενάρης με τά κρύσταλλα, Φλεβάρης με τά χιόνια Κ' ό Θεριστής τραγουδιστής κ' Αϋγουστος με τά ρόδα, (1) Επί κακοϋ τó περδικοϋλα. (2) Τó πέρδικα πάντοτε επί κακοϋ

Μιά παππαδιά στολίζεται ν' πάη ε' τὸ πανηγύρι,
 Βάνει τὸν ἥλιον πρόσωπον καὶ τὸ φεγγάρι ἀστήθη,
 Καὶ τὴν ὀχιά τὴν πλουμιστὴ γιορντάνι τοῦ λαίμου της.
 Τσοπάνης τὴν ἀγνάντευσ ἀπὸ ψηλὴ βραχούλα
 Μὲ τὸ καλάμι τῆς μιλιάει μὲ τὴν φλογέρα λέει.
 Μωρ' ἔλα 'πάνω παπαδιά νὰ κ. . .
 Σοῦ δίνω χιλιά πρόβατα καὶ πεντακόσια γ'ίδια
 Λύκος νὰ φάη τὰ πρόβατα κ' ἄλλος λύκος τὰ γ'ίδια.
 Παρὰ ν' ἀφήσω τὸν παπᾶ νὰ ῥθῶ μὲ τὸν τσοπάνη
 Καὶ ὁ παπᾶς ποῦ τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ καλοφάνη.
 Ἄηντε ἀπάνω παπαδιά νὰ κ. . .
 Νὰ πάρωμε τὰ πρόβατα, νὰ πάρωμε τὰ γ'ίδια.
 Παπᾶ μὴν ἐξουρλάθηκες, μὴν ἀσηκώθη ὁ νοῦς σου ;
 Παπᾶ χάνεις τὴν λειτουργιά ποῦ θε νὰ λειτουργήσης.

12.

Μωρὴ μικρούλα λειμόνια μὲ τὰ πολλὰ λειμόνια
 χαμηλώσ' τὰ κλωνάρια σου ποῦ κλαιδοῦν τὰ ἀηδόνια.
 Ἀηδόνια μου μπιρμηλία μου, νὰ ζητε μὴ λαλήτε,
 Γιατί ἡ ἀγάπη ἐμίσησε καὶ πάει ἀπὸ τὸ βράδυ.
 Τί φταίνε τὰ γλυκὰ κρασὰ, τί φταίν' τὰ παλληκάρια ;
 Τί φταίνε οἱ Μπελεσιώτισσες ποῦ βάνουν τὸ φτιασίδι.
 Τί γάρ ἡ νιαῖς τὸ βάνουνε, τί γάρ ἡ πανδρεμνίαις ;
 Το βάνουν καὶ ἡ παπαδιαὶς κ' ἀφίνουν τοὺς παπάδες.
 Μιά παπαδιά μὲς τὸ Μιστρά πάει μὲ τοὺς δραγόνους
 Πάει καὶ ὁ παπᾶς ξεσκούφωτος κοντὰ περικαλιώντα.
 Κοντοκαρτέρει παπαδιά καὶ νὰ σὲ ῥωτήσω.
 Νὰ μὴ μοῦ πῆρες τὰ ἱερά γιατί θε λειτουργήσω.
 Σύρε παπᾶ ε' τὸ σπῆτι μας, σύρε καὶ ε' τὴ δουλειὰ σου.
 Ἐγὼ θε πᾶ νὰ πανδρευτῶ νὰ πάρω παλληκάρη.

13.

Τάχα δὲν ἐκαζάντησα παράδες ε' τὸ κεμέρι
 Ἐλενὸ τοῦ Χασομέρη ;
 Καὶ τί τὰ θέλω τὰ φλωριά, τί θέλω γὼ τὰ γρόσια.
 Τὰ 'κατὸ καὶ τὰ διακόσια,
 Σάν δὲ φιλῶ τὰ μάτια σου τὸν ἄσπρον τὸν λαίμον σου
 τ' ὄμορφον τὸ προσωπὸν σου

14.

Ἄδασμε μου καὶ βασιλικὰ καὶ σεῖς λελουδικὰ μου
 μοῦ ἐκαῦτε τὴν καρδιά μου.
 Σεῖς μὲ ἀποκοιμίσατε καὶ μ' ἔφυγ' ἡ καλὴ μου,
 κ' ἡ ἀγαπητικὴ μου.
 Πῆρα τὰ ὄρη σκούζοντας καὶ τὰ βουνὰ ῥωτῶντας
 τὸν θε παρακαλῶντας.
 Βουνά μου ἀερώτατα ἴδατε τὴν καλὴ μου
 τὴν ἀγαπητικὴ μου ;
 Κ' ἀγνάντευσ ε' τὴν θάλασσα εἶδα γεράνιο κῦμα
 ἄς τὸ 'χω γ'ὼ τὸ κρίμα.
 Κ' εἶδα παπᾶ καὶ λειτουργαίε καλόγηρα κ' ἐπροσκύνα,
 ἄς τὸ 'χω γ'ὼ τὸ κρίμα.
 Φεύγα παπᾶ ὄχ τὴν λειτουργιά, φύγα κ' ὄχ τ' ἅγιο βῆμα.
 ἄς τὸ 'χω γ'ὼ τὸ κρίμα.

15.

Σάν μῆλο ποῦ εἶναι ε' τὴν μηλιά τὸ παραγινωμένο
 Ἔστο εἶναι κ' τ' ἀνὸπανδρὸ 'σάν ἔρχετ' ὁ καιρὸς του.
 Λόγια λέγει τῆς μάνας του, λόγια τῆς ἀδελφῆς του.
 Μάνα ε' τὴν μέση δὲν χωρῶ, ε' τὴν ἄκρη δὲν κοιμοῦμαι.
 Στρώστε μου ἔξω ε' τὴν αὐλή ἢ ἔξω ε' τὸ περιθώρι

Νὰ πέφτουν τ' ἄνθη ἐπάνω μου, τὰ μῆλα ε' τὴν ποδιά μου
 Νὰ πέφτη τῆς ἀμυγδαλιῆς τὸ πικράμυγδαλὸν της.

16.

Μὲς τὴν ἐπάνω γειτονιά μιά νεραντσά, μιά λεμονιά,
 Νεράντσι καὶ λειμόνι ε' τὴν παρακάτω ῥωγα.
 Ἔνας κοντός κοντούκιος ἔχει εὐμορφὴ γυναικα.
 Καὶ τὴν ζηλεύει ἡ γειτονιά, τὴν ἀγαπάει κ' ἡ ῥωγα.
 Βάρυ χρέος τοῦ ῥήξανε καὶ θε νὰ τὴν πωλήσῃ
 Παρασκευὴ τὴν ἔλουζε, σαββάτην τὴν κτενίζε.
 Τὴν κυριακὴ! ἀπόγευμα τὴν βγάνει ε' τὸ παζάρι.
 Πόσο κοντὴ τὴν λιγερή, πόσο κοντὴ τὴν κόρη ;
 Χιλιά 'χει τὸ 'να μάγουλο κ' ἄλλα χιλιά 'χει τ' ἄλλο,
 Τὸ λιγερὸ της τὸ κορμί διαμετρημοῦς δὲν ἔχει.
 Στρώσε, κοντὰ τὸ ῥάσο σου νὰ σοῦ μετρήσω τ' ἄσπρα.
 Ἀπὸ βραδὺς τ' ἀρχίνησε κ' ὡς τὴν αὐγὴ μετράει.

17.

Παρασκευὴ τὸ βράδυ σάββατο τὴν αὐγὴ
 Καρδί κινδυνεύει γιὰ νὰ πινηγῇ.
 Κ' ὁ νέος ποῦ ἦτον μέσα ὁ περίμορφος
 Δὲν κλαίει τὴν ζωὴ του ποῦ θε πινηγεῖ
 Μόν' κλαίει τὴν καλὴ του ποιοῦς θε τὴν χαρῆ
 Ποιοῦς θε τὴν ἀγκαλιάσῃ τὰ μεσάνυχτα
 Θε τὴν γλυκοφιλήσῃ ε' τὰ χαράγματα.
 ἄλλως·

Κάτω ε' τὸ Σκηνητενάρη ε' τὸ Βαρθαλαμιὸ
 Δὲν κλαίει μαῦρος τὴ νηότη ἢ τὴν λεβεντιὰ
 Μόν' ἔκλαιε τὴν κόρη τὴν πεντάμορφη
 Πέντε φοραὶς τὸ βράδι καὶ δέκα τὴν αὐγὴ.
 Παρ' ἓνα παπαδόπλο τὸ μικρότερο

18.

Μιά κόρη ἀπὸ τὴν Εὐριπον, μιά κόρη ἀπὸ τὴν Πάτρα.
 Νὰ ταξιδεύσῃ δὲν μπορεῖ ν' ἀράξῃ δὲν ἡξεύρει.
 Μόν' τὸ γαλὸ σηργάνας τ' ἔρημο περιγιάλι
 Νὰ βρῆ καρδί πιστικὸ πέρα γιὰ νὰ περάσῃ,
 Νὰ πάη κόρη ἀπειράγη, κόρη μὲ τὴν τιμὴν της,
 Ἐδιάσῃ καὶ τὸ ἔδρασι καλὸ καὶ μπιστευμένο.
 χιλία δινεῖ τοῦ καρδιῶ, κ' ἄλλα χιλία τοῦ ναύτη.
 Μεσιστρατῆς μεσοδρομῆς ε' τὴ μέση τοῦ πελάγου
 Ἐξεδιαντράπη ὁ Ναύκλιαρης τὴν κόρη νὰ φιλήσῃ.
 Κ' ἡ κόρη ἀπὸ τὸν φόβο της, κ' ἀπὸ τὴν ἐντροπὴ της
 Ἔπεσ' ἡ μαύρη ἀπέθανε, ἔπεσε κ' ἐλιγώθη.
 Κ' ὁ ναύκλιαρης ἐσκιᾶχτικε ε' τὸ πέλαιο τὴν ῥίχνει.

19.

Σ' τὴν κεντημένην τραχηλιὰν καὶ τ' ἄσπρο σου ε' ἀστήθη,
 Κάθονται δύο γραμματικοὶ καὶ γράφουν κ' ἀναγνώσκουν,
 Τὸ κέντημά εἶναι γλέντομα, κ' ἡ ῥόκκα εἶναι σεργιάνει.
 Κ' ὁ ποντισμένος ἀργαλιὸς εἶναι σκλαβιά μεγᾶλη.
 Ἀνάθεμα τὴν μάνα σου ποῦ σ' ἔμαθε ἀνυφάντρα
 Δὲν σ' ἔμαθε τὴν λεβεντιὰ νὰ περπατῶμ' ἀντάμα.

(Ἐπεταὶ συνέχεια.)

ΔΙΑΦΟΡΑ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ.

Παρατηρῶν τὰ βιβλία τῆς πρώτης ἐν Προῶσῃ Ἐλ-
 ληνικῆς σχολῆς ἀνεῦρον ἐν αὐτοῖς χειρογράφων πε-
 ριέχον ἐπιστολάς, τὰς ὁποίας συνήθροισε καὶ ἔγρα-
 ψεν ὁμοῦ ἱερέυς τις Νικόλαος ἐκ Μυροκόβου τῷ
 κηρβ. Ἀπριλίου κη'. διαίρεσας αὐτὰς εἰς δύο βιβλία·
 ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον περιλαμβάνει μόνως τὰς ἐπι-
 στολάς τοῦ σοφοῦ διδασκάλου καὶ ἱερομονάχου Εὐ-
 γενίου τοῦ ἐξ Αἰτωλίας, ἀκμάσαντος τὸν ΙΖ'. αἰῶ-
 να, τὸ δὲ δεύτερον πολλῶν ἄλλων λογίων ἀνδρῶν
 ἀκμασάντων καὶ αὐτῶν κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν,
 καὶ μίαν τὴν 66 Παναγιώτου ἐπιστελλομένην τῷ
 εἰρημένῳ Εὐγενίῳ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἀξίαν δι-
 μοσιεύσεως ἔκρινα οὐχὶ μόνον διὰ τὸ Λακωνικὸν αὐ-
 τῆς ὕφους, τὴν γλαφυρότητα, καὶ τὸ περιεχόμενον,
 ἀλλὰ πρὸ πάντων καὶ διὰ τὴν ἐπισημότητα τοῦ ἐ-
 πιστεῖλαντος· ἔχει δὲ οὕτω·

« Τῷ Παροσιωτάτῳ καὶ Λογιωτάτῳ Εὐγενίῳ
 τῷ διδασκάλῳ
 Παναγιώτης εὐ πρᾶττει·

« Διατείνει μεχρὶ τοῦδε ὁ ἐν Κρήτῃ πόλε-
 » μος κατατρώχων ἡμᾶς ὅτι μάλιστα· πολι-
 » ορκούμεθα γὰρ οἱ πολιορκοῦντες καὶ ὕστε-
 » ροῦμεν τῶν ἀναγκαίων· ὧν οὐ πρὸς χρεῖαν
 » μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τρυφὴν οἱ ἐν Χανδάκκι
 » εὐποροῦσι κοιλίας καὶ φορτίδῃσι νησιῶν ὑπὸ
 » τῆς Αὐσονίτιδος ἐπικουρίας συχνάς λαμ-
 » θάνοντες· ὁ δ' ἡμῶν κρατῶν ἐς Τέμπη τὰ
 » θεσσαλικά, καὶ παρὰ Πηνειοῦ ῥοὰς τὸ ὑπή-
 » κοον κατατρώχων καὶ σπαράττων οἴεται σικᾶ
 » μόνη Ἐνετοῦς καταπλήξειν· δεόμεθα τῶν
 » σῶν εὐχῶν πάτερ τίμιε· καὶ ἐν οἷς γέγραφας
 » ἐπιμελῶς διακειμένους, ἐν οἷς δὲ γράψεις ὁ-
 » λη ψυχῇ ἐπιμελησομένους διηγήσεται· ἐρῶ
 » μένωσ καὶ εὐδαιμονῶν διαδιώχης θαυμάσιε·

ἀπὸ τοῦ ἐν Χανδάκκι στρατοπέδου·
 σεπτεβρίου εη !
 ἀχοδ'.

Ὁ ἀναγνώστης εἰδὼς τὰ ἄλλοτε ἐν τῇ Ν. Παν-
 δῶρα περὶ τοῦ Παναγιώτου Νικουῆς ἱστορηθέντα
 συμπαιρνεῖ εὐκόλως, ὅτι ἐκ τοῦ καλάμου τοῦ ἐν-
 δόξου τούτου ἀνδρὸς ἐξῆλθεν ἡ παρούσα τὴν γνώ-
 μην δὲ ταύτην ὑποστηρίζει αὐτὸς ὁ συναθροίσας

τὰς ἐπιστολάς λέγων οὕτως ἐν τῷ τοῦ δευτέρου βι-
 βλίου πίνακι τῷ περιέχοντι τὰς ὑποθέσεις ἐκάστης
 αὐτῶν « τὴν παρούσαν (ἐξηκοστὴν ἔκτην) ἐπιστέλ-
 » λει Παναγιώτης ὁ πρῶτον ἐρμηνεύς καὶ δραγουμά-
 » νος τοῦ Σουλτάν Μεσεμέτη πρὸς διδάσκαλον τὸν
 » κύρ Εὐγένιον, τὴν ὁποῖον ἔπεμψεν ἀπὸ τὸν Χάν-
 » δακα τῆς Κρήτης, ὅταν ἦτο μὲ τὸ στρατεύμα
 » τῶν Τούρκων, εἶναι δὲ θαυμάσια ἡ ἐπιστολὴ καὶ
 » ἀποδείκτει καὶ φανερῶναι πρὸς τὸν Εὐγένιον τὰ
 » τοῦ στρατοῦ πάντα καὶ τελειοί » ἀλλὰ τί εἴπω-
 » μεν περὶ τῆς χρονολογίας αὐτῆς; κατὰ τὸ ἐπιτύμ-
 » βιον ὁ Παναγιώτης Νικουῆς τὸ ἀχογ'. Σεπτεμ-
 » βρίου κβ'. ἦτο ἐν τοῖς νεκροῖς, κατὰ δὲ τὴν ἐπιστο-
 » λὴν ταύτην καὶ μετὰ ἐν ἔτος ἔζη· τὸ περίεργον δύο
 » ἐπιστολαὶ τοῦ Εὐγενίου πρὸς τὸν Παναγιώτην ὀνο-
 » μάζοντος αὐτὸν ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἐρμηνέα τοῦ ἐκλαμ-
 » προτάτου καὶ ἀηττήτου βασιλέως, ἐν δὲ τῇ δευτέ-
 » ρῃ ἐρμηνευτῆν τῶν λόγων τοῦ ἐκλαμπροτάτου βεζῆ-
 » ρι, καὶ παρακαλοῦντος, ἵνα ὡς παραδυναστεῶν ἡ-
 » γεμόσιν ἀξιωματικοῖς καὶ τυράννοις ἀνδράσι μεσι-
 » τεύσῃ ὑπὲρ τινῶν Αἰτωλῶν, φέρουσιν ἀμφότεραι τὸν
 » αὐτὸν χρόνον ἀχοε'. ποῦ τότε ἦτο ὁ Παναγιώτης ;
 » αἱ ἐπιστολαὶ σιωπῶσιν ἠδυνάμεθα ἴσως εἰπεῖν, ὅτι
 » ὁ χρόνος ὑπάρχει λάθος τοῦ ἀντιγραφέως, τεκμαι-
 » ρόμενοι τοῦτο ἐξ ἄλλης ἐπιστολῆς τοῦ Εὐγενίου
 » πρὸς τὸν Λαρίσης Διονύσιον γραφέισης τὸ ἀχξε'. ἐν
 » ἡ λέγων ὅτι καὶ ἄλλοτε ἔγραψεν αὐτῷ προστίθησιν·
 » « ἐν δὲ τῷ γράμματι ἐκείνῳ ἐτύγχανεν ὄν καὶ ἄλλο
 » γράμμα ἀντιγραμμένον ἐκ τῶν τοῦ σοφωτάτου
 » κυρίου Παναγιώτου τοῦ ἐρμηνέως, ἐκ Κρήτης οὐ
 » πρὸ πολλῶν ἡμερῶν ἡμῖν πεμφθὲν »· ἐὰν λοιπὸν
 » ὁ Εὐγένιος διὰ τῶν λέξεων τούτων ἐνοῆ τὴν ἐπι-
 » στολὴν ταύτην, ἡ ἡμετέρα γνώμη, ὅτι λάθος ἀντι-
 » γραφῆς συνέβη, εὐδοῦται.

Ἐν Χάλκῃ τῇ 30 Αὐγούστου 1862.
 Κ. Ι. ΠΑΝΖΙΩΤΗΣ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΠΗΓΑ
 Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας. (*)
 Τῷ ΜΕΛΕΚῃ ΣΑΚΑΤ !
 Π Η'.

Τῷ λαμπροτάτῳ καὶ Γαληνοτάτῳ Βασιλεῖ
 πάσης Αἰθιοπίας Μέλεκῃ Σακάτ νικητῇ τρο-
 παιούχῳ, υἱῷ ἐν Κυρίῳ περιποθήτῳ ἔλεος καὶ
 (*) Περὶ αὐτοῦ ἔγραψεν ἡ Πανδῶρα, ἐν τῇ φυλλάδι τῆς
 α'. 7βρίου 1858 ἐξαχθεῖσα ἐκ χειρογράφου περιέχοντος
 320 ἐπιστολάς τοῦ ἴδιου καὶ εὐρισκομένου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ
 τῆς κατὰ Χάλκην θεολογικῆς σχολῆς.

ειρήνην, ἡ Παναγία Τριάς διασκέπει τὸ σὸν κράτος, καὶ διαφυλάττειεν ἀήττητον εἰς αὐξήσιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, δι' οὗ βασιλεῖς βασιλεύουσι, καὶ δυνάσται κρατοῦσι τῆς γῆς. Ἀμήν. Ἡμεῖς οἱ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως κήρυκες Θεοῦ χάριτι, καὶ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ποιμένες, οἱ τοῦ Χριστοῦ τὴν ποίμνην φυλάττοντες ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ, οἱ Ῥωμαῖοι λεγόμενοι καὶ Ἀνατολικοὶ, ἀναφέρομεν τῷ σῷ κράτει ὅτι κατὰ τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἀποστολικοῦ θρόνου τῆς μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρείας εὐρισκόμενοί τινες Χριστιανοὶ Κόπται λεγόμενοι κηχωρισμένοι τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας (οἱ καὶ διακόψαντες τὴν ἐνότητά καὶ τὴν κοινωνίαν, ἣν εἶχε καὶ ἡ σὴ βασιλεία πρὸς ἡμᾶς, καθὼς καὶ ὅλος ὁ λοιπὸς κόσμος καὶ τὰ τέσσαρα Πατριαρχεῖα τῆς οἰκουμένης) οὗτοι νῦν ἐσχίσθησαν οἱ Κόπται καὶ πρὸς ἀλλήλους (τοῦτο γὰρ ἔθος ἐστὶ τῷ ψεύδει καὶ τῇ κακίᾳ ὅτι μάχεται καὶ ἑαυτῇ καὶ τῇ ἀληθείᾳ), οὗτοι τοίνυν οἱ Κόπται, ἐσχίσθησαν, καὶ ἐξέπεσον εἰς ἀθεμίτους παρεκτροπὰς, καθὼς διηγῆσονται καὶ οἱ ἐρχόμενοι πρὸς τὸ σὸν κράτος Αἰθίοπες, φεύγοντες τὰς Κοπτικὰς συγχύσεις· πολλοὶ οὖν καὶ ἀπ' αὐτῶν ἐστράφησαν πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ καθ' ἡμᾶς πολιτεύονται, καὶ μεθ' ἡμῶν κηρύττουσι νῦν ἐνα Χριστὸν τουτέστι μίαν ὑπόστασιν ἐν δύο φύσειν ἀσυγχύτοις· τὸν αὐτὸν θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον ἀφέντες καὶ τὴν περιτομήν, ἣν περετέμοντο ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, καὶ τὰς ἀθεσμογαμίας, καὶ τὰς κατὰ τῶν Ἀγίων εἰκόνων μάχας, καὶ τὴν περὶ τὰς Ἀγίας Τεσσαρακοσὰς ἀνωμαλίαν καὶ τὴν περὶ τὸ Ἱερὸν Πάσχα νεωτέραν πλάνην ἅπαντα καὶ οἱ κατ' Αἴγυπτον Αἰθίοπες φεύγοντες ἐπιποθοῦσιν ἐνωθῆναι καὶ αὐτοὶ μεθ' ἡμῶν, τῶν στερεῶς καὶ ἀμετακινήτως κρατούντων τῶν Ὀρθοδόξων Πατέρων τὰ δόγματά τε καὶ παραδόσεις, πλὴν ζητοῦσι πρόσταγμα τῆς σῆς βασιλείας, δι' ἣν αἰτίαν γράφομεν καὶ ἡμεῖς παρακαλοῦντες τὴν σὴν βασιλείαν ἀσπασίως δέξασθαι τὸ παρὰ Θεοῦ τοῦτο κίνημα, καὶ εὐδοκῆσαι ἵνα πάλιν ἐν ὧμεν Ῥωμαῖοί τε καὶ Αἰθίοπες καθὼς καὶ πρότερον, πρὶν χωρισθῆναι διὰ τῶν Κοπτῶν ἀπόδος Μεγαλοπρεπέστατε Βασιλεῦ τοῖς Ὀρθοδόξοις βασιλεύει σεαυτὸν, ἵνα καὶ μετ' αὐτῶν συμβασιλεύσης ἐν οὐρανῷ, ὡς Μέγας ἄλλος Κων-

σταντίνος, διαλύων τὰ σκάνδαλα τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ· οὗ ἡ χάρις καὶ τὸ ἀπειρον ἔλεος εἴη μετὰ σοῦ.

Ἐν Αἰγύπτῳ, ζογ'.

—000—

ΒΕΡΤΡΑΝΔΟΣ ΔΥ ΓΕΚΛΙΝΟΣ. Ἐγεννήθη ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Motte-Broon, πλησίον τῆς πόλεως Ρέννης τῷ 1314 ἐξ εὐγενῶν γονέων. Ἦτο νέος δύστροπος, αἱ τιμωρίαι δὲ καὶ αἱ ἀπειλαὶ τὸν κατέστησαν ἔτι δυστροπώτερον. Ἦτο ἄσχημος, εἶχε σῶμα εὐτραφές, ὤμους πλατεῖς, κεφαλὴν μεγίστην, ὀφθαλμοὺς μικροὺς ἀλλ' ἐκφράζοντας πολλὴν εὐφυΐαν. « Εἶμαι ἄσχημότατος ἔλεγε συχνάκις, θὰ γίνω τὸ φόβητρον γυναικῶν, ἀλλ' ἐν ταῦτῳ καὶ τὸ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως. » Δεκαεξαετῆς ὢν ἐδραπέτευσεν ἐκ τῆς πατρικῆς τοῦ οἰκίας καὶ κατέφυγεν εἰς Ρέννην, μετ' ὀλίγους δὲ μῆνας συνεφιλιώθη μετὰ τοῦ πατρὸς του κατὰ τινα ἀγῶνα (tournoi) ὅπου διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν του. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὁ νέος Βερτράνδος ἀδιακόπως ἐγυμνάζετο εἰς τὰ ὄπλα καὶ οὕτως ἔγεινε περίφημος. Κατ' ἀρχὰς ὑπηρετήσεν ὑπὸ Κάρολον δὲ Βλουᾶ εἰς τὸν κατὰ τοῦ Ἰωάννου Μομφόρτου πόλεμον, τοῦτο δὲ τῷ ἀφῆρεσε τὴν φιλίαν τῶν συμπατριωτῶν του, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ὑπηρετήσῃ Κάρολον τὸν πέμπτον· ἐνίκησε δὲ τὸν βασιλέα τῆς Ναβάρρης εἰς Cocherel, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα νικηθεὶς καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ἐξωγρήθη ὑπὸ τοῦ περιφήμου ἀρχηγοῦ αὐτῶν Χανδῶ (Chandos) εἰς Ἀραβίαν. Ἄμα ἐλευθερωθεὶς ὑπῆγε μετ' ὀλίγων στρατιωτῶν εἰς Ἰσπανίαν ὅπου νικήσας Πέτρον τὸν Σκληρὸν ἀνέβιβασεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Καστιλλίας Ἐρρίκον τῆς Τρανσταμάρρης. Λαβὼν τῷ 1349 τὸν τίτλον στρατάρχου τῆς Γαλλίας ἀπεδίωξεν ἐκ τῆς Νορμανδίας καὶ δύο ἄλλων ἐπαρχιῶν τοὺς καταστρέφοντας αὐτὰς Ἄγγλους, ἀπέθανε δὲ πολιορκῶν τὸν πύργον τοῦ Randon. Ὅτε ἐπλησίασεν ἡ ὥρα τοῦ θανάτου του λαβὼν τὴν σπάθην τοῦ στρατάρχου καὶ θεωρήσας αὐτὴν ἐπὶ μικρὸν, τὴν ἠσπάσθη καὶ εἶπε δακρύων· « Δι' αὐτῆς κατώρθωσα νὰ νικήσω τοὺς ἐχθροὺς τοῦ βασιλέως μου, ἀλλὰ καὶ ἀπέκτησα ἕνεκα αὐτῆς πολλοὺς παρ' αὐτῷ. Λάβε τὴν, ἐπρόσθεσε στραφεὶς πρὸς τινα τῶν περὶ αὐτὸν στρατηγῶν, πάντοτε ἐπροσπάθησα νὰ φανῶ ἄξιος τῆς τιμῆς τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς μὲ ἔκρινε ἄξιον, ἐμπιστευθεὶς μοι αὐτήν. Μετὰ ταῦτα ἀποχαιρετήσας τοὺς περιστοιχίζοντας αὐτὸν παρεκάλεσεν αὐτοὺς νὰ μὴ λησμονήσωσιν ὅτι, πάντοτε, ὅπου καὶ ἂν ἐπολέμησεν, ἐσεβάσθη τοὺς ὑπηρετάς τῆς ἐκκλησίας, τὰς γυναῖκας, τὰ παιδιὰ καὶ τοὺς πτωχοὺς. Οὕτως ἀπέθανεν ὁ ἥρωας τὴν 13 Ιουλίου 1380, ἄγων τὸ ἐξῆκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του προσευχόμενος ὑπὲρ τῆς ψυχῆς του, τοῦ βασιλέως καὶ τῆς πατρίδος. Ἡ λύπη τοῦ στρατοῦ ἦτο ἀπερίγραπτος. Κάρολος δ' Ἐ' διέταξε νὰ τὸν ἐνταφιάσῃσι πλησίον τῶν μνημείων τῶν βασιλέων εἰς Ἅγιον Διονύσιον.

ΒΙΩΝ.